

Boordtabel van het concurrentievermogen van de Belgische economie

December 2017

Executive summary

01 Algemene context

02 Prijs- en kostenconcurrentievermogen

03 Niet kostenconcurrentievermogen

04 Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

05 Samengestelde indicator van de boordtabel

De opdracht van de FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie bestaat erin de voorwaarden te scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België. In dat kader geeft de Algemene Directie Economische Analyses en Internationale Economie deze publicatie uit, waarin de belangrijkste determinanten van het concurrentievermogen belicht worden.

Een reeks indicatoren voor het prijsconcurrentievermogen en het niet- prijsconcurrentievermogen geven de sterke en de zwakke punten van België ten opzichte van zijn belangrijkste handelspartners aan. Dat meetinstrument bestaat sinds 2015 en wordt jaarlijks geactualiseerd en is bedoeld voor een ruim publiek, van zowel beleidsmakers, sociale partners als andere stakeholders.

De studie werd afgerond op 30 oktober 2017. De gegevens uitgedrukt in indices moeten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden, rekening houdend met het basisjaar dat vastgelegd werd voor de indices in de officiële statistieken (o.a. Eurostat). Gelet op het groot aantal indicatoren en de vergelijking met de buurlanden is het bovendien onmogelijk één bepaald "neutraal" basisjaar te gebruiken. De keuze van het basisjaar is, per definitie, bepalend voor de vergelijking met het niveau dat een indicator in de daaropvolgende jaren bereikt en de bijhorende interpretatie. De meest recente, jaarlijkse gegevens dateren van 2016 en maken een vergelijking met het voorgaande jaar mogelijk.

FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie
Algemene Directie Economische Analyses en Internationale Economie
Dienst Concurrentievermogen en dienst Methodologie en data processing
Vooruitgangsstraat 50
1210 Brussel

<http://economie.fgov.be>

Verantwoordelijke uitgever: Jean-Marc Delporte
Vooruitgangsstraat 50
1210 Brussel

Internetversie

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Inhoud

Executive summary	4
Inleiding	6
WEF en IMD	9
1. Algemene context	13
1.1. De lopende rekening	13
1.2. Buitenlandse handel: geografische oriëntatie en producten	14
1.3. Bruto binnenlands product	19
1.4. Overheidsfinanciën	21
2. Prijs- en kostenconcurrentievermogen	25
2.1. Productiviteit en arbeidskosten	26
2.2. Totale factorproductiviteit	30
2.3. Prijzen - netwerkindustrieën	32
2.4. Inflatie	38
2.5. Ruilvoet	40
2.6. Reële effectieve wisselkoers	42
3. Niet-prijsconcurrentievermogen	44
3.1. Innovatie	44
3.2. Directe buitenlandse investeringen	50
3.3. Digitale economie	53
3.4. Ondernemerschap	56
3.5. Mededinging- netwerkindustrieën	61
3.6. Arbeidsmarkt	69
3.7. Onderwijs en opleiding	72
3.8. Ondersteuning van het bedrijfsklimaat	75
4. Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie	80
4.1. Duurzame ontwikkeling	80
4.2. Sociale cohesie	84
5. Samengestelde indicator van de boordtabel	89
5.1. Methodologie	89
5.2. Resultaten	91
Lijst van grafieken	95
Lijst van tabellen	96
Afkortingenlijst	97

Boordtabel van het concurrentievermogen van de Belgische economie

December 2017

Executive summary

01 Algemene context

02 Prijs- en kostenconcurrentievermogen

03 Niet kostenconcurrentievermogen

04 Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

05 Samengestelde indicator van de boordtabel

Executive summary

De FOD Economie volgt jaarlijks de belangrijkste prestaties en determinanten van het globale concurrentievermogen van de Belgische economie op, aan de hand van een benchmark-oefening, vervolledigd met een vereenvoudigde samengestelde indicator. De internationale rankings, opgesteld door het World Economic Forum en het International Institute for Management Development waarop ons land matig lijkt te scoren, vult de FOD Economie zo aan met officiële en publieke statistieken en informatie.

Het Belgische bbp groeide in 2016 met 1,5 %, na een groei van 1,4 % een jaar eerder. De buurlanden lieten weliswaar hogere groeicijfers optekenen. De Belgische lopende rekening werd na 5 jaar ook opnieuw positief (de ontvangsten uit het buitenland overtroffen de uitgaande betalingen) en de uitvoer nam het voorbije jaar licht toe (+0,5 %). Het Belgische aandeel in de werelduitvoer verliest de afgelopen jaren terrein, onder meer door de forse oriëntatie naar onze buurlanden en niet zo zeer naar groeielanden (eventueel buiten de eurozone). De huidige economische groei kadert in de opwaartse Europese en internationale conjunctuur, maar ook het economische beleid droeg zijn steentje ertoe bij. De mogelijkheid om in te spelen op de determinanten van het concurrentievermogen worden uiteraard deels bepaald door de structurele gezondheid van de overheidsfinanciën.

Op het vlak van prijs- en kostenconcurrentievermogen worden de bovengenoemde prestaties onder meer beïnvloedt door de loonkosten, die in België een historisch hoger niveau kennen dan bij onze belangrijkste handelspartners. Het loonmatigingsbeleid dat sinds enkele jaren (2012-2013) wordt gevoerd en de bijkomende maatregelen die beslist werden in het kader van de taxshift zorgden echter voor een daling van de loonkost per eenheid in 2016 (-0,1 %). De loonkloof met de buurlanden wordt minder uitgesproken en de productiekosten worden gemilderd. Terwijl de prijzen voor gas en telecommunicatie voor Belgische ondernemingen eerder concurrentieel zijn, worden ondernemingen, meer bepaald de elektro-intensieve gebruikers, echter geconfronteerd met hogere elektriciteitsprijzen. De waardevermeerdering van de euro tast ons concurrentievermogen met de niet-euro landen aan. De Brexit en het depreciërende pond, hebben in combinatie met de dalende koers van de Turkse lira bijvoorbeeld een negatief effect op het concurrentievermogen van onze tapijtsector.

Naast de prijs zijn er uiteraard andere elementen die het concurrentievermogen bepalen. België lijkt echter eerder matig te scoren qua innovatie, en komt ver na de Scandinavische landen en Duitsland en Nederland: onze geringe uitvoer van hightechproducten, de beperkte impact van “gazelles”¹, ... wordt slechts deels gecompenseerd door relatief hoge O&O-uitgaven (2,45 % van het bbp) en het aantal werknemers in O&O. De digitale transitie kan evenwel helpen om innovatieve inspanningen en kennisdeling te versterken. België biedt daarvoor een kwalitatieve telecominfrastructuur. Een doorgedreven en gestroomlijnd innovatiebeleid (met focus op O&O-investeringen, technische verspreiding, digitalisering en opleiding, kennisdeling voor kmo's en investeringen in op kennis gebaseerd kapitaal) kan de transitie naar een kenniseconomie gemakkelijker maken.

Ook de arbeidsmarkt geeft mee vorm aan het concurrentievermogen. Qua scholingsgraad scoort België goed, maar de tewerkstellingsgraad blijft laag, ondanks een lichte verbetering (67,7 % in 2016), en ook de beperkte arbeidsmarktflexibiliteit veroorzaakt efficiëntieverlies.

¹ Snelgroeiende ondernemingen worden soms “gazelles” genoemd.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Ook op het vlak van ondernemerschap lijkt de ondernemingszin in België minder uitgesproken, wat onder meer tot uiting komt in de beperkte nettogroei van de ondernemingspopulatie (+1,2 % in 2015). Het bedrijfsklimaat in ons land is ook minder gunstig dan in de buurlanden (plaats 42 in de “doing business”-rangschikking, na Duitsland, Nederland en Frankrijk).

Het regulerende kader voor arbeid, ondernemerschap en marktwerking vormt bijgevolg een belangrijke hoeksteen voor de competitieve positie van onze ondernemingen. Een doorvlocht activatiebeleid en kwaliteitsvolle en continue opleiding, de aanpak van administratieve lasten voor ondernemingen, gepaste financieringsmogelijkheden en een optimale werking van de netwerkindustrieën blijven dan ook aandachtspunten. De recente maatregelen voor werkbaar en wendbaar werk kaderen in de aanpak van dat regelgevende kader.

De concurrentiepositie van ons land hangt uiteraard ook af van andere factoren, zoals bijvoorbeeld de energie-intensiteit, aan de hoge kant in ons land, en de energiemix, die de bevoorradingszekerheid moet garanderen. Een onderbouwd interfederaal energiepact, dat voldoende zekerheid biedt aan alle partijen op de energiemarkt kan de overgang naar een duurzamer energetisch systeem versterken. Internationale instellingen wijzen bovendien op het teveel aan wagens op de snelwegen en de gebrekkige verkeersinfrastructuur als oorzaken voor het mobiliteitsprobleem, dat momenteel een negatieve druk uitoefent op het concurrentievermogen.

Al bij al toont de boordtabel een eerder gemengd beeld van het Belgisch concurrentievermogen en de veranderingen ervan. De gunstige ontwikkeling van de loonkost en van de scholingsgraad krikten ons concurrentievermogen op. De uitdagingen inzake innovatie, ondernemingsklimaat en het energiebeleid liggen in lijn met de aanbevelingen van de Euro-pese Commissie, de OESO en het IMF.

Inleiding

De toenemende economische ontplooiing van de opkomende landen en de aanhoudende race met andere geavanceerde economieën, ingebed in een wereldeconomie, nopen België om te blijven inwerken op de structurele hefboomen van zijn concurrentievermogen om zijn binnenlandse marktaandeel en zijn exportprestaties veilig te stellen.

Het concurrentievermogen is een complex en multidimensionaal concept waarvan geen universele definitie bestaat. Het beroept zich op verschillende concepten naargelang het wordt gebruikt voor een land, een sector of bedrijf. Maar het concurrentievermogen is ook een relatief begrip, waarvan de meting enkel betekenis heeft in vergelijking met een soortgelijke entiteit (land, sector of bedrijf) en tevens een dynamisch en veranderend concept. Dat tweede kenmerk impliceert een permanent proces van aanpassing aan de economische situatie van het land, maar ook aan de internationale omgeving.

Om het concurrentievermogen van onze hele economie beter te kunnen beoordelen, stellen we een breed overzicht op dat zowel een economische, als een sociale en ecologische dimensie omvat. Het concurrentievermogen moet immers niet worden gezien als een doel op zich, maar als een middel tot duurzame economische groei die toelaat een hoog tewerkstellingsniveau te bereiken en de levensstandaard en het maatschappelijke welzijn te verbeteren.

De boordtabel wil het werk van andere instellingen niet vervangen en wil evenmin voorspellingen doen. Het instrument:

- verzamelt gegevens die toelaten het Belgische concurrentievermogen te beoordelen;
- benadrukt de belangrijkste onderliggende factoren van het concurrentievermogen;
- vergelijkt de Belgische prestaties met die van de drie belangrijkste handelspartners (Duitsland, Frankrijk en Nederland) die de referentie vormen voor de berekening van de loonnorm;
- observeert het verloop van die prestaties;
- stelt een *synthetische indicator* voor.

Hiervoor worden de resultaten en de belangrijkste factoren van het concurrentievermogen onderzocht met behulp van een veertigtal indicatoren, rond vier thema's. Verschillende studies en analyses van de OESO (bv. het landenonderzoek) of van de Europese Commissie (in het kader van het "Europese Semester"²) lieten toe de selectie van indicatoren te verfijnen.

De geanalyseerde indicatoren zijn voornamelijk afkomstig van Eurostat en andere officiële bronnen zoals onder meer het INR, de OESO, de Nationale Bank van België, de Wereldbank, Unctad, en het Europees Octrooibureau. De analyses werden verder verfijnd en aangevuld op basis van het Nationaal Hervormingsprogramma, beleidsnota's en economische studies.

Na een inleidend overzicht van de rangschikking van landen in functie van hun concurrentievermogen ontwikkeld door twee internationale instellingen, het World Economic Forum

² Het "Europese semester" bestrijkt de eerste periode van 6 maanden van elk jaar, vandaar de naam "semester". In het kader van het Europese semester stemmen de lidstaten hun begrotings- en hun economisch beleid af op de doelstellingen en regels die op EU-niveau zijn overeengekomen.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

(WEF) en het International Institute for Management Development (IMD), bespreken we de algemene context van de Belgische economie.

Daarna komen respectievelijk het prijsconcurrentievermogen, het niet-prijsgebonden concurrentievermogen en duurzame ontwikkeling en sociale cohesie aan bod.

Ten slotte sluit de samengestelde indicator de boordtabel van het Belgische concurrentievermogen af. Die indicator werd ontwikkeld door de FOD Economie, op basis van een aantal belangrijke indicatoren voor de verschillende dimensies van het concurrentievermogen.

In deze vijfde editie van de boordtabel werden de indicatoren bijgewerkt naarmate er nieuwe gegevens beschikbaar werden. Alle indicatoren werden herzien ten opzichte van de [vorige editie](#) (november 2016). Enkel voor de total early stage activity-indicator, de internationale oriëntatie van kmo's en de investeringen in telecominfrastructuur in het onderdeel “Niet-prijsconcurrentievermogen” waren er geen nieuwe cijfers beschikbaar. De indicatoren, weergegeven in onderstaande tabel, in het groen wijzen erop dat België het best presteert ten opzichte van de handelspartners, die in het rood op een slechtere prestatie. De richting van de pijlen geeft aan of de waarde van de indicator toenam of daalde ten opzichte van een jaar eerder.

	Wijziging
Algemene context	
Lopende rekening (in % van bbp)	↗
Marktaandeelen in de uitvoer (in % van wereldtotaal)	↗
Bbp (wijziging in % t.o.v. vorig jaar)	↗
Begrotingssaldo - PBT (in % van bbp)	=
Overheidsschuld - PBT (in % van bbp)	↘
Prijsconcurrentievermogen	
Loonkost per eenheid (wijziging in % t.o.v. vorig jaar)	↗
Totale factorproductiviteit (wijziging, in % t.o.v. vorig jaar)	↘
Elektriciteitsprijs, industriële verbruikers (rangschikking 1-4)	=
Gasprijs, industriële verbruikers (rangschikking 1-4)	=
Telecomprijs (rangschikking 1-4)	↗
Inflatie - GICP (wijziging, in % t.o.v. vorig jaar)	↗
Ruilvoet goederen en diensten (indices 2000 = 100)	↗
Reële effectieve wisselkoers gedefleerd door de consumptieprijzen (indices 2005 = 100)	↗
Niet-prijsconcurrentievermogen	
Uitgaven aan O&O (in % van bbp)	↘
Aandeel van O&O-personeel (in %)	↗
Octrooiaanvragen bij het EOB (aantal per miljoen inwoners)	↗
Saldo buitenlandse investeringsstromen (in miljoen euro)	↘
Dekkingsgraad van de bevolking door netwerken van de nieuwe generatie en 4G	-
Percentage vaste breedbandabonnementen van min. 100Mbps	↗
Percentage van de ondernemingen die online verkopen via verschillende computernetwerken	↘
Percentage van de omzet afkomstig uit e-commerce	↗
Investerings in de netwerken (in % van de inkomsten van de sector elektronische communicatie)	-
TEA-activity (in %)	-
Internationale oriëntatie kmo's (% van TEA)	-
Aandeel toegestane leningen kmo's (in % totale aanvragen)	↗
Mate van steun voor tweede kans (in %)	-
Aantal grote leveranciers elektriciteit	=
Aandeel grootste leverancier gas (in %)	↗
Marktaandeel van de historische operator voor vaste breedband (in %)	=
Marktaandeel van de belangrijkste mobiele operator (in %)	↗
Tewerkstellingsgraad (in % van de totale bevolking tussen 20-64 jaar)	↗
Totaal afgestudeerden hoger onderwijs tussen 30-34 jaar (in %)	↗
Percentage van de bevolking tussen 25 en 64 jaar die een voortgezette opleiding volgde	↗
Ease of doing business indicator (afstand tot de grens (100 %), in %)	↘
Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie	
Uitstoot van broeikasgassen (indices 1990 = 100)	↗
Aandeel van hernieuwbare energie in het bruto finale energieverbruik (in %)	↘
Energie-intensiteit van de economie (in kg olie-equivalent per 1.000 euro)	↘
Bevolking met een risico op armoede of uitsluiting (in % van de totale bevolking)	↘
Samengestelde indicator van de boordtabel van het concurrentievermogen	=

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

WEF en IMD

Het World Economic Forum (WEF) en het International Institute for Management Development (IMD) ontwikkelden een aantal samengestelde indicatoren voor het concurrentievermogen. De landen worden gerangschikt volgens de behaalde resultaten op basis van de verschillende subindicatoren, elk met een eigen gewicht³.

World Economic Forum

Volgens de editie 2017-2018 van het rapport van het World Economic Forum (WEF) dat in september 2017 verscheen, bevindt België zich op de 20e plaats op een totaal van 137 onderzochte landen. Dat is 3 plaatsen slechter dan bij de vorige editie. Bovenaan de ranglijst staan Zwitserland, de Verenigde Staten en Singapore. De positie van Zwitserland bleef onveranderd ten opzichte van de vorige editie. De Verenigde Staten, die bij de vorige uitgave op de 3e plaats stonden, hebben Singapore ingehaald, dat nu de 3e plaats bekleedt. Nederland (4e) en Duitsland (5e) handhaven hun positie ten opzichte van de editie 2016-2017. Ook Frankrijk daalt een plaats in vergelijking met de vorige editie en staat nu op 22.

Over het algemeen maakt het WEF een onderscheid tussen drie grote categorieën van factoren die een invloed uitoefenen op de globale index van het concurrentievermogen van België:

- De basisvereisten waarvoor België op de 27e plaats prijkt, dat is een verlies van drie plaatsen ten opzichte van de vorige editie, toen België nog op de 24e plaats stond (instellingen, infrastructuren, macro-economische omgeving, gezondheid en lager onderwijs). Te midden van die vereisten onderscheidt België zich op het vlak van gezondheid en lager onderwijs door zich hiervoor wereldwijd op de 5e plaats te positioneren (3e plaats in de vorige editie).
- De factoren die de doeltreffendheid stimuleren, waarvoor België wereldwijd net als bij de vorige editie de 18e plaats inneemt (hoger onderwijs en opleidingen, efficiëntie van de goederenmarkt, efficiëntie van de arbeidsmarkt, ontwikkeling van de financiële markt, staat van technologische paraatheid, grootte van de markt). Als we die efficiëntiestimulerende factoren elk apart bekijken, dan doet België het voortaan slechter op het vlak van hoger onderwijs en opleidingen (11e in de wereld, t.o.v. 5e bij de editie 2016-2017), de efficiëntie van de goederenmarkt (16e t.o.v. 13e bij de vorige editie) en technologische paraatheid (19e t.o.v. 15e bij de vorige editie). Ons land scoort dan weer beter op het vlak van ontwikkeling van de financiële markt, waarvoor het op de 26e plaats staat, t.o.v. een 29e plaats bij de vorige editie.
- De factoren innovatie en geavanceerdheid, waarvoor België zich op de 14e plaats handhaaft, met goede resultaten voor de kwaliteit van de wetenschappelijke onderzoeksinstellingen (6e in de wereld), innovatievermogen (12e in de wereld na een 11e plaats voorheen) en de samenwerking tussen universiteiten en bedrijven op het vlak van O&O (9e in de wereld).

³ De boordtabel behandelt niet elk thema of elke indicator die de eerdergenoemde instellingen vernoemen (te groot aantal, en ze vertonen problemen qua stabiliteit, onder andere door het gebruik van enquêtes). De boordtabel richt zich op enkele relevante indicatoren waarmee de sterke en zwakke punten van de Belgische economie beoordeeld kunnen worden in functie van het concurrentievermogen.

Het plaatsverlies van België (van de 17e naar de 20e plaats) wordt verklaard door een lagere score wat betreft de basisvereisten (5,5 op een schaal van 1 tot 7 in 2017 t.o.v. 5,6 in 2016) en de efficiëntiestimulerende factoren (5,1 t.o.v. 5,2 in 2016). Daarentegen handhaaft ons land zijn score van 2016 (5,2) voor de factoren innovatie en geavanceerdheid.

De ondermaatse prestaties van België in 2017 in termen van basisvereisten situeren zich meer bepaald op het niveau van:

- de instellingen (score van 5,0 t.o.v. 5,2 in 2016) en meer bepaald het beheer van overheidsgelden (verduisteren van overheidsgelden), wangedrag en omkoperij, vertrouwen in politici, rechterlijke onafhankelijkheid, favoritisme bij beslissingen van overheidsambtenaren, ...;
- de infrastructuur (score van 5,4 tegen 5,5 in 2016) die algemeen van mindere kwaliteit is met name voor wegen, spoorwegen, havens, enz. ;
- de gezondheid en het basisonderwijs (score van 6,6 t.o.v. 6,7 in 2016) met een verhoging van het aantal gevallen van tuberculose en de weerslag daarvan op het bedrijfsleven en een kwaliteitsvermindering van het basisonderwijs.

Voor de macro-economische omgeving, ook een element van de basisvereisten, verbetert België zijn score van 4,8 naar 4,9 in 2016. In dat verband wordt bijzondere aandacht besteed aan de dalende schuldquote en aan de inflatie (+1,8 %) die convergeert naar de doelstelling van 2 % van de Europese Centrale Bank (ECB).

Wat de efficiëntiestimulerende factoren betreft, presteert België minder goed voor:

- hoger onderwijs en opleidingen (score van 5,8 t.o.v. 6,0 in 2016);
- technologische paraatheid (5,9 t.o.v. 6,0).

Voorgenoemde elementen liggen weliswaar aan de basis van de ondermaatse prestaties van de efficiëntiestimulerende factoren, maar België liet wel een verbetering optekenen van de arbeidsmarktefficiëntie (flexibiliteit en loonvorming) en van de ontwikkeling van zijn financiële markt (toegang tot risicokapitaal en financiering via de lokale aandelenmarkt, ...).

Tabel 0-1. Ranglijst van de meest concurrerende economieën in 2016-2017 volgens het WEF

	Rangschikking	Verandering
Zwitserland	1	=
Verenigde Staten	2	+1
Singapore	3	-1
Nederland	4	=
Duitsland	5	=
Hongkong	6	+3
Zweden	7	-1
Verenigd Koninkrijk	8	-1
Japan	9	-1
Luxemburg	19	+1
België	20	-3
Australië	21	+1
Frankrijk	22	-1
China	27	+1

Bron: World Economic Forum (WEF).

Tabel 0-2. Ranglijst van de meest concurrerende economieën in 2016 volgens het IMD

	Rangschikking	Verandering
Hongkong	1	=
Zwitserland	2	=
Singapore	3	+1
Verenigde Staten	4	-1
Nederland	5	+3
...		
Zweden	9	-4
...		
Duitsland	13	-1
...		
België	23	-1
Japan	26	=
Frankrijk	31	+1

Bron: Institute for Management Development (IMD).

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

International Institute for Management Development (IMD)

Volgens de editie 2017 van het "IMD World Competitiveness yearbook" bekleedt België de 23e positie op een totaal van de 61 onderzochte landen en zakt hiermee één plaats ten opzichte van de vorige editie. Tot de kopgroep behoren Hongkong, Zwitserland, Singapore, de Verenigde Staten en Nederland. Zweden, dat bij vorige editie een 5e plaats in de rangschikking toebedeeld kreeg, verliest vier plaatsen en komt uiteindelijk dus op de 9e plaats terecht. Duitsland, op 12e plaats in de vorige editie, verliest één plaats en staat nu op de 13e positie, terwijl Frankrijk met één plaats stijgt en nummer 31 op de rangschikking wordt.

Onze economie zet uitstekende prestaties neer voor onderwijs en productiviteit. Voor de kwaliteit van de infrastructuur van het onderwijsstelsel staat België op de 2e plaats in 2017, na een 1e plaats in 2016. Die lichte terugval betekent niet dat de kwaliteit van de infrastructuur erop achteruitgaat, maar is het gevolg van betere resultaten van een ander land (Finland). Qua overheidsuitgaven voor onderwijs per inwoner bevindt België zich op de 10e plaats, terwijl zijn drie belangrijkste handelspartners (Nederland, Frankrijk en Duitsland) respectievelijk de 15e, 17e en 22e plaats innemen. Voor overheidsuitgaven voor onderwijs per leerling (in het secundair onderwijs) prijkt België op de 1e plaats, terwijl Frankrijk, Nederland en Duitsland respectievelijk de 7e, 17e en 19e plaats innemen.

Voor productiviteit bevindt België zich op de 10e plaats voor de globale productiviteit (bbp per werknemer) (tegenover respectievelijk de 12e plaats voor Frankrijk, de 14e plaats voor Nederland en de 20e plaats voor Duitsland) en op de 7e plaats voor arbeidsproductiviteit berekend volgens de koopkrachtpariteit (9e plaats voor Frankrijk, 13e plaats voor Nederland en 20e plaats voor Duitsland). Ook op sectoraal niveau doet ons land het beter dan zijn drie belangrijkste handelspartners. België staat 7e voor nijverheid (tegenover respectievelijk de 14e plaats voor Nederland, de 20e plaats voor Duitsland en de 22e plaats voor Frankrijk) en 10e voor diensten (tegenover respectievelijk de 11e plaats voor Frankrijk, de 14e plaats voor Nederland en de 16e plaats voor Duitsland).

Ons land wordt historisch gezien als een land met hoogopgeleide arbeidskrachten en neemt hiervoor de 24e positie in, wat evenwel een verlies van 8 plaatsen betekent ten opzichte van de rangschikking van 2016 (16e positie) (Nederland haalde een 2e plaats, Frankrijk een 18e en Duitsland een 28e).

Ook voor haar inspanningen op het vlak van onderzoek en ontwikkeling doet België het goed. Zo neemt België wat de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling in verhouding tot het bbp betreft de 12e plaats in ten opzichte van een 10e plaats voor Duitsland, een 14e plaats voor Frankrijk en een 19e plaats voor Nederland. Evenzo voor de uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling per inwoner, waarvoor België op nummer 16 prijkt en dus sterkere prestaties neerzet dan Nederland (17e) en Frankrijk (19e), maar wel Duitsland moet voorlaten (12e).

Wat de kwaliteit van de gezondheidsinfrastructuur betreft, verliest België één plaats en komt zo op de 3e plaats wereldwijd te staan in 2017 (tegenover een 2e plaats in 2016). Ons land laat Zwitserland en Nederland voorgaan, maar doet het beter dan Frankrijk (6e) en Duitsland (7e).

De grootste vooruitgang boekt België inzake loonmatigingsbeleid waardoor ons land drie plaatsen klimt voor de wijziging in de loonkost per eenheid (door een lichte daling, waardoor ons land op de 9e plaats komt, tegenover een 12e plaats vorig jaar en een 30e plaats in 2015).

Samengevat

In het algemeen wijzen beide instellingen (WEF en IMD) op een veeleer negatief verloop van verschillende factoren die het concurrentievermogen beïnvloeden in België⁴. Wat het algemene concurrentievermogen betreft, zakt België in de rangschikking van beide instellingen, ondanks een gunstige evolutie van bepaalde determinanten van het prijsgebonden en niet-prijsgebonden concurrentievermogen, zoals loonmatiging en het herstel van internationale investeringen (16e plaats in 2017 tegen een 58e plaats in de vorige rangschikking van het IMD). Het is ook belangrijk om te benadrukken dat de meeste onderprestaties de ontwikkelingen op het niveau van de instellingen, de infrastructuur, gezondheid en onderwijs, enz. weerspiegelen en dat de economische prestaties in de strikte zin enig succes hebben geboekt.

Hoewel er enkele verschillen⁵ zijn in de waardering van beide voormelde instanties, komen hun resultaten niettemin voor het merendeel overeen. Zo zijn de factoren met een positieve impact op het concurrentievermogen van België quasi identiek (de hoge kwaliteit van het onderwijsstelsel, de kwaliteit van de onderzoeksinstellingen, ...). Anderzijds worden er ook regelmatig enkele negatieve factoren vermeld die de aantrekkingskracht van België kunnen verminderen, zoals de problematiek van de overheidsfinanciën en de hoge mate waarin winsten worden belast.

⁴ De efficiëntie van de overheid, het zakenmilieu in het algemeen alsook de infrastructuren.

⁵ Zo wordt België bv. voor infrastructuren in de ruime zin van het woord door het IMD 13e gerangschikt, terwijl het WEF het eerder op een 24e plaats houdt.

Boordtabel van het concurrentievermogen van de Belgische economie

December 2017

Executive summary

01 Algemene context

02 Prijs- en kostenconcurrentievermogen

03 Niet kostenconcurrentievermogen

04 Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

05 Samengestelde indicator van de boordtabel

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

1. Algemene context

Een globale visie op het concurrentievermogen van een economie steunt op verschillende, vaak complementaire benaderingen die zowel kwantificeerbare indicatoren (voor de vergelijkbaarheid) als moeilijk meetbare kwalitatieve factoren integreren.

Bij de beoordeling van het concurrentievermogen moet men rekening houden met vele nieuwe uitdagingen (mondialisering, vergrijzing, enz.). De beoordeling wordt daarom geformuleerd in samenhang met de indicatoren van de Europa 2020-strategie en de Europese economische governance. Daarvoor wordt een algemene balans van de prestaties van onze economie opgemaakt op basis van macro-economische indicatoren.

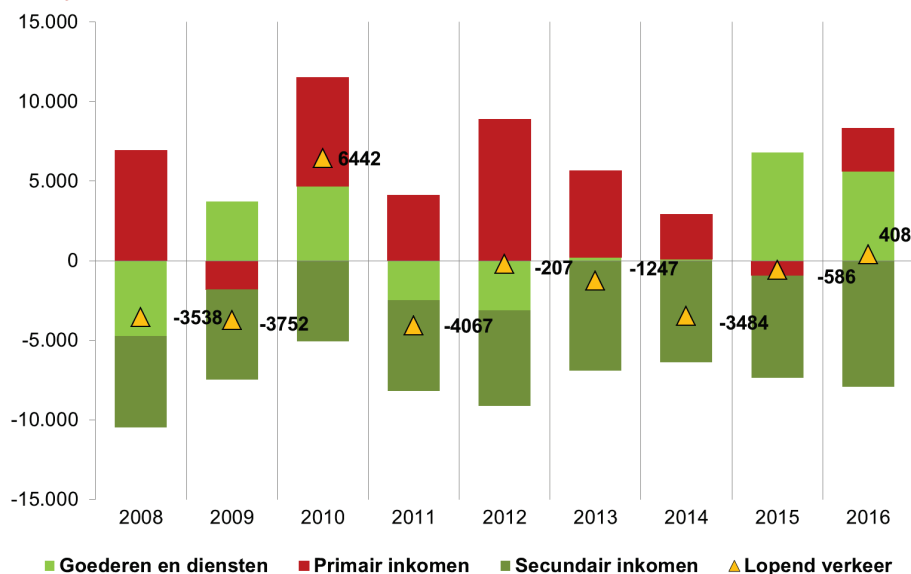
De eerste geanalyseerde indicatoren hebben betrekking op onze buitenlandse relaties. Die indicatoren komen aan bod in het kader van de Europese procedure voor macro-economische onevenwichten. Daarna focussen we op de groei van het bruto binnenlands product en de gezondheid van de overheidsfinanciën.

1.1. De lopende rekening

Het saldo van de lopende rekening werd in 2016 opnieuw positief, na 5 opeenvolgende jaren met een tekort, en bedroeg 408 miljoen euro. Het positieve saldo is voornamelijk te danken aan het opnieuw positief worden van het primaire inkomen (van -0,9 miljard euro in 2015 naar 2,7 miljard euro in 2016). Dat verloop werd gedomineerd door het dalende tekort van het inkomen uit beleggingen en investeringen (-2,3 miljard euro in 2016 tegenover -6,2 miljard euro in 2015). De stijging van het inkomen uit beleggingen en investeringen werd mogelijk ingegeven door een toenemend inkomen uit buitenlandse investeringen. De goederen- en dienstenbalans was voor het vierde opeenvolgende jaar positief.

Grafiek 1-1. Lopende rekening, België

In miljoen euro.

Bron: NBB.

1.2. Buitenlandse handel: geografische oriëntatie en producten

In 2016 voerde België voor 360 miljard euro aan goederen uit over de hele wereld (72 % intra-EU), goed voor 7,4 % van de uitvoer van de EU. Dat bedrag steeg met 0,5 % in waarde ten opzichte van 2015 en sluit aan bij een gelijkaardig verloop in Duitsland (1.208 miljard euro, +1,1 % ten opzichte van 2015) en Nederland (516 miljard euro, +0,4 % ten opzichte van 2015). Frankrijk daarentegen ziet zijn export met 0,7 % krimpen tot 453 miljard euro in 2016. Over een langere periode gezien (2010-2016) blijft het verloop van de goederenuitvoer voor de bestudeerde landen positief, met een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,7 % voor België. Dat resultaat is weliswaar beter dan dat van Frankrijk (2,4 %), maar minder goed dan dat van Duitsland (4,2 %) en Nederland (3,0 %). Het marktaandeel van de betrokken landen in de totale uitvoer van de EU28 (tabel 1-1) kent een neerwaartse trend over de periode 2010-2016, behalve voor Duitsland, dat een positieve gemiddelde jaarlijkse groei laat optekenen.

Tabel 1-1. Verloop van de uitvoer en marktaandelen voor goederen (in % van de Europese uitvoer)

Gemiddelde jaarlijkse wijziging in % en procentpunt, 2010-2016.

	Uitvoer %	Marktaandeel procentpunt
België	2,7	-0,47
Duitsland	4,2	0,58
Frankrijk	2,4	-0,79
Nederland	3,0	-0,46

Bron: Eurostat (Comext) en berekeningen FOD Economie.

De lichte stijging van het marktaandeel van ons land tussen 2015 en 2016 (+0,04 procentpunt tot 7,4 %) is hoofdzakelijk te danken aan de stijging van de uitvoer naar andere markten dan onze belangrijkste markten, zoals Italië of het Verenigd Koninkrijk (tabel 1-2).

Tabel 1-2. Belangrijkste uitvoerbestemmingen van België in 2016, hun aandeel in de totale Belgische uitvoer en het verloop van de aandelen ten opzichte van 2015

Voornaamste markten van België (BE) in 2016 (a)	Uitvoer in 2016 (in miljoen euro)	Aandeel in de totale Belgische uitvoer in %	Verloop van de aandelen 2015-2016 (in procentpunt)
Duitsland	59.956	17	-0,08
Frankrijk	55.394	15	-0,1
Nederland	40.410	11	-0,23
Verenigd Koninkrijk	31.998	9	+0,1
Verenigde Staten	20.823	6	-0,21
Italië	18.792	5	+0,25
Spanje	9.584	3	+0,07
India	8.117	2,3	+0,08
Polen	7.201	2	+0,04
China	6.928	1,9	+0,12

(a) De gepubliceerde gegevens zijn afkomstig van Comext volgens het communautair concept. De Nationale Bank van België publiceert hiernaast ook cijfers volgens het nationaal concept (beperkter) waarbij geen rekening wordt gehouden met de doorvoer. Die leveren een vrij gelijkaardig resultaat, met slechts enkele verschillen in de marge in het tweede gedeelte van de top 10.

Bron: Eurostat (Comext, communautair concept) en eigen berekeningen.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Kijken we naar tabel 1-2, dan is de rangschikking van de belangrijkste afzetmarkten voor België onveranderd gebleven tussen 2015 en 2016, met uitzondering van Polen, dat China heeft ingehaald.

Van de **grote handelspartners intra-EU** blijft Duitsland de belangrijkste bestemming voor Belgische goederen, gevolgd door Frankrijk en Nederland. In 2016 voerde ons land voornamelijk uit naar:

Duitsland:

- producten van de chemische en aanverwante industrieën (16.128 miljoen euro; goed voor 28 % van onze uitvoer naar Duitsland; -1 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);
- transportmaterieel (6.812 miljoen euro; goed voor 12 % van onze uitvoer naar Duitsland; +1 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);
- kunststof en objecten vervaardigd uit kunststof (6.341 miljoen euro; of 11 % van onze uitvoer naar Duitsland; +0,3 procentpunt t.o.v. een jaar voordien).

Frankrijk:

- producten van de chemische en aanverwante industrieën (9.355 miljoen euro; goed voor 17 % van onze uitvoer naar Frankrijk; +0,6 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);
- machines, toestellen en elektrisch materieel, en delen daarvan (5.700 miljoen euro; goed voor 10 % van onze uitvoer naar Frankrijk; -0,4 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);
- transportmaterieel (5.310 miljoen euro; goed voor 10 % van onze uitvoer naar Frankrijk; +0,5 procentpunt t.o.v. een jaar voordien).

Nederland:

- minerale producten (6.996 miljoen euro; goed voor 18 % van onze uitvoer naar Nederland; -2 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);
- producten van de chemische en aanverwante industrieën (5.674 miljoen euro; goed voor 14 % van onze uitvoer naar Nederland; +0,6 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);
- transportmaterieel (3.786 miljoen euro; goed voor 10 % van onze uitvoer naar Nederland; +0,3 procentpunt t.o.v. een jaar voordien).

Buiten de EU exporteerde België hoofdzakelijk naar:

de Verenigde Staten:

- producten van de chemische en aanverwante industrieën (11.076 miljoen euro; goed voor 54 % van onze uitvoer naar de US; +1,3 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);
- machines, toestellen en elektrisch materieel, en delen daarvan (2.682 miljoen euro; goed voor 13 % van onze uitvoer naar de US; +0,7 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);
- transportmaterieel (1.160 miljoen euro; goed voor 6 % van onze uitvoer naar de US; -0,4 procentpunt t.o.v. een jaar voordien).

India :

- echte en gekweekte parels, edelstenen en halfedelstenen, edele metalen, ... (6.557 miljoen euro; goed voor 82 % van onze uitvoer naar India; +2,1 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);

- producten van de chemische en aanverwante industrieën (393 miljoen euro; goed voor 5 % van onze uitvoer naar India; +0,3 procentpunt t.o.v. een jaar voordien);
- machines, toestellen en elektrisch materieel, en delen daarvan (301 miljoen euro; goed voor 3,8 % van onze uitvoer naar India; -0,5 procentpunt t.o.v. een jaar voordien).

Belangrijkste markten van onze drie voornaamste handelspartners

In 2016 namen de Verenigde Staten (eerste uitvoerbestemming van Duitsland) transportmaterieel (34 miljard euro, -3,5 procentpunt tegenover een jaar voordien), machines, toestellen en elektrisch materieel, en delen daarvan; toestellen voor het opnemen of het weergeven van geluid, voor het opnemen of het weergeven van beelden en geluid voor televisie, en delen en toebehoren van die toestellen (30 miljard euro, +1,5 procentpunt t.o.v. het jaar voordien) en producten van de chemische en aanverwante industrieën (18 miljard euro, +0,9 procentpunt t.o.v. het jaar voordien) af van Duitsland. Frankrijk is de tweede belangrijkste bestemming en het Verenigd Koninkrijk staat op de derde plaats wat de uitvoer vanuit Duitsland betreft.

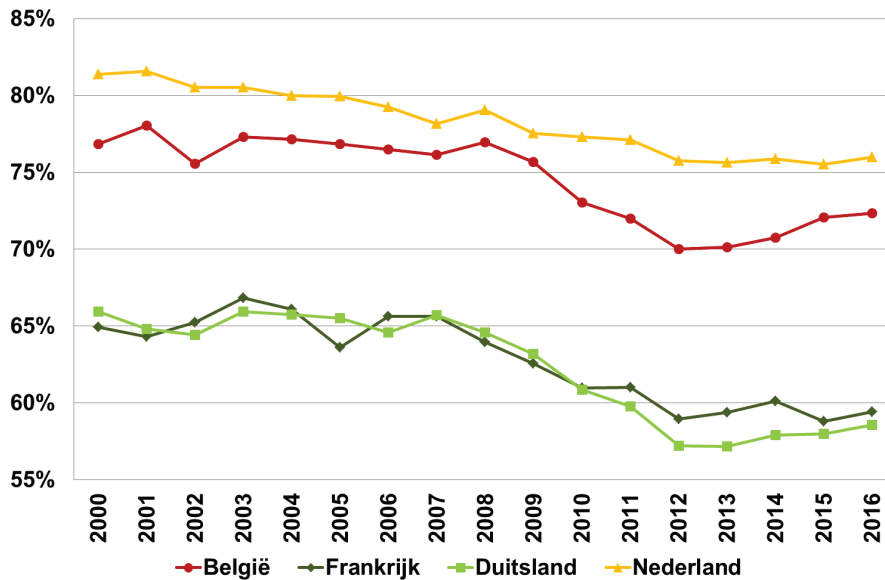
Frankrijks belangrijkste uitvoerbestemming in 2016 was Duitsland. Frankrijk exporteerde er hoofdzakelijk transportmaterieel, ter waarde van 22 miljard euro (+0,9 procentpunt t.o.v. een jaar voordien), machines, toestellen en elektrisch materieel, en delen daarvan; toestellen voor het opnemen of het weergeven van geluid, voor het opnemen of het weergeven van beelden en geluid voor televisie, en delen en toebehoren van die toestellen (15 miljard euro, +0,5 procentpunt t.o.v. het jaar voordien) en producten van de chemische en van de aanverwante industrieën (9 miljard euro, -0,3 procentpunt t.o.v. het jaar voordien). Spanje en de Verenigde Staten zijn respectievelijk de tweede en derde belangrijkste exportbestemming van Frankrijk.

Ook voor Nederland is de eerste uitvoerpartner Duitsland. Nederland voerde er hoofdzakelijk machines, toestellen en elektrisch materieel, en delen daarvan, toestellen voor het opnemen of het weergeven van geluid, voor het opnemen of het weergeven van beelden en geluid voor televisie, en delen en toebehoren van die toestellen uit (29 miljard euro, +0,3 procentpunt t.o.v. het jaar voordien), producten van de chemische en van de aanverwante industrieën (12 miljard euro, -0,1 procentpunt t.o.v. het jaar voordien) en onedele metalen en werken daarvan (12 miljard euro, status quo ten opzichte van 2015). België is de tweede en Frankrijk de derde belangrijkste exportpartner.

In de periode 2000-2016 verminderde het relatieve aandeel van België en zijn belangrijkste handelspartners in de intra-EU uitvoer ten gunste van de extra-EU uitvoer.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Grafiek 1-2. Relatieve aandelen van de intra-EU-uitvoer voor goederen

Bron: Eurostat (Comext).

Ten opzichte van 2015 zag enkel Duitsland zijn relatieve aandeel in de intra-EU uitvoer toenemen in 2016; in alle andere onderzochte landen bleef dat stabiel.

Focus. Handelsmaatregelen tegen de EU

Handelsbeschermende maatregelen van derde landen waaraan de EU-exporteurs blootgesteld zijn

Hoewel het gebruik van handelsbeschermingsinstrumenten, i.e. antidumping- (AD), antisubsidie- (AS) en vrijwaringsmaatregelen (VW)⁶, legitiem is, wordt het problematisch als derde landen het niet al te nauw nemen met de WTO-regels ter zake. Dat leidt dan tot onrechtmatige maatregelen die ook Belgische exporteurs kunnen treffen. Vaak voorkomende tekortkomingen zijn een gebrek aan transparantie, onvoldoende recht van verweer, gebrekkige analyse en een betwistbaar gebruik van VW.

⁶ **Antidumpingmaatregelen** (AD) zijn bedoeld om de schade die een binnenlandse bedrijfstak ondervindt door gedumpte invoer uit een derde land weg te nemen. Er is sprake van dumping wanneer een bedrijf een product uitvoert tegen een lagere prijs dan die op zijn eigen binnenlandse markt of dan zijn kostprijs.

Antisubsidiemaatregelen (of compenserende maatregelen) (AS) moeten de schade compenseren die aan een binnenlandse bedrijfstak wordt aangericht door oneerlijk gesubsidieerde invoer.

Vrijwaringsmaatregelen (VW) zijn ontworpen om een binnenlandse bedrijfstak tijdelijk te beschermen bij een plotse, forse toename van de invoer. Hier hoeft er geen sprake te zijn van “oneerlijke” concurrentie zoals dumping of subsidiëring. VW-maatregelen zijn niet gericht tegen bepaalde landen, zoals AD en AS, maar worden toegepast op alle invoer van een bepaald product, ongeacht het land van oorsprong.

De wereldwijde economische en financiële crisis die in 2007-2008 uitbrak deed het aantal handelsbeschermende maatregelen toenemen en dat ondanks beloftes van de G20-leiders om die maatregelen niet voor protectionistische doeleinden aan te wenden.

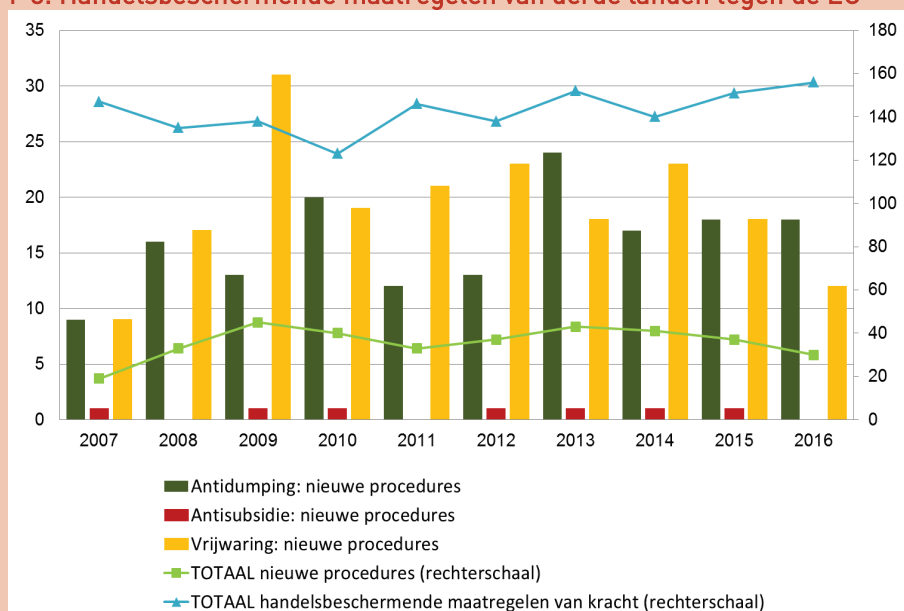
Vooraf het **gebruik van het VW instrument** nam onrustwekkend toe, om in 2009 een piek te bereiken (31 nieuwe procedures). Die trend lijkt nu te zijn gekeerd want voor het tweede jaar op rij daalde het aantal nieuwe VW-cases (2014: 23; 2015: 18; 2016: 12).

Het **aantal geldende maatregelen** ten aanzien van de EU-uitvoer blijft wel in stijgende lijn gaan (2010: 123 -> 2016: 156). De top 3 gebruikers zijn: India (24 maatregelen), de US (21 maatregelen) en China (19 maatregelen).

Het **aantal nieuw opgestarte onderzoeken** met een impact op de EU export nam af (2014: 41; 2015: 37; 2016: 30). Dat is vooral te wijten aan de daling van het aantal nieuwe VW-cases. Het merendeel van de nieuwe procedures in 2016 werd geïnitieerd door India (5 op 30 cases) en de **staalsector** was opnieuw de meest geïnitieerde sector (17 op 30 cases). Derde landen viseren vooral Chinese dumping die te wijten is aan overcapaciteit in de staalsector. De EU-staalindustrie is daar het slachtoffer van: ofwel omdat er VW procedures worden opgestart die voor iedereen gelden ofwel omdat de EU mee wordt opgenomen in het toepassingsgebied van AD onderzoeken die feitelijk vooral gericht zijn op gedumpte invoer uit Azië.

Potentieel restrictieve maatregelen van derde landen

Grafiek 1-3. Handelsbeschermende maatregelen van derde landen tegen de EU*

* Tegen de EU in haar geheel of tegen een of meerdere lidstaten.

Bron: EC, Annual reports from the Commission to the European Parliament, Overview of Third Country Trade Defense Actions against the EU.

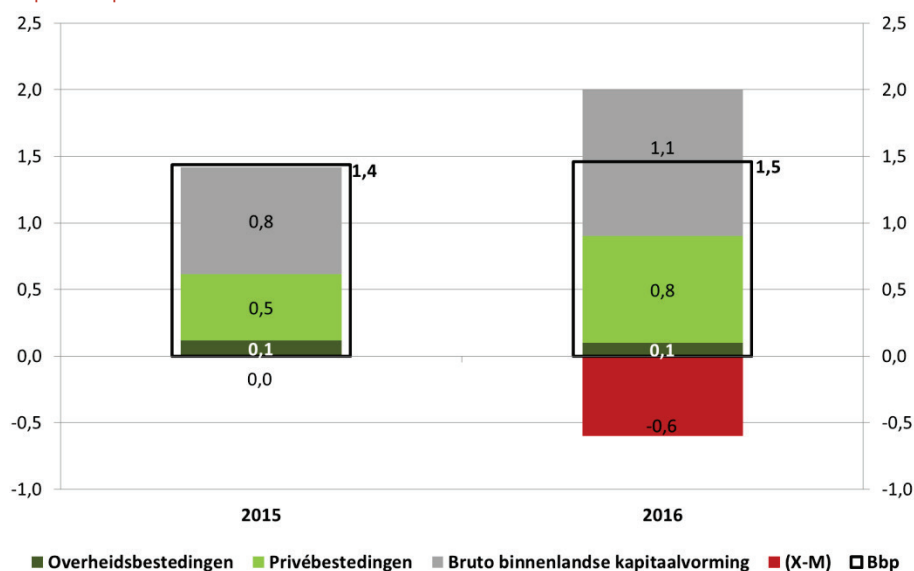
“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

1.3. Bruto binnenlands product

De economische groei van de eurozone, geconsolideerd in 2015 (+2,0 %) na een heropleving na de crisis in 2014 (+1,2 %), vertraagde ietwat in 2016 (+1,7 %).

In België daarentegen, verstevigde de groei in 2016, om uit te komen op 1,5 %, t.o.v. 1,4 % in 2015. Die lichte toename van de groei, zoals weergegeven in grafiek 1.4, is vooral te danken aan de versterking van de binnenlandse uitgaven, in het bijzonder de binnenlandse privébestedingen waarvan de bijdrage aan de groei steeg van 0,5 procentpunt in 2015 naar 0,8 in 2016 en van de bruto binnenlandse kapitaalvorming (bbkv) waarvan de bijdrage aan de groei van 0,8 procentpunt in 2015 naar 1,1 procentpunt in 2016 ging. De buitenlandse handel had een negatieve bijdrage in 2016 (-0,6 procentpunt t.o.v. 0,0 in 2015).

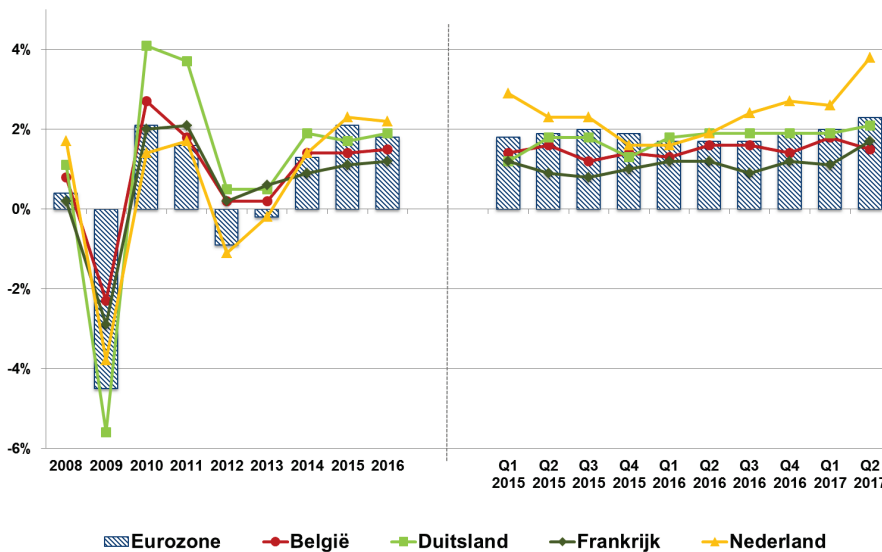
Grafiek 1-4. Bijdrage van de verschillende bestedingscomponenten aan de bbp-groei
In procentpunt

Bron: Eurostat en eigen berekeningen.

Het verloop van het bbp volgens de productieoptiek wijst uit dat in 2016 de toegevoegde waarde in België vooral toenam in financiële activiteiten en verzekeringen (+5,8 %), informatie en communicatie (+2,9 %), openbaar bestuur, defensie en onderwijs (+2,9 %) en de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (+2,7 %). De toegevoegde waarde nam daarentegen af in de handel, reparatie, transport, verschaffen van accommodatie en maaltijden (-1 %) en in de landbouw, bosbouw en visserij (-9,1 %).

Grafiek 1-5. Bruto binnenlands product
In volume tegen prijzen van 2010 – wijziging in één jaar.

Bron: Eurostat

In het eerste en tweede kwartaal van 2017 steeg de groei van de economische activiteit van de eurozone naar respectievelijk 2,0 % en 2,3 % in vergelijking met dezelfde periode van het voorgaande jaar, wat neerkomt op een geringe groei ten opzichte van de drie laatste kwartalen van 2016 (gemiddeld +1,8 %).

In Nederland zet de stijgende trend die werd ingezet in het tweede kwartaal van 2016 zich verder (1,9 % t.o.v. 1,6 % in het vorige kwartaal) en kwam uit op 3,8 % in het tweede kwartaal van 2017. In Duitsland nam de bbp-groei opnieuw toe in het tweede kwartaal van 2017 (+2,1 %), na een stagnatie rond 1,9 % tussen het tweede kwartaal van 2016 en het eerste kwartaal van 2017.

In Frankrijk kwam de economische activiteit pas terug op gang in het tweede kwartaal van 2017 na een vertraging in het vorige kwartaal.

In België was de bbp-groei minder uitgesproken in het tweede kwartaal van 2017, nl. 1,5 %, na een toename met 1,8 % in het eerste kwartaal van 2017.

Over het algemeen (behalve voor België) lijkt de bbp-groei die in de eerste twee kwartalen van 2017 werd opgetekend in de andere onderzochte landen en in de eurozone een stijgende tendens te vertonen. De Europese activiteit werd vooral gedragen door de gezinsconsumptie (met een bijdrage van 0,9 procentpunt in het eerste kwartaal en 1 procentpunt in het tweede kwartaal), de bbkv (met 0,8 procentpunt in het eerste kwartaal en 0,7 procentpunt in het tweede kwartaal) en de buitenlandse handel met een positieve bijdrage van 0,1 procentpunt in het eerste kwartaal en 0,4 procentpunt in het tweede kwartaal.

In alle onderzochte landen was de binnenlandse vraag de groeimotor van het bbp. De buitenlandse component had in het algemeen een negatieve impact (behalve voor Nederland en Duitsland in het eerste kwartaal van 2017).

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

1.4. Overheidsfinanciën

Het financieringssaldo van België bleef in 2016 stabiel op het niveau van 2015. Het tekort bleef -2,5 % van het bbp. Die resultaten in 2015 en 2016 maken blijk van een vooruitgang, het tekort was voor 2015 groter dan de drempelwaarde van 3 % van het bbp (waarboven een buitensporig tekort bestaat). Gedurende meerdere jaren leverde de overheid inspanningen om het tekort richting die drempel te convergeren, pas in 2015 was het tekort kleiner dan de drempel.

In de Belgische institutionele context wordt het bereikte niveau van het begrotingstekort van het geheel van Belgische overheidsdiensten in 2016 vooral verklaard door de toename van de rekeningen van de federale overheid (-2,6 % van het bbp) en de sociale zekerheid (-0,1 % van het bbp) terwijl de gemeenschappen en gewesten een saldo in evenwicht lieten optekenen (0,0 %) en de lokale autoriteiten een budgettair overschot (+0,2 %). De verslechtering van de federale financiën is het gevolg van

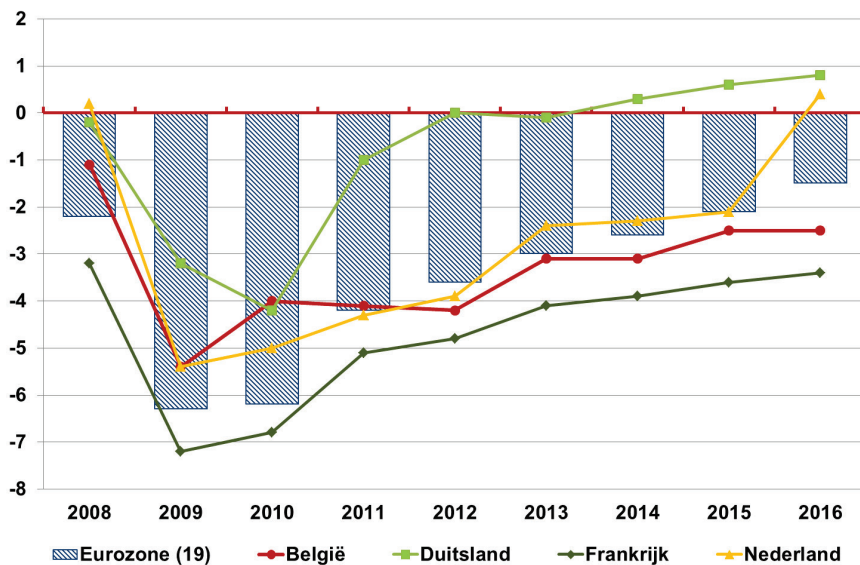
- een daling van de inkomsten uit de belasting op arbeid, als gevolg van de taxshift, en
- de toename van de overheidsuitgaven, voornamelijk voor veiligheid en terrorismebestrijding (+0,2 % van het bbp).

Van de vier onderzochte landen overschreed enkel Frankrijk de drempel van -3 % en behaalde dus niet de kerndoelstelling van het Europese begrotingskader. Op jaarbasis echter convergeert het financieringssaldo naar die drempel en het stabiliteitsprogramma van 2017 voorspelt dat het boven de drempel zal uitkomen, nl. op -2,8 % in 2017.

De rentelast op de Belgische overheidsschuld bleef in 2016 dalen (2,9 % van het bbp, t.o.v. 3,0 % in 2015). Dat verloop was ook kenmerkend voor de economie in onze buurlanden. Vergeleken met Duitsland (1,4 % van het bbp), Nederland (1,1 % van het bbp) en Frankrijk (1,9 % van het bbp), drukt de rentelast van de schulden zwaarder op de Belgische overheidsfinanciën.

Zoals hierboven aangehaald was het overheidstekort van Frankrijk van alle onderzochte landen in 2016 het meest uitgesproken, met een aandeel van -3,4 % van het bbp (0,2 procentpunt meer dan een jaar eerder). Het Nederlandse overheidstekort van -2,1 % van het bbp in 2015 sloeg in 2016 om in een overschot van +0,4 % van het bbp. Duitsland liet een overschot van 0,8 % van het bbp optekenen, goed voor een stijging van 0,1 procentpunt vergeleken met het niveau van 2015.

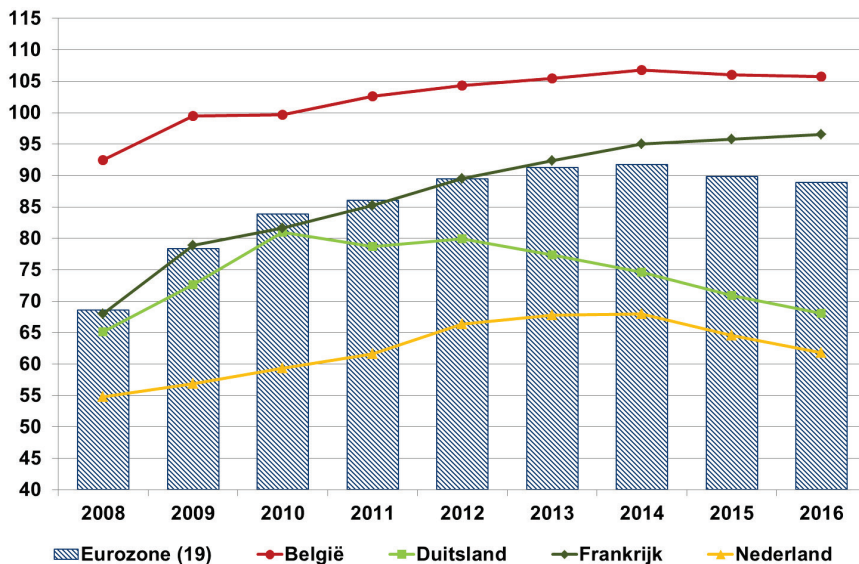
Grafiek 1-6. Begrotingssaldo (procedure bij buitensporige tekorten)
In % van het bbp.

Bron: Eurostat.

Zowel in nominale waarde als in procent van het bbp blijft de overheidsschuld van België, die sinds de economische en financiële crisis in stijgende lijn gaat, zijn neerwaartse tendens, die in 2015 werd ingezet, verderzetten. Behalve in Frankrijk, dat een lichte stijging van de ratio liet optekenen t.o.v. vorig jaar, daalde de schuldratio in de onderzochte landen (Duitsland, Nederland).

Grafiek 1-7. Overheidsschuld (procedure bij buitensporige tekorten)
In % van het bbp.

Bron: Eurostat.

In België bedroeg de schuldratio 105,7 % van het bbp in 2016 (t.o.v. 106 % in 2015). Dat betekent een lichte daling ten opzichte van het niveau van 2015, maar een stijging met bijna 19 procentpunt sinds 2007 (een stijging van 5,5 procentpunt in 2008 alleen al, gedeeltelijk als gevolg van de steunmaatregelen voor de financiële sector na de crisis). De schuldratio van

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

België ligt historisch hoger en de recente ontwikkelingen hebben de maatregelen die in de jaren '90 waren genomen om die geleidelijk aan terug te brengen tot 87 % van het bbp in 2007, volledig tenietgedaan.

Nederland had de laagste schuldenlast (61,8 % van het bbp) in 2016, gevolgd door Duitsland (68,1 %). In Frankrijk is de schuldenlast significant hoger, nl. 96,5 % van het bbp. Het verloop van de schuldenlast in Duitsland en Nederland vertoont sinds 2012 een dalende trend. In België blijft hij eerder stabiel; in Frankrijk stijgt hij.

Tussen 2007 en 2015 zagen die landen hun schuldquote toenemen: 7,5 procentpunt voor Duitsland, 22,5 procentpunt voor Nederland en 31,3 procentpunt voor Frankrijk. De crisis heeft gezorgd voor een toename van de overheidsschuld, een tendens waar noch België, noch onze buurlanden aan ontsnappen.

Toelichting bij de tabel. Op basis van de resultaten van het laatst beschikbare jaar (het jaar vermeld in de tweede kolom van de overzichtstabel) geven de groene en rode kleur informatie over de positie van het land ten opzichte van de drie handelspartners (groen voor de beste positie en rood voor de slechtste). De richting van de pijlen geeft alleen de verandering in resultaten van het land ten opzichte van een jaar eerder en maakt dus geen vergelijking met de partnerlanden mogelijk. Voor de indicatoren waarvan een "ranking" werd uitgevoerd, geven de pijlen de verandering van de positie in de ranglijst aan.

Samenvatting algemene context							
Indicatoren	Jaar	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	Min.	Max.
Lopende rekening							
Lopende rekening (in % van bbp)	2016	0,1	8,3	-0,9	9,0	-5,9 (GB)	9 (NL)
		↗	↘	↘	↗	↘	↗
Buitenlandse handel							
Marktaandeel in de goederen- en dienstenuitvoer (in % van wereldtoetaal)	2016	1,9	7,8	3,6	3,0	0,06 (CY)	7,8 (DE)
		↗	↗	↗	↗	=	↗
Bruto binnenlands product							
Bbp (groei in % t.o.v. vorig jaar)	2016	1,5	1,9	1,2	2,2	-0,2 (GR)	5,5 (MT)
		↗	↗	↗	↘	↗	↘
Overheidsfinanciën							
Begrotingssaldo - PBT ⁷ (in % van bbp)	2016	-2,5	0,8	-3,4	0,4	-4,5 (ES)	1,6 (LU)
		=	↗	↗	↗	↗	↘
Overheidsschuld - PBT (in % van bbp)	2016	105,7	68,1	96,5	61,8	9,4 (EE)	180,8 (GR)
		↘	↘	↗	↘	↘	↗

⁷ De Procedure bij Buitensporige Tekorten (PBT) is geregeld in artikel 126 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie en maakt onderdeel uit van het Stabiliteits- en Groepact van de EU. Indien niet voldaan wordt aan de twee criteria voor gezonde overheidsfinanciën (begrotingstekort maximum 3 % van het bbp en openbare schuld maximum 60 % van het bbp) wordt de PBT opgestart en dienen lidstaten een plan met corrigerende maatregelen op te stellen.

Boordtabel van het concurrentievermogen van de Belgische economie

December 2017

Executive summary

01 Algemene context

02 Prijs- en kostenconcurrentievermogen

03 Niet kostenconcurrentievermogen

04 Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

05 Samengestelde indicator van de boordtabel

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

2. Prijs- en kostenconcurrentievermogen

Het prijsconcurrentievermogen vertegenwoordigt het vermogen om goederen en diensten aan te bieden tegen prijzen die competitiever zijn dan die van de concurrenten. Het prijsconcurrentievermogen wordt bepaald door de productiekosten, het productiviteitsniveau en de wisselkoersen evenals door hun onderlinge interactie. Want een hogere productiviteit kan immers minder gunstige arbeidskosten beperken of neutraliseren. De wet van 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen voorziet dat een loonsverhoging gebeurt volgens een loonnorm die steunt op het verwachte verloop van de arbeidskosten in drie referentielanden, namelijk Duitsland, Frankrijk en Nederland.

Om de gedane inspanningen voor loonmatiging te consolideren en de loonontwikkeling parallel te laten verlopen met het productiviteitsverloop werd de wet van 1996 herzien en gewijzigd bij wet van 19 maart 2017⁸. Bij het bepalen van de loonnorm, die tweejaarlijks vastgesteld wordt in overleg met de sociale partners, wordt niet alleen rekening gehouden met toekomstige loonontwikkelingen in België en de buurlanden maar ook met het historische verloop van de loonkosten in België sinds 1996. Lastenverlagingen van de taxshift en nieuwe lastenverlagingen worden (deels) aangewend om de handicap te verminderen, zo wordt vermeden dat de maatregelen om de loonkosten te verminderen zich zouden vertalen in een hogere marge⁹. De wet van 19 maart 2017 maakt het mogelijk om de loonkosten in België preventief aan te passen aan het verwachte verloop van de loonkosten bij onze drie belangrijkste handelspartners (Duitsland, Frankrijk en Nederland). De loonnorm, die een kader vormt voor het loonoverleg, of ook de maximale marge voor het verloop van de loonkost, werd op 1,1 % vastgesteld voor de periode 2017-2018.

Op internationaal niveau ziet men de afgelopen twintig jaar in de geïndustrialiseerde landen (en sinds kort ook in de opkomende landen) een verontrustend verschijnsel: de vertraging van de algemene productiviteitstoename ondanks een gelijktijdige aanzienlijke vooruitgang op technologisch vlak. Sommigen noemen dat verschijnsel de "productiviteitsparadox".

Die vertraging van de algemene productiviteitsgroei terwijl de technologie snel ontwikkelt wordt verklaard door zowel structurele als conjuncturele factoren. Volgens een recente studie van de OESO¹⁰ ondervonden ongeveer 90 % van de lidstaten die vertraging van de groei van de arbeidsproductiviteit.

De vertraging van het trendmatige groeitempo van de productiviteit die voor de crisis van 2008 werd waargenomen is volgens de OESO het gevolg van de aanhoudende vertraging van de groei van de totale factorproductiviteit (TFP). Sinds de crisis is de geringe bijdrage van de kapitaalintensiteit echter de voornaamste oorzaak van de afnemende trend van de productiviteit. De groei van de kapitaalvoorraad is beperkt omdat de investeringen gering reageren op de aanhoudend zwakke globale vraag. De economische literatuur toont aan dat verkeerde beslissingen, die tot verkeerde kapitaaltoewijzingen leidden, hebben bijgedragen tot een lagere kapitaalvoorraad en dat dat rechtstreeks of onrechtstreeks werd verergerd door de

⁸ <http://www.werk.belgie.be/defaultTab.aspx?id=14406>

⁹ De CRB kan sinds 2017 bij de berekening van de loonkosthandicap een aantal verminderingen van werkgeversbijdragen en bijdragen voor de socialezekerheidsbijdragen niet meer in rekening brengen.

¹⁰ OESO, [The productivity-inclusiveness nexus \[C\(2016\)42/REV1\]](#).

vermindering van de overheidsinvesteringen via negatieve effecten op de investeringen van de ondernemingen. Een recentere studie van het Federaal Planbureau¹¹ (FPB) van oktober 2017 wijst voor de periode 2000-2015 naar de fors gedaalde bijdrage van het kapitaal per gewerkt uur, voornamelijk het kapitaal dat niet verbonden is aan de informatie- en communicatietechnologie (ICT) en, in mindere mate, naar de zwakkere bijdrage van de totale factorproductiviteit, als voornaamste verklarende factoren voor de vertraging van de groei van de Belgische productiviteit.

Dit hoofdstuk evalueert het prijsconcurrentievermogen van België en de buurlanden op basis van meerdere indicatoren zoals de loonkost per eenheid product, de totale factorproductiviteit, de prijzen in de netwerkindustrieën, de inflatie, de ruilvoet en ten slotte de reële effectieve wisselkoers.

2.1. Productiviteit en arbeidskosten

Hoe ondernemingen presteren hangt onder meer af van het vermogen om innovatieve producten te verkopen tegen "competitieve" prijzen. Kostenbeheersing is dus enorm belangrijk. De arbeidskosten, die afhankelijk van de aard van de geproduceerde goederen en diensten een belangrijke rol spelen in de totale kosten, moeten vergelijkbaar zijn qua niveau en wijziging met die bij de belangrijkste concurrenten die vergelijkbare producten aanbieden.

In dit hoofdstuk onderzoeken we twee belangrijke indicatoren:

- De eerste indicator is opgesteld door Eurostat en is de LPE (loonkost per eenheid "Unit labour cost"¹²). Die indicator werd door de Europese autoriteiten geselecteerd in het kader van de procedure bij macro-economische onevenwichten (PMO).
- De tweede indicator werd ontwikkeld door de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) in overeenstemming met de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. Die indicator heeft betrekking op de arbeidskosten per uur in de particuliere sector en geeft het verloop ervan weer sinds 1996 voor België en de buurlanden.

Het loonkostenverloop per uur werd ook bestudeerd in het kader van de werkzaamheden van de expertengroep Concurrentievermogen en Werkgelegenheid (EGCW), die bestond uit het Federaal Planbureau, de Nationale Bank van België, de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de FOD Werkgelegenheid en de FOD Economie. De analyse ging grondig in op de subsidies die bedrijven en werknemers krijgen en die de kloof op het vlak van het loonverloop benadrukken.

De bevindingen in eerdere versies van de boordtabel blijven actueel. Hoewel de loonkost per werknemer (tabel 2-1) hoger blijft in België dan in de buurlanden, is de trend toch gunstig.

¹¹ Biatour B. en Kegels C. (2017), [Growth and Productivity in Belgium](#), Federaal Planbureau, oktober.

¹² Deze macro-economische indicator legt een verband tussen de totale bezoldiging en de productiviteit. Volgens de definitie van Eurostat vertegenwoordigt die ratio de verhouding tussen de bezoldiging (loon en sociale bijdrage per werknemer) en de productiviteit (bbp per tewerkgestelde persoon, met inbegrip van de zelfstandigen). De LPE wordt berekend met de formule: (totale bezoldigingen –D1 / totaal personeelsbestand) / (bbp tegen marktprijzen in 2010 / totale tewerkstelling).

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Maar België kent ook een historisch hoger niveau van productiviteit dan de drie andere landen, waardoor de impact van de loonloof op zijn beurt vermindert.

Tabel 2-1. Niveaus van de productiviteit (nominaal), de loonkosten en de loonkost per eenheid
In duizend euro per persoon.

	Productiviteit			Loonkosten			LPE		
	2008	2015	2016	2008	2015	2016	2008	2015	2016
België	79,5	89,2	90,8	47,7	53,9	53,9	0,60	0,60	0,59
Duitsland	62,7	70,7	72,0	34,1	39,8	40,7	0,54	0,56	0,56
Frankrijk	73,5	80,0	80,7	40,8	46,3	46,8	0,56	0,58	0,58
Nederland	71,7	77,6	78,9	40,8	45,1	45,8	0,57	0,58	0,58

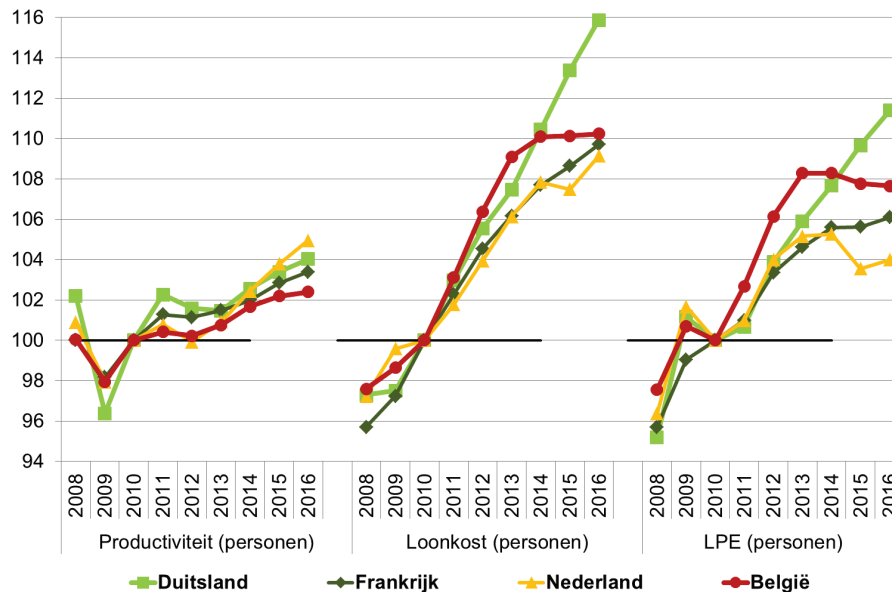
Bron: Eurostat en eigen berekeningen.

Het arbeidskostenniveau en het productiviteitsniveau moeten eveneens geïnterpreteerd worden in het licht van de dynamiek van hun respectieve ontwikkelingen (tabel 2-2). Zo kende België in 2016 een lichte daling van de LPE (-0,1 %). Dat verloop werd ondersteund door een productiviteitsstijging met 0,2 % (in reële termen) en een minder snel verloop van de arbeidskosten (+0,1 %). Het gaat om de tweede opeenvolgende daling sinds 2015 (-0,5 %). België vertoont als enige onder de beschouwde landen in 2016 een daling van de LPE. Onder zijn drie belangrijkste handelspartners kent Duitsland de aanzienlijkste stijging van zijn LPE (+1,6 %), op gelijke voet gevolgd door Frankrijk en Nederland (+0,4 %).

In 2016 kende de loonkost in Duitsland een sterke stijging (+2,2 %) terwijl de groei van de productiviteit beperkt bleef tot 0,6 %, wat de stijging van de LPE op 1,6 % bracht. Frankrijk kende een lichte toename van zijn productiviteit (+0,5 %), wat in combinatie met een sterkere stijging van de loonkost (+1,0 %) tot een stijging van de LPE leidde met 0,4 %. In Nederland leidde de groei van de productiviteit (+1,1 %), gecombineerd met een sterkere stijging van de loonkost (+1,6 %), tot een verhoging van de LPE met 0,4 % in 2016.

Hierbij moet benadrukt worden dat alle bestudeerde landen ten minste sinds 2010 een stijgend verloop van hun LPE kennen. Vanaf 2014 wijkt België evenwel af van de algemene tendens door een onderbreking in de toename van zijn LPE, welke zich vertaalde in een stabilisering in 2014 gevolgd door dalingen in de loop van de twee daarop volgende jaren. Dat resultaat weerspiegelt voor een deel het kostenmatigingsbeleid dat de Belgische overheid sinds 2012-2013 voert. Nederland kent van zijn kant een daling van de LPE in 2015, maar ze stijgt terug in 2016 (+0,4 %). In Duitsland en Frankrijk daarentegen daalt de LPE al enkele jaren niet meer.

Grafiek 2-1. Reële productiviteit, loonkosten en loonkosten per eenheid
 Index 2010=100.

Bron: Eurostat en eigen berekeningen.

Die ontwikkeling compenseert gedeeltelijk de lichte daling van het kostenconcurrentievermogen in België tussen 2008 en 2013.

De groei van de LPE in België sinds 2008 (+10,3 %) kan voornamelijk verklaard worden door de sterkere stijging van de loonkosten (bezoldiging) ten opzichte van de productiviteit (zie tabel 2-2), terwijl het hogere niveau van de LPE (met uitzondering van het recente verloop in Duitsland) kan verklaard worden door de duidelijk hogere loonkosten in vergelijking met de buurlanden (zie tabel 2-1)¹³.

Tabel 2-2. Wijziging van de reële productiviteit, de loonkosten en de loonkosten per eenheid
 In %

	Verloop 2008-2016			Verloop 2015-2016			Gemiddelde jaarlijkse groei (2008-2016)		
	Productiviteit	Loonkosten	LPE	Productiviteit	Loonkosten	LPE	Productiviteit	Loonkosten	LPE
België	2,4	13,0	10,3	0,2	0,1	-0,1	0,3	1,5	1,2
Duitsland	1,8	19,1	17,0	0,6	2,2	1,6	0,2	2,2	2,0
Frankrijk	3,4	14,6	10,9	0,5	1,0	0,4	0,4	1,7	1,3
Nederland	4,0	12,2	7,9	1,1	1,6	0,4	0,5	1,5	1,0

Bron: Eurostat en eigen berekeningen.

Op sectoraal niveau werden de sectoren “financiële activiteiten en verzekeringen” en “informatie en communicatie” (zie grafiek 2-2) in 2016 nog steeds gekenmerkt door de hoogste arbeidskosten per persoon, respectievelijk 83.859 en 79.364 euro. Die kosten daalden licht tegenover het jaar ervoor, met -0,7 % voor de sector “financiële activiteiten en verzekeringen” en -1,7 % voor “informatie- en communicatie”. De twee bovengenoemde sectoren

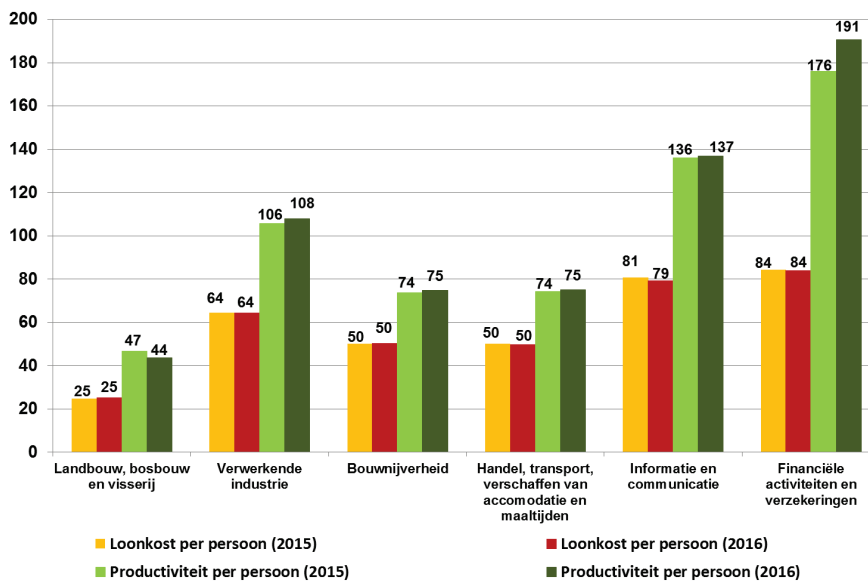
¹³ De methodologie die gebruikt wordt in het kader van de PMO houdt geen rekening met bepaalde specifieke kenmerken van de Belgische loonvorming. In België bestaan namelijk een reeks maatregelen om de loonkosten te verlichten (vermindering van de sociale bijdragen of loonsubsidies), wat minder het geval is in de buurlanden.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

kenden echter een zeer hoge nominale productiviteit in 2016, 190.745 euro per werknemer voor de “financiële activiteiten en verzekeringen” (dat is een stijging met 8,3 % tegenover het jaar voordien) en 136.792 euro voor de “informatie en communicatie” (dat is een stijging met 0,6 % ten opzichte van het jaar voordien). De “verwerkende nijverheid” liet lagere loonkosten optekenen dan de twee bovengenoemde sectoren. In 2016 bedroegen de loonkosten per werknemer 64.322 euro (tegenover een nominale productiviteit van 107.912 euro), een daling met 0,1 % t.o.v. een jaar eerder, terwijl de nominale productiviteit met 2,2 % toenam.

Grafiek 2-2. Nominale productiviteit en loonkost

In duizend euro per persoon.

Bron: INR en eigen berekeningen.

Zoals tabel 2-3 illustreert, dalen de loonkosten per eenheid in 2016 in de “verwerkende nijverheid”, de “informatie en communicatie” en de “financiële activiteiten en verzekeringen”, hetgeen een toegenomen concurrentievermogen kan betekenen. Daarentegen vertonen onder andere de “landbouw, bosbouw en visserij” en de sector “exploitatie van en handel onroerend goed” een verlies aan concurrentievermogen.

Over een langere periode (2008-2016) vertonen enkel de “verwerkende nijverheid” en de sectoren “informatie en communicatie” en “financiële activiteiten en verzekeringen” een daling van hun LPE door de dynamiek van hun productiviteit in vergelijking met de loonkosten. Hun productiviteit steeg gemiddeld met respectievelijk 2,73 % voor de “verwerkende nijverheid” (tegenover 1,94 % stijging van de loonkost), met 2,39 % voor de “informatie en communicatie” (tegenover 1,34 % stijging van de loonkost) en met 1,64 % voor de “financiële activiteiten en verzekeringen” (tegenover een toename van 1,22 % voor de loonkost). De andere sectoren daarentegen, zoals de “handel...”, “exploitatie van en handel onroerend goed”, de sector “vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten...”, kenden een stijgend verloop van hun LPE.

Tabel 2-3. Sectorale ventilering van de loonkost per eenheid

Index 2010=100 en in %.

	LPE (loonkost/reële productiviteit)			LPE (gemiddelde jaargroei in %, 2008-2016)	LPE (% wijziging in één jaar)
	2008	2015	2016	2008-2016	2015-2016
Landbouw, bosbouw en visserij	102,52	113,56	126,94	2,71	11,78
Verwerkende nijverheid	101,99	94,35	94,02	-1,01	-0,35
Bouwnijverheid	98,05	105,05	105,63	0,94	0,55
Handel, vervoer en horeca	94,57	107,98	108,55	1,74	0,53
Informatie en communicatie	102,61	94,65	92,27	-1,32	-2,51
Financiële activiteiten en verzekeringen	103,13	107,77	99,78	-0,41	-7,41
Exploitatie van en handel in onroerend goed	92,42	116,09	120,20	3,34	3,54
Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten; administratieve en ondersteunende diensten	97,23	108,35	109,07	1,45	0,67

Bron: INR en eigen berekeningen.

Zoals hiervoor werd aangegeven, is de tweede indicator die wordt opgesteld door de CRB, het verloop van de loonkosten per uur in de privésector¹⁴. De door de CRB¹⁵ verspreide gegevens tonen aan dat de sinds 1996 gecumuleerde loonkostenhandicap nog niet volledig is verdwenen door een ongunstig verloop ten opzichte van Duitsland¹⁶.

2.2. Totale factorproductiviteit

Met het begin van de economische crisis van 2008 kende de totale factorproductiviteit (TFP) van België en van zijn partners een gekarteld verloop, met negatieve en positieve wijzigingen. Sinds het einde van de crisis van de gehele eurozone in 2014, kende de TFP van de genoemde economieën een positieve groei, met uitzondering van België in 2016.

¹⁴ Volgens de EGCW: "De privésector wordt gedefinieerd als het verschil tussen de gehele economie en de institutionele sector van de overheid, ofwel S1 min S13 volgens de terminologie van de nationale rekeningen".

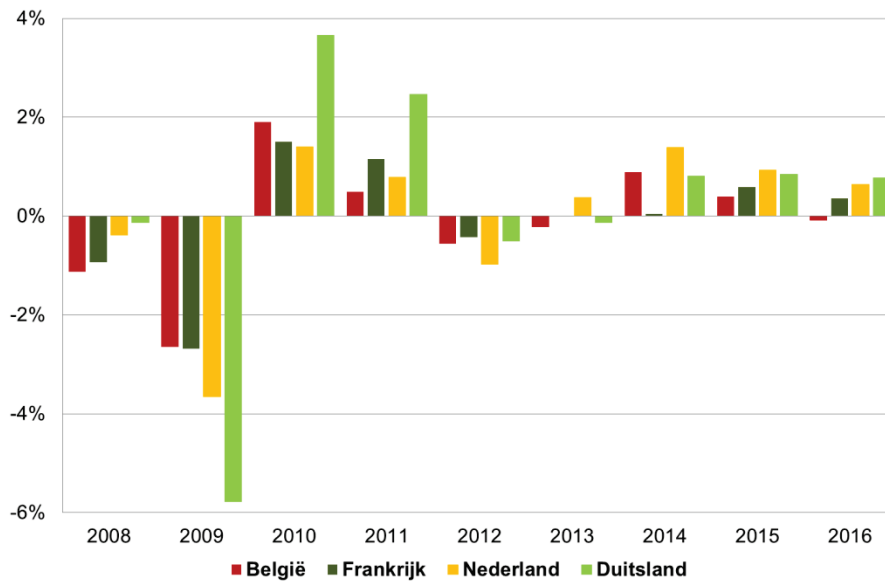
¹⁵ De [wet van 26 juli 1996](#) tot bevordering van de tewerkstelling en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen bepaalt dat de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) elk jaar een technisch rapport opstelt over de maximaal beschikbare marges voor de loonkostwijziging en een rapport over het verloop van de tewerkstelling en de loonkost. Die twee rapporten worden samengevoegd..

¹⁶ Verslag Werkgelegenheid en concurrentievermogen (CRB 2017 – 0080), gepubliceerd op 10.01.2017.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Grafiek 2-3. Groei van de totale factorproductiviteit

In %, wijziging in één jaar.

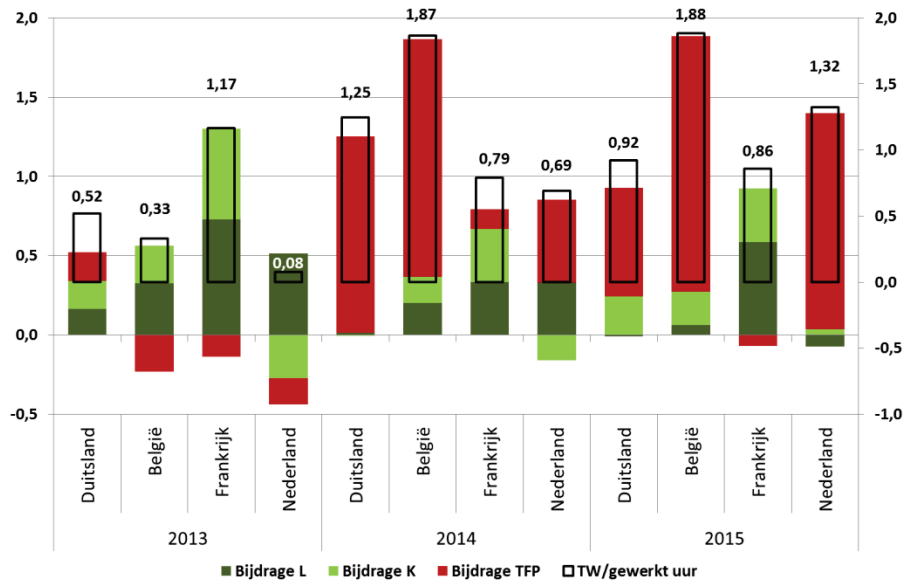

Bron: Europese Commissie (Ameco).

Uit analyse van de verschillende componenten blijkt dat vanaf 2014, met uitzondering van Frankrijk, de groei van de globale toegevoegde waarde in de verschillende bestudeerde landen grotendeels gedragen werd door de TFP. In Frankrijk was in 2015 de bijdrage van de factor arbeid het grootst, gevolgd door de factor kapitaal, terwijl die van de TFP negatief en zwak was. Die opleving van de bijdrage van de TFP voor België, Duitsland en Nederland weerspiegelt een dynamiek die is ingezet vanaf 2014.

De bijdrage van het kapitaal aan de groei van de Belgische toegevoegde waarde kende geen grote wijzigingen: 0,24 procentpunt in 2013, 0,17 in 2014 en 0,21 in 2015, dat is een gemiddelde bijdrage van 0,20 procentpunt. Vergeleken met het aandeel van de TFP in 2014 en 2015 was de bijdrage van het kapitaal in Duitsland vrij zwak. Nederland kent een zwakke bijdrage van het kapitaal, negatief in 2013 en 2014, licht positief in 2014. Zoals hierboven onderstreept, vertoont Frankrijk een hogere bijdrage van het kapitaal dan die van zijn TFP.

Grafiek 2-4. Bijdrage aan groei van de globale toegevoegde waarde
 In procentpunt.

Bron: EUKLEMS.

2.3. Prijzen - netwerkindustrieën

De prijzen voor de diensten van de netwerkindustrieën zijn voor het ene bedrijf al belangrijker dan voor het andere. Terwijl in de dienstensectoren vooral de telecomkosten kunnen doorwegen, zijn productiebedrijven veelal afhankelijker van de energieprijzen. Of het nu gaat om elektriciteit, gas of telecom, het staat vast dat competitieve prijzen essentieel zijn om te kunnen concurreren met bedrijven in het buitenland.

Elektriciteitsprijzen voor industriële verbruikers

De elektriciteitsprijs¹⁷ kan opgesplitst worden in drie componenten:

- de eigenlijke kost van energie,
- de netwerkkosten en
- de taksen en heffingen.

De elektriciteitsprijzen voor industriële afnemers waren voor slechts 2 van 6 besproken verbruikerstypes niet het laagst in Nederland. Nederland bezet in het tweede semester van 2016 dus de eerste plaats in de rangschikking, gevolgd door Frankrijk, dat eveneens competitieve prijzen aanbiedt. België neemt de derde plaats in, terwijl Duitsland, waar de prijzen voor alle verbruikerstypes steeds het hoogst liggen, de rangen sluit.

De elektriciteitsprijzen namen tussen het eerste en tweede semester van 2016 toe voor alle industriële verbruikerstypes in België. Het waren vooral de grote verbruikers die geconfronteerd werden met de grootste prijsstijgingen (taksen en netwerkkosten): +8,4 % voor type IE en +21,8 % voor type IF. Voor de kleinere verbruikerstypes schommelden de stijgingen ten

¹⁷ De totale elektriciteitsprijzen per kilowattuur voor industriële verbruikers (zonder terugvorderbare taksen en heffingen) worden halfjaarlijks gepubliceerd, een verdeling naar de 3 prijscomponenten gebeurt jaarlijks. De gegevens, afkomstig van Eurostat zijn een gewogen gemiddelde van alle prijzen die de verbruikers, ingedeeld in een bepaald verbruikerstype (schijf IA-IF), betaalden bij elektriciteitsleveranciers.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

opzichte van het voorgaande semester tussen 0,3 en 5,5 %. In tegenstelling tot de elektriciteitsprijzen in België, namen in de buurlanden de prijzen voor elektriciteit af voor alle verbruikerstypes in die periode (met uitzondering van IA in Nederland en IF in Duitsland).

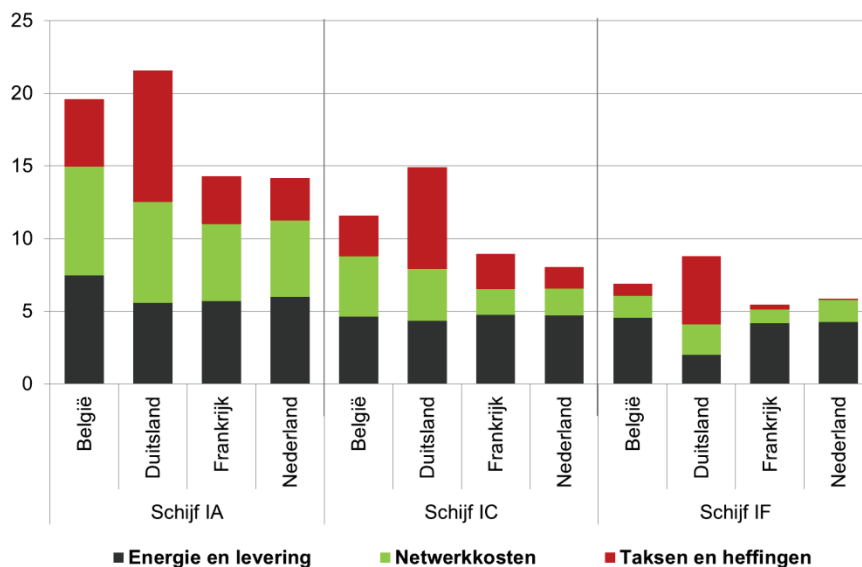
Tabel 2-4. Industriële elektriciteitsprijzen in België en de buurlanden, tweede helft van 2016
Exclusief btw en terugvorderbare belastingen, in eurocent per kWh.

	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Schijf IA: verbruik < 20 MWh	19,60	21,58	14,30	14,18
Schijf IB: 20 MWh < verbruik < 500 MWh	15,75	17,23	11,00	10,21
Schijf IC: 500 MWh < verbruik < 2 000 MWh	11,58	14,92	8,93	8,05
Schijf ID: 2 000 MWh < verbruik < 20 000 MWh	9,79	12,62	7,43	7,66
Schijf IE: 20 000 MWh < verbruik < 70 000 MWh	7,85	9,65	6,50	5,87
Schijf IF: 70 000 MWh < verbruik < 150 000 MWh	6,88	8,77	5,48	5,86

Bron: Eurostat.

Op lange termijn, tussen het eerste semester van 2008 en het tweede semester van 2016, stegen de elektriciteitsprijzen voor alle verbruikers in Duitsland en Frankrijk. In Nederland daarentegen werd elektriciteit voor alle industriële afnemers goedkoper. In België is het verhaal genuanceerder: verbruikerstypes IA tot ID werden geconfronteerd met hogere energieprijzen (tot +20,5 % meer voor IC), terwijl de elektriciteitsprijzen voor IE en IF afnamen over die periode (resp. -3,9 en -7,2 %).

Grafiek 2-5. Niveau van de industriële elektriciteitsprijzen per schijf, tweede helft van 2016
In eurocent per kilowattuur.

Bron: Eurostat.

Jaarlijks publiceert Eurostat ook de prijscomponenten voor elektriciteit, laatst beschikbaar voor de tweede helft van 2016. Vooral voor kleine gebruikers (schijf IA) lopen de netwerkkosten en taksen hoog op. Niet alleen in België, maar ook in Frankrijk en Nederland bedroegen die twee componenten samen ongeveer 60 % van de elektriciteitsprijs, in Duitsland zelfs 75 %. De grote verbruikers (schijf IF) in België betalen in verhouding minder taksen en netwerkkosten: 66,3 % van de kostprijs gaat naar de energie, 21,7 % naar netwerkkosten en slechts 12,1 % naar taksen. Het aandeel van de taksen in het totale kostenplaatje ligt zo de helft lager voor grote verbruikers dan voor kleine gebruikers. In Frankrijk en Nederland bedraagt dat aandeel resp. 6 % en 1,2 %. Duitsland hanteert het principe “de verbruiker

betaalt” waardoor het aandeel van de taksen voor grote verbruikers oploopt tot 53,4 %. Belangrijke kanttekening hierbij is het bestaan van vrijstellingen voor bepaalde taksen en netwerkkosten voor intensieve industriële elektriciteitsgebruikers in Duitsland. Hierdoor genieten zij van competitievere prijzen dan blijkt uit de Eurostat-statistieken. Indien die maatregelen effectief worden toegepast, zouden de totale Duitse elektriciteitsprijzen onder de Belgische prijzen duiken. Ook in Frankrijk gelden er reducties.

Omwille van de kritiek op de Eurostat-gegevens (nl. een gebrek aan vergelijkbare methodologie tussen de onderzochte landen) voeren de CREG en Febeliec eveneens vergelijkende studies uit naar de energieprijzen in ons land en bij onze handelspartners.

Uit de studie van Febeliec¹⁸, uitgevoerd door Deloitte, blijkt dat baseload-elektriciteitsverbruikers in Vlaanderen en Wallonië meer betalen dan hun concurrenten in onze buurlanden. Dat is niet alleen te wijten aan de hoge taksen en netwerktarieven in ons land, maar ook aan de stijgende commoditykost. Een ander verhaal voor peakloadverbruikers: zij moeten in onze buurlanden, met uitzondering van Nederland, meer betalen voor hun elektriciteit dan in België. Peakloadverbruikers kunnen namelijk niet profiteren van de kortingen en vrijstellingen op taksen en netwerktarieven die in het buitenland gelden.

De CREG¹⁹ kwam in haar rapport, opgesteld door PWC, tot gelijkaardige resultaten. Ze bevestigt de complexiteit van de overheidsinterventies (reducties, vrijstellingen,...) en de moeilijke vergelijkbaarheid die daaruit volgt. Zo betalen zeer grote verbruikers in Duitsland zowel de goedkoopste als de duurste tarieven, afhankelijk van het toepassen van de criteria van elektro-intensiviteit. Ook Nederlandse elektriciteitsverbruikers genieten van competitieve tarieven. Belgische elektro-intensieve bedrijven beschikken niet over dezelfde vrijstellingen als bedrijven in de buurlanden, waardoor zij geconfronteerd worden met hogere elektriciteitsprijzen. Niet-elektro-intensieve bedrijven in België verkrijgen hun elektriciteit dan weer aan vrij competitieve prijzen.

Gasprijzen voor industriële verbruikers

Hoewel het vooral de (dure) elektriciteitsprijzen zijn die het meest doorwegen in de totale productiekosten en dus ook de grootste invloed hebben op de concurrentieposities, spelen voor bepaalde bedrijven ook de aardgasprijzen een grote rol.

Net als voor de elektriciteitsprijzen worden ook voor de gasprijzen gemiddelde prijzen berekend voor verschillende verbruikersprofielen op basis van de door de leveranciers verstrekte informatie.

¹⁸ Deloitte (2017), [Benchmark study of electricity prices between Belgium and neighboring countries](#), april.

¹⁹ CREG (2017), [A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers – 2017 Update](#), maart.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Tabel 2-5. Industriële gasprijzen in België en buurlanden, tweede helft van 2016

Exclusief btw en terugvorderbare belastingen, in eurocent per kWh.

	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Schijf I1: verbruik < 1 000 GJ	4,04	4,45	4,99	6,35
Schijf I2: 1 000 GJ < verbruik < 10 000 GJ	3,25	3,48	4,14	5,62
Schijf I3: 10 000 GJ < verbruik < 100 000 GJ	2,57	3,32	3,78	2,85
Schijf I4: 100 000 GJ < verbruik < 1 000 000 GJ	2,05	2,64	2,40	2,38
Schijf I5: 1 000 000 GJ < verbruik < 4 000 000 GJ	1,79	2,30	2,22	2,12
Schijf I6: verbruik > 4 000 000 GJ	1,54	2,15	n.b.	n.b.

Bron: Eurostat.

De gasprijzen waren in het tweede semester van 2016 steeds het goedkoopst in België. Nederland bevindt zich op een tweede plaats gezien 3 van de 5 verbruikerstypes er de tweede goedkoopste prijzen vonden, na België. Duitsland volgt op een derde plaats met competitieve prijzen voor kleine afnemers maar hoge tarieven voor grote verbruikers. Franse prijzen bevinden zich aan de bovenzijde van de prijsvork, waardoor Frankrijk de vierde plaats inneemt.

Het prijsverloop tussen het eerste semester van 2016 en het tweede semester varieerde in België naargelang het verbruikerstype: I1, I2 en I4 moesten minder betalen voor hun gasverbruik, I5 en I6 betaalden meer en I3 had te maken met ongewijzigde prijsniveaus. In Frankrijk namen de prijzen voor alle verbruikers toe. In Nederland en Duitsland daalden de prijzen tussen het eerste en tweede semester van 2016 (behalve voor I1 in Nederland en I5 en I6 in Duitsland).

Op lange termijn (eerste semester van 2008 ten opzichte van tweede semester van 2016) daalden de gasprijzen in België en Duitsland voor alle verbruikers. De prijsverschillen liepen in België op tot -43,9 % voor verbruikerstype I5. In Nederland en Frankrijk waren er prijsdalingen voor de grotere verbruikers maar namen de prijzen voor kleine afnemers toe.

Telecomtarieven

Voor het vierde jaar op rij publiceerde het BIPT haar studie over de telecomprijzen voor zakelijke verbruikers. Ze benchmarkt de Belgische prijzen voor telecomdiensten met die in de buurlanden en het Verenigd Koninkrijk. In de studie wordt een onderscheid gemaakt tussen 8 bedrijfstypes met elk specifieke noden naar telecomproducten. Verder worden de prijzen ook vergeleken wanneer ze enkelvoudig worden aangekocht, of wanneer ze in een pakket worden aangekocht (de zogenaamde multiplay-tarieven).

De resultaten tonen aan dat de tarieven in België vrij concurrentieel zijn: België klasseert zich als eerste, voor Frankrijk, Nederland en Duitsland. Die rangschikking houdt echter enkel rekening met enkelvoudige diensten, waarbij de tarieven gebaseerd zijn op de prijzen bij de goedkoopste operator en het gemiddelde van de 3 goedkoopste operatoren. In onze buurlanden is er echter vaak een goedkoop multiplayaanbod beschikbaar, het combineren van telecomdiensten is in het buitenland immers voordeliger dan in België.

Wanneer het multiplayaanbod niet wordt beschouwd vinden 6 van de 8 bedrijfstypes het goedkoopste telecommtarief (gemiddelde van de 3 goedkoopste operatoren) in België: de eenmanszaak op vaste locatie, de thuiswerkende professional, de mobiele professional type 1, de groothandelszaak, het lokaal productiebedrijf en het lokaal dienstverlenend bedrijf.

Tabel 2-6. Rangschikking volgens het gemiddelde tarief van de 3 goedkoopste operatoren voor enkelvoudige diensten voor verschillende gebruikers.

Van goedkoop (1) naar duur (4).

	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Eenmanszaak op een vaste locatie	1	2	3	4
Thuiswerkende professional	1	3	2	4
Mobiele professional (type 1)	1	4	2	3
Mobiele professional (type 2)	2	3	1	4
Kleinhandelszaak	3	2	4	1
Groothandelszaak	1	3	2	4
Lokaal productiebedrijf	1	3	2	4
Lokaal dienstverlenend bedrijf	1	3	2	4

Bron: BIPT.

De studie houdt weliswaar enkel rekening met de tarieven die publiek beschikbaar zijn. Vaak worden er voor professionele gebruikers telecompakketten op maat gemaakt, die goedkoper kunnen zijn dan wat publiek wordt aangeboden. Bovendien maakt de studie geen onderscheid op basis van kwalitatieve elementen zoals beschikbaarheid en prestaties. Terwijl in België de NGA-breedband wijdverspreid is, is dat in de benchmarklanden niet steeds het geval.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Focus. Prijs van gebundelde aanbiedingen

De concurrentiedynamiek wordt weerspiegeld in de verdeling van de marktaandelen tussen de gevestigde operatoren en de nieuwkomers op de markt, maar ook in de tarieven die de operatoren hanteren. De Europese Commissie heeft in 2016 een vergelijkende analyse uitgevoerd van de aangeboden bundels (internet, digitale tv en vaste telefoon) voor residentiële klanten die in de verschillende lidstaten van kracht zijn. De goedkoopste beschikbare bundel (uitgedrukt in koopkrachtpariteit) werd weerhouden en de prijzen werden genormaliseerd om de verschillende pakketten te kunnen vergelijken.

Grafiek 2-6. Goedkoopste maandelijkse tarieven voor triple play aanbiedingen – 2016

In euro.

Bron: Europese Commissie, Empirica, Fixed broadband prices in Europe, 2016.

België is een van de EU-landen waar de maandelijkse tarieven voor tripleplaybundels het hoogst zijn voor snelheden tussen 30 en 100 Mbps en voor snelheden boven 100 Mbps. Het goedkoopste tarief voor snelheden tussen 30 en 100 Mbps wordt, ter informatie, aangeboden in Ierland, waar een dergelijke bundel 75 euro per maand kost. In Griekenland betaalt men 111 euro per maand voor snelheden van meer dan 100 Mbps. Vergelijken met onze buurlanden liggen de Belgische tarieven gevoelig hoger, behalve voor de tripleplaybundel voor 100+ Mbps, waarvoor dezelfde tarieven gelden als in Nederland. Vast staat dat de "Easy Switch"-procedure²⁰ die sinds 1 juli 2017 van kracht is, en die het gemakkelijker maakt om van operator te veranderen bij gebundelde aanbiedingen, het mogelijk maakt om de mededinging op de markt te dynamiseren en de prijzen te drukken.

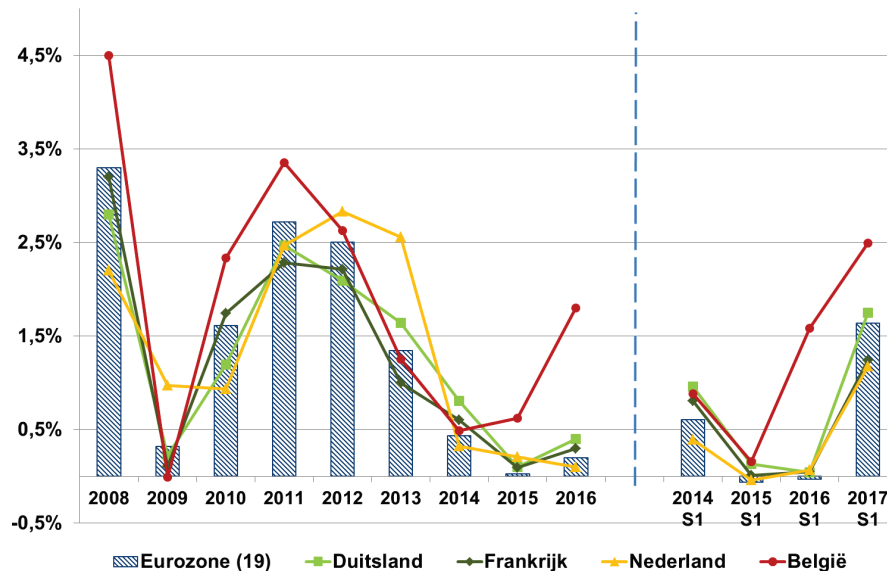
²⁰ Klanten die van operator willen veranderen, nemen contact op met hun leverancier. Hij geeft hen hun Easy Switch identificatienummer, waarna de nieuwe uitbater van de vaste telecommunicatiediensten de overstap in orde maakt. De gebruikers moeten hiervoor wel ten minste over een vaste internetverbinding of digitale televisie beschikken. Het is de nieuwe operator die rechtstreeks contact opneemt met de oude om het vorige pakket te deactiveren.

2.4. Inflatie

Het groeitempo van de geharmoniseerde consumptieprijsindex (GICP) vertraagde tot 2015, met name in de eurozone (19), als gevolg van een daling van de olieprijsen. Vanaf 2016 herstellen de prijzen zich in Europa en in het bijzonder in de eurozone.

Grafiek 2-7. Geharmoniseerde consumptieprijsindex

Jaarlijks veranderingspercentage, 2015 = 100.

Bron: Eurostat.

In de eurozone nam de inflatie in 2016 terug toe na een relatief lange periode van daling tussen 2011 en 2015. Terwijl de inflatie stabiel bleef in 2015 (0 %); kwam ze uit op 0,2 % in 2016. Dat profiel wordt ook in België en zijn drie belangrijkste handelspartners waargenomen, met uitzondering van Nederland. In Duitsland steeg de inflatie van 0,1 % in 2015 naar 0,4 % in 2016. Ook Frankrijk volgt die trend: van 0,1 % in 2015 naar 0,3 % in 2016. Uiteindelijk was Nederland de enige van de drie belangrijkste handelspartners van België met een dalende inflatie, namelijk van 0,2 % in 2015 naar 0,1 % in 2016. België onderscheidt zich van zijn handelspartners door een relatief hoge inflatie in 2016 (+1,8 %). De toename van de inflatie in België ving overigens al in 2015 aan, een jaar eerder dan bij onze partnerlanden.

De totale inflatie van België bleef in 2016 dus hoger dan bij onze belangrijkste handelspartners. Dat inflatieverschil wordt grotendeels verklaard door de stijging van de prijzen van diensten, die in België meer uitgesproken is (de bijdrage van de diensten aan het inflatieverschil van 1,5 procentpunt is 0,5 procentpunt). Dat verschil is vooral toe te schrijven aan het verloop van de prijzen voor gereguleerde diensten (sociale bescherming, medische diensten, riolering, afvalverwijdering).

In België steeg de inflatie in 2017 aanzienlijk in het eerste semester, namelijk van 1,6 % tijdens het eerste semester van 2016 naar 2,5 % in het eerste semester 2017. Net als in België steeg de gemiddelde inflatie ook in onze drie buurlanden in het eerste semester van 2017. In de eurozone komt de inflatie op 1,6 % uit in het eerste semester van 2017, tegenover 0 % in het eerste semester van 2016.

De opleving van de inflatie in België in het eerste semester van 2017 was voor een groot deel toe te schrijven aan de stijging van de prijzen van de producten van de rubriek "huis-

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

vesting, water, elektriciteit, gas en andere brandstoffen” en “vervoer” (waaronder brandstoffen), die in het eerste semester van 2017 met respectievelijk 5,8 % en 4,9 % stegen ten opzichte van het eerste semester van 2016. De prijzen van de overige GICP-componenten veranderden bescheidener.

Focus. Diensteninflatie

Over de structureel hogere diensteninflatie in België publiceerde het Prijzenobservatorium in zijn jaarverslag 2016²¹ een studie, opgesteld in samenwerking met de Nationale Bank van België en het Federaal Planbureau en op vraag van de minister van Economie. Omdat de diensteninflatie in België jaarlijks hoger uitkwam dan gemiddeld in de drie belangrijkste buurlanden (Duitsland, Nederland, Frankrijk), liep het gecumuleerde inflatieverschil voor diensten op naar 6,5 procentpunt voor de periode 2008-2016. Vooral de categorieën restaurants en cafés (voor 39 %), telecommunicatiediensten (voor 16 %) en culturele diensten (voor 12 %) hebben daaraan bijgedragen. Die drie categorieën verklaren dus 2/3 van het gecumuleerde inflatieverschil voor diensten met onze voornaamste buurlanden.

Tussen 2008 en 2016 zijn de consumptieprijzen in restaurants en cafés in België (+2,9 %) sterker gestegen dan in de buurlanden (+1,9 %). De sterkere consumptieprijzontwikkeling in België tussen 2008 en 2016 kan gelinkt worden aan het nadelige prijsverloop van de twee belangrijkste kostenposten in restaurants en cafés, meer bepaald de aankoopkosten voor voeding en drank enerzijds en de loonkosten²² anderzijds (samen goed voor meer dan 90 % van de totale kosten). Bovendien tonen de jaarrekeningen aan dat de nettomarges voor restaurants en cafés in België in de periode 2008 tot 2014 heel laag zijn en in sommige jaren zelfs negatief. De enige manier om hun rendabiliteit dan enigszins op peil te houden lijkt via een aanpassing van hun verkoopprijzen. Ondanks de context van loonmatiging, lijkt de verplichte invoering van de witte kassa begin 2016 en de toename van de aankoopkosten voor voeding en drank de inflatie opwaarts beïnvloed te hebben.

Tussen 2008 en 2016 zijn de consumptieprijzen voor telecomdiensten minder snel gedaald in België (-6,2 %) dan in de voornaamste buurlanden: -14,4 % in Duitsland, -14,5 % in Nederland en -23,4 % in Frankrijk. Terwijl de prijzen voor mobiele telefoondiensten sterker gedaald zijn in België, stegen ze in België meer voor vaste telefoondiensten, toegang tot internet en recent ook voor bundels (met een aandeel van 60 % in 2016 in de Belgische indexkorf). Vooral wat de aanbidding van tripleplaybundels (internet, vaste telefonie, digitale tv) betreft, waren er gedurende de analyseperiode slechts een beperkt aantal aanbieders. Bovendien zorgen de bundels er voor dat Belgische klanten minder snel veranderen van operator. Het van kracht gaan in juli 2017 van de nieuwe wet rond Easy switch zou de mobiliteit van klanten kunnen stimuleren. De telecomwet van 2012, die het gemakkelijker maakte om van operator te veranderen, lijkt de concurrentie en de prijzen op de mobiele markt alvast positief beïnvloed te hebben.

²¹ Prijzenobservatorium, [Jaarverslag 2016](#).

²² De personeelskost per eenheid product wordt berekend als de verhouding van de uurloonkost met de toegevoegde waarde in volume per gewerkt uur. Die berekening werd gedaan voor de sector NACE 55_56, hotels inclusief.

Bron: Nationale Rekeningen.

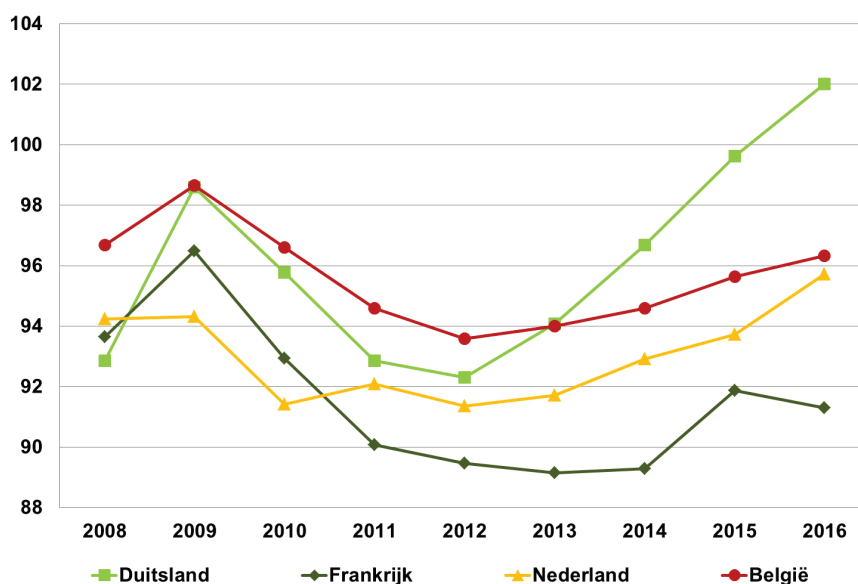
De studie heeft bovendien aangetoond dat een belangrijk gedeelte van de diensteninflatie veroorzaakt wordt door overheidsmaatregelen met een invloed op de prijzen. Sinds 2014 is de inflatie van de gereguleerde diensten²³ in België versneld, terwijl die in de drie voornaamste buurlanden vertraagd is. Prijsverhogingen als gevolg van overheidsmaatregelen werden onder meer opgetekend in de categorieën riolering, huisvuilophaling, onderwijs en medische diensten.

2.5. Ruilvoet

Tussen 2015 en 2016 daalde de ruilvoet²⁴ van Frankrijk met 0,6 %, terwijl die van Duitsland, Nederland en België met respectievelijk 2 %, 2 % en 0,7 % steeg (tussen 2008 en 2016: DE +10 %, NL +2 %, BE -0,4 % en FR -3 %). Die recente verbeteringen weerspiegelen sinds 2014 een sterkere daling van de Belgische invoerprijzen dan van de uitvoerprijzen, deels door de daling van de olieprijs die tot begin 2016 werd waargenomen. De toename van het uitvoervolume ten opzichte van een jaar eerder werd sinds 2015 groter dan die van de invoer.

Grafiek 2-8. Ruilvoet van goederen en diensten

Index 2000 = 100.

Bron: Unctadstat.

In de periode 2008-2016 daalde de exportprijs van Belgische goederen met 23 % en de invoerprijs met 22 %. Als gevolg hiervan daalde de ruilvoet van België van 96,7 tot 96,3, wat betekent dat het prijsconcurrentievermogen van ons land afneemt.

²³ Gereguleerde prijzen zijn prijzen die rechtstreeks vastgelegd of sterk beïnvloed worden door de overheid of die door een regulerende overheid worden gecontroleerd. Binnen de diensten hebben ze een gewicht van 28,3 % (in 2016). Zo zijn bijvoorbeeld huisvuilophaling en riolering volledig gereguleerd en zijn onder meer geneeskundige prestaties en paramedische diensten, diensten voor tandartsen, personenvervoer per spoor en onderwijs hoofdzakelijk gereguleerd.

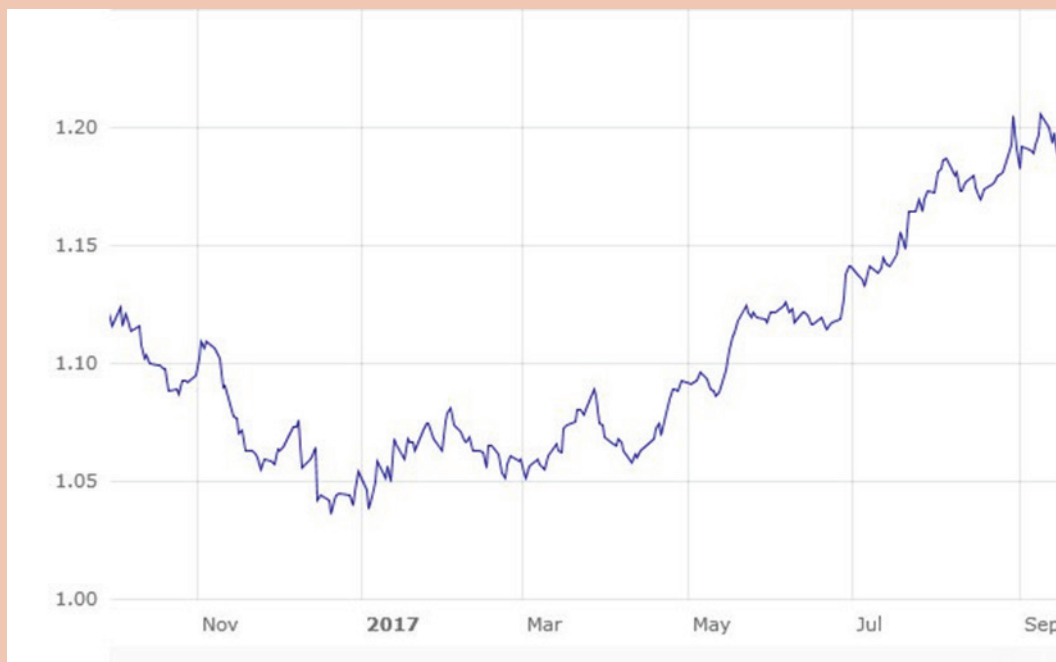
²⁴ De nettoruilvoet wordt verkregen door de index van de eenheidswaarde van de uitvoer te delen door de index van de eenheidswaarde van de invoer.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Focus. De invloed van de euro

De euro bereikte eind september 2017 hoogterecords ten opzichte van de dollar. Dat vindt zijn oorsprong in meerdere factoren. Allereerst presteren Europese economieën momenteel beter dan de verwachtingen. Tegelijk hinkt de Amerikaanse economische groei wat achterop en doet Amerika het minder goed dan verwacht. Het door Trump aangekondigde expansieve beleid blijft momenteel immers wat uit: de belastingverlagingen en infrastructuurinvesteringen laten op zich wachten, wat weegt op de dollar. Daarnaast kreeg de Europese dynamiek een extra impuls na de Franse verkiezingen.

Grafiek 2-9. Euro-dollar koers

Bron: ECB.

Die sterke positie van de euro heeft ook een invloed op internationale bedrijven die voornamelijk buiten de eurozone exporteren en/of Noord-Amerikaanse activiteiten hebben. Bepaalde bedrijven, zoals AB Inbev, zijn wereldwijd en vooral ook in Amerika actief en rapporteren bijgevolg hun resultaten in dollar. De recente koerswijzigingen (december 2016 - september 2017) zijn voor hen positief en maken dat hun Europese resultaten een opwaartse impact hebben op hun jaarrekening die in dollars wordt uitgedrukt. Bedrijven zoals Nyrstar (metallurgie) en Melexis (chipontwikkelaar) verkopen vooral in dollars terwijl ze voornamelijk kosten hebben in euro; een sterkere euro is voor hen nefast. Idealiter zorgt een bedrijf voor een “natuurlijke dekking” waarbij zowel kosten als opbrengsten in dezelfde munt worden gemaakt en valutaverschillen dus weinig impact hebben.

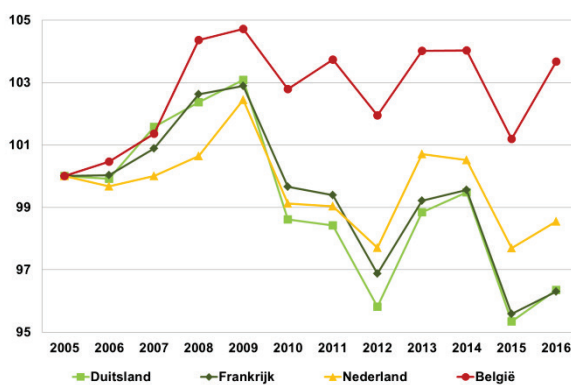
De wisselkoersverschillen kunnen zich daarnaast ook laten voelen in de concurrentiepositie van bedrijven: de lage dollar zorgt ervoor dat de producten van Amerikaanse concurrenten goedkoper worden, wat de verkopen van Europese producenten (bijvoorbeeld Barco) negatief kan beïnvloeden. Voorlopig bleef de impact van de sterke euro en de lage dollar op Belgische bedrijven relatief beperkt.

2.6. Reële effectieve wisselkoers

De reële effectieve wisselkoers (REER²⁵), die deels voortvloeit uit de wisselkoers van de euro en van het relatieve belang van de landen buiten de eurozone als handelspartners, steeg tussen 2015 en 2016 met 2,5 % in België, 1,1 % in Duitsland, 0,9 % in Nederland en 0,7 % in Frankrijk.

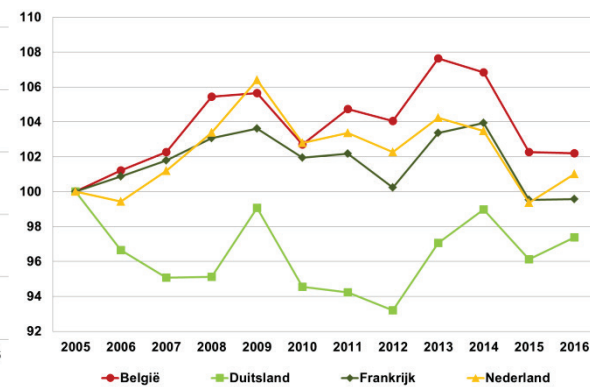
De toename van de REER van ons land (2015-2016) is vooral toe te schrijven aan de stijging van de nominale effectieve wisselkoers (+1 %) en de stijging van de interne prijzen (+2 %). Dat heeft tot gevolg dat het kostenconcurrentievermogen van ons land afneemt.

Grafiek 2-10. Reële effectieve wisselkoers - deflator: consumptieprij; 37 handelspartners
Index 2005 = 100.

Bron: Eurostat.

Grafiek 2-11. Reële effectieve wisselkoers - deflator: loonkost per eenheid, 37 handelspartners
Index 2005 = 100.

Bron: Eurostat.

Jaar op jaar kende de reële effectieve wisselkoers, gedefleerd met de arbeidskosten per eenheid een lichte terugval in België (-0,1 %). Hij steeg daarentegen met 1,7 % in Nederland, 1,3 % in Duitsland en 0,1 % in Frankrijk.

De sterke daling van de REER in België sinds 2014 betekent dat het kostenconcurrentievermogen van ons land is verbeterd, wat de in 2014 ingezette omkering van het groeitempo van de loonkost per eenheid weerspiegelt.

²⁵ De effectieve wisselkoers is de wisselkoers van een monetair gebied, gemeten als een gewogen gemiddelde van de wisselkoersen met de verschillende handelspartners en concurrenten. De reële effectieve wisselkoers houdt rekening met de prijsindexen en hun verloop. De nominale effectieve wisselkoers evolueert naar de reële effectieve wisselkoers wanneer hij wordt vermenigvuldigd met een relatieve inflatie-index die werd opgetekend in de beschouwde economie ten opzichte van de groep van gekozen economieën om een vergelijking te maken tussen de nationale indexen uitgedrukt in een gemeenschappelijke munt.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Toelichting bij de tabel: Op basis van de resultaten van het laatst beschikbare jaar (het jaar vermeld in de tweede kolom van de overzichtstabel) geven de groene en rode kleur informatie over de positie van het land ten opzichte van de drie handelspartners (groen voor de beste positie en rood voor de slechtste). De richting van de pijlen geeft alleen de verandering in resultaten van het land ten opzichte van een jaar eerder en maakt dus geen vergelijking met de partnerlanden mogelijk. Voor de indicatoren waarvan een "ranking" werd uitgevoerd, geven de pijlen de verandering van de positie in de ranglijst aan.

Samenvatting prijsconcurrentievermogen							
Indicatoren	Jaar	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	Min.	Max.
Productiviteit en loonkost							
Loonkost per eenheid (wijziging in % t.o.v. vorig jaar)*	2016	-0,1	1,6	0,4	0,4	-2,8 (HR)	5,9 (LT)
		↗	↘	↗	↗	↘	↗
Totale factorproductiviteit							
Totale factorproductiviteit (wijziging in % t.o.v. vorig jaar)	2016	-0,1	0,8	0,4	1,0	-0,3 (DK)	4,6 (LV)
		↘	=	↘	=	↘	↗
Hoogte van de prijzen in netwerksectoren							
Elektriciteitsprijs, industriële verbruikers (rangschikking 1-4)	2016 S2	3	4	2	1	-	-
		=	=	↘	=	-	-
Gasprijs, industriële verbruikers (rangschikking 1-4)	2016 S2	1	3	4	2	-	-
		=	=	↘	↗	-	-
Telecomprijs (rangschikking 1-4)	2016	1	4	2	3	-	-
		↗	=	↘	↘	-	-
Inflatie							
Inflatie - GICP (wijziging in % t.o.v. vorig jaar)*	2017 S1	2,5	1,7	1,2	1,2	0,2 (IE)	3,2 (EE)
		↗	↗	↗	↗	↗	↗
Ruilvoet							
Ruilvoet goederen en diensten (indices 2000 = 100)	2016	96,3	102,0	91,3	95,7	41,87 (CY)	130,83(BG)
		↗	↗	↘	↗	↘	↗
Reële effectieve wisselkoers							
Reële effectieve wisselkoers gedefleerd door de consumptieprijzen (indices 2005 = 100)	2016	103,7	96,4	96,3	98,6	90,2 (IE)	131,1 (SK)
		↗	↗	↗	↗	↗	↗

* Een negatief teken impliceert een daling van de loonkost per eenheid, wat het concurrentievermogen ten goede komt.

Boordtabel van het concurrentievermogen van de Belgische economie

December 2017

Executive summary

01 Algemene context

02 Prijs- en kostenconcurrentievermogen

03 Niet kostenconcurrentievermogen

04 Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

05 Samengestelde indicator van de boordtabel

3. Niet-prijsconcurrentievermogen

Ook de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) benadrukt met haar groeidoelstelling het belang van de rol van het niet-prijsconcurrentievermogen in de economische groei en voor het scheppen van banen. De Europese Commissie doet hetzelfde via haar zevende kaderprogramma.

Het niet-prijsgebonden of structurele concurrentievermogen van een land, sector of onderneming steunt op het vermogen om zich te onderscheiden van de concurrentie met andere middelen dan de prijs. Dat onderscheid wordt onder andere gecreëerd door innovatie en het intensief gebruik van informatie- en communicatietechnologie in ondernemingen. Ook het ondernemerschap en onderwijs en opleiding spelen een belangrijke rol.

Andere cruciale elementen zijn een efficiënte marktwerking en een algemeen gunstig ondernemingsklimaat.

In dit hoofdstuk, gewijd aan het structurele concurrentievermogen, worden de indicatoren voor innovatie, directe buitenlandse investeringen, de digitale economie, ondernemerschap, concurrentie in de netwerkindustrieën en marktwerking in detail bestudeerd. De analyse van dat onderwerp wordt dan aangevuld met de arbeidsmarkt, onderwijs en opleiding en de ondersteuning van het bedrijfsklimaat.

3.1. Innovatie

Prestaties en uitgaven in O&O

Empirisch onderzoek toont aan dat er een positief verband bestaat tussen innovatie en het concurrentievermogen van ondernemingen. Econoom Michael Porter²⁶ benadrukte reeds dat innovatie de sleutel is van het concurrentievermogen van ondernemingen, omdat het hun vermogen beïnvloedt om duurzame concurrentiële voordelen te behouden op veranderende markten.

De Scandinavische landen, Duitsland en Nederland blijven in 2016 de “innovatieleiders”. Ondanks een stijging van de resultaten gedurende drie opeenvolgende jaren, behoort België nog steeds tot de “sterke innovators”²⁷ (grafiek 3-1). België heeft een voorsprong op Frankrijk, maar is (sinds 2011) ingehaald door Nederland dat een grote sprong vooruit heeft gemaakt op het gebied van innovatie bij kmo's (+34 % tussen 2010 en 2016).

De sterke punten van België zijn het zeer gedegen onderzoekstelsel, onder andere gemeten naar het aantal internationale wetenschappelijke publicaties, de samenwerking tussen ondernemingen en de O&O-uitgaven van ondernemingen.

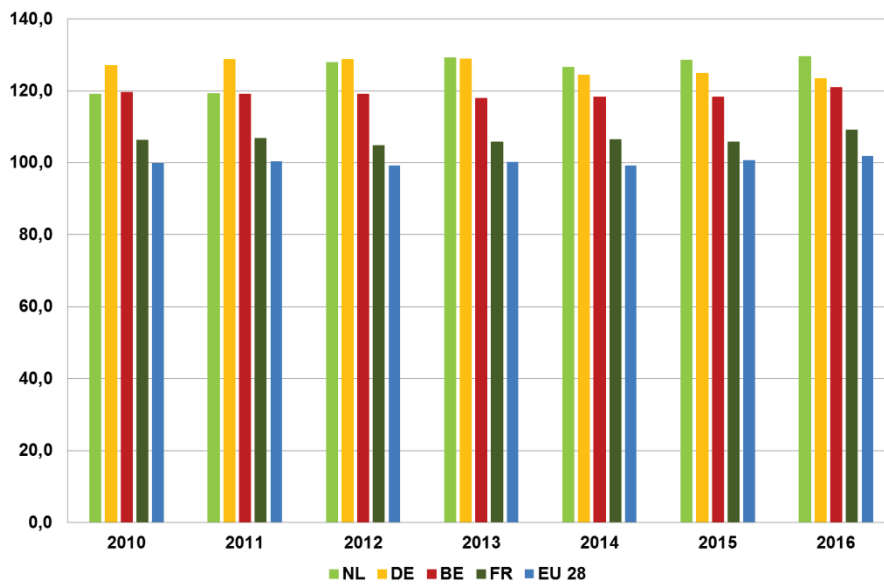
²⁶ Porter, Michael E. (1990), *The competitive advantage of nations*.

²⁷ De resultaten van het Europees innovatiescorebord blijven boven of dichtbij het EU-gemiddelde.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Grafiek 3-1. European Innovation Scoreboard

Prestatie ten opzichte van EU, 2010=100.

Bron: Europese Commissie.

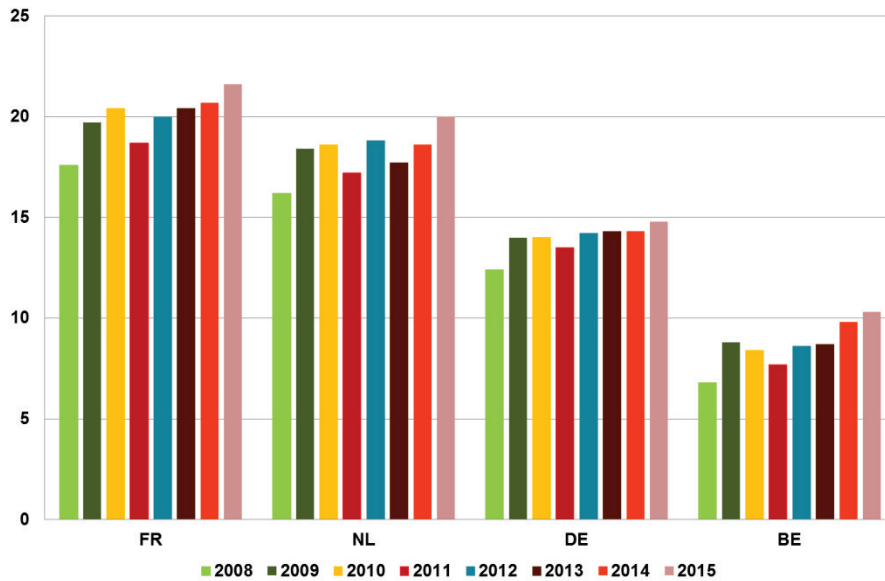
Daarentegen is de impact van snelgroeiende ondernemingen op de tewerkstelling in België zwak en heeft ons land te kampen met een sterke daling van de verkoop van innovatieve producten op nieuwe markten of door nieuwe ondernemingen (-30 % voor de periode 2010-2016). Ook intellectuele activa (octrooien, handelsmerken en ontwerp) gaan in dalende lijn (-8,2 % tussen 2010 en 2016).

Over het algemeen behaalt België zwakke resultaten in de uitvoer van hoogtechnologische producten²⁸ (grafiek 3-2). In 2015 vertegenwoordigden die producten slechts 10,3 % van de totale Belgische uitvoer (+0,5 procentpunt ten opzichte van 2014). Dat aandeel verbetert evenwel continu sinds 2011 (+2,9 procentpunt). Frankrijk, Nederland en Duitsland zijn ons land ver voor op dat gebied, met aandelen van respectievelijk 21,6 %, 20 % en 14,8 % (respectievelijk +0,9, +1,4 en +0,5 procentpunt ten opzichte van een jaar eerder).

²⁸Hoogtechnologische producten worden gedefinieerd als industrieën of producten van fabricage en van verhandelde diensten, met een hoge O&O-intensiteit.

Grafiek 3-2. Uitvoer van hoogtechnologische producten

In % van de totale uitvoer.

Bron: Eurostat.

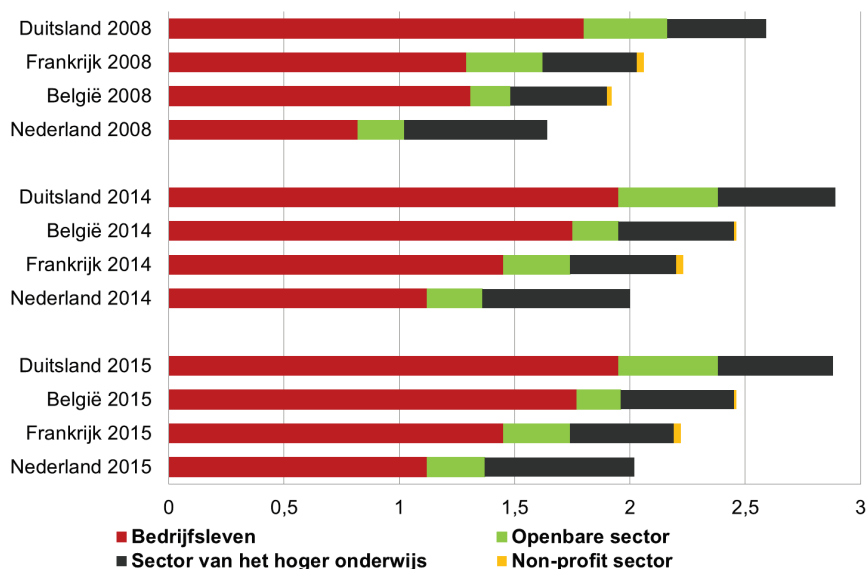
De Europese Unie heeft zich, eerst in de Lissabon-strategie en daarna in de Europa 2020-strategie, tot doel gesteld om een gemiddelde van 3 % van het bbp aan O&O-uitgaven te bereiken tegen 2020. Met een intensiteit aan totale O&O-uitgaven van 2,45 % van het bbp in 2015 (voorlopige gegevens) (grafiek 3-3) staat België op de zesde plaats en situeert zich zo boven het gemiddelde van de EU28 (2,03 %), van de eurozone (2,12 %), van Frankrijk en van Nederland. België doet het evenwel minder goed dan Duitsland (2,87 % van het bbp). Die indicator steeg daarentegen sterker tussen 2008 en 2015 in België (+0,53 procentpunt) dan in Duitsland (+0,27 procentpunt).

In 2015 zijn de O&O-uitgaven in procent van het bbp (voorlopige gegevens) gedaald in alle uitvoeringssectoren (bedrijven, hoger onderwijs, openbare sector, non-profit sector) van België en zijn belangrijkste handelspartners t.o.v. 2014 (behalve in Nederland, +0,01 procentpunt).

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Grafiek 3-3. O&O-uitgaven

In % van het bbp.

Bron: Eurostat.

Uit de analyse in grafiek 3-3 blijkt dat ondernemingen in België en onze belangrijkste handelspartners het grootste deel van de O&O-uitgaven voor hun rekening namen in 2008 en in 2015. Het hoger onderwijs en de overheid kwamen respectievelijk op de tweede en derde plaats in die landen.

Gezien de recente ontwikkeling gaat het Nationale Hervormingsprogramma voor 2017 ervan uit dat de 3 %-norm tegen 2020 bereikt zou moeten worden, in de veronderstelling dat de omstandigheden gelijk blijven. Hiertoe werden al verschillende initiatieven in het leven geroepen om de samenwerking tussen de entiteiten te versterken, ook op internationaal vlak (o.a. in het kader van Horizon 2020). Ze omvatten:

- een verhoging van de begrotingskredieten;
- meer fiscale ondersteuning voor onderzoeksactiviteiten. De vrijstellingen die volgens het departement Financiën gelinkt zijn aan onderzoek en innovatie bedragen momenteel 1,31 miljard euro;
- de bijkomende middelen ter waarde van 718 miljoen euro die zijn uitgegeven voor onderzoek en innovatie (2014-2016) via het Europees kaderprogramma Horizon 2020;
- de verbintenis van de federale overheid om 121 miljoen euro vrij te maken voor de verplichte programma's van ESA²⁹, en nog eens 450 miljoen euro voor de optionele programma's (periode 2017-2021). Daarnaast hebben de universiteiten en de federale wetenschappelijke instellingen een samenwerkingsproject opgezet om gemeenschappelijke onderzoeksprofielen te definiëren;
- de oprichting door de federale overheid van het Interfederale Ruimteagentschap van België, met de gezamenlijke aanwezigheid van de gemeenschappen en gewesten in de raad van bestuur. Tegelijkertijd werd ook beslist om de programmatorische

²⁹ European Space Agency.

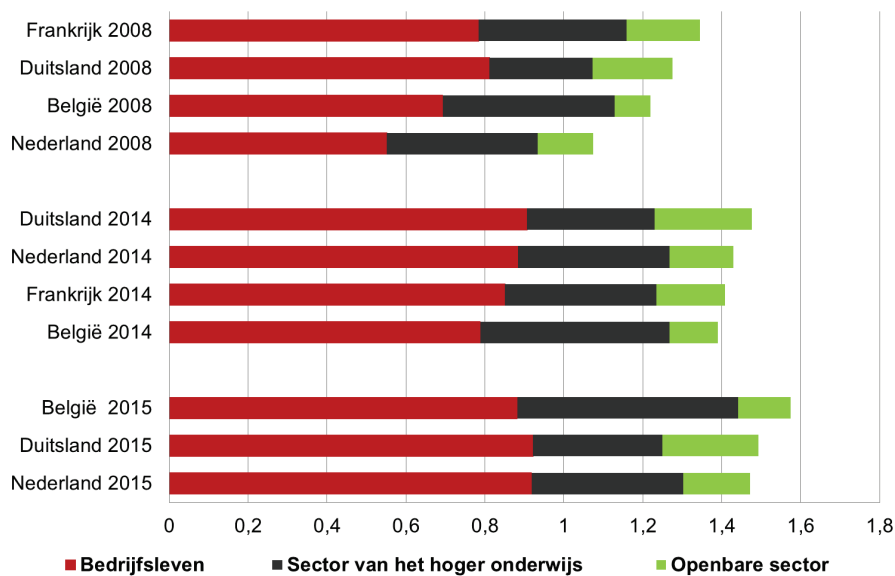
overheidsdienst (POD) voor beleidswetenschap op te nemen in de FOD Economie en de federale wetenschappelijke instellingen autonoom te maken.

O&O-personeel

In 2015 is het aantal O&O-werknemers t.o.v. de totale tewerkstelling licht gestegen in België en bij onze belangrijkste handelspartners ten opzichte van 2014 (voor Frankrijk zijn nog geen gegevens voor 2015 beschikbaar). Tussen 2008 en 2015 (2014 voor Frankrijk) steeg het aantal O&O werknemers met 0,35 procentpunt in België, 0,40 procentpunt in Nederland, 0,22 procentpunt in Duitsland en 0,07 procentpunt in Frankrijk.

Grafiek 3-4. Aandeel van het O&O-personeel

In % van de tewerkstelling.

Bron: Eurostat.

Reeds in 2008 absorbeerde de bedrijfssector in België en bij onze belangrijkste handelspartners het grootste deel van de O&O-arbeidskrachten in vergelijking met de andere uitvoeringssectoren. Dat overwicht werd bevestigd in 2015, met voor België de volgende verdeling:

- 56 % van het O&O-personeel werkt in de bedrijfssector;
- 35 % van het O&O-personeel werkt in het hoger onderwijs;
- 9 % van het O&O-personeel werkt voor de overheid.

Zoals blijkt uit grafiek 3-4 scoort België zeer goed op het vlak van O&O-personeel: het aandeel lag hoger dan in de buurlanden. Ook de uitgaven in onderzoek en ontwikkeling nemen op lange termijn toe wat gaat in de richting van de 3 %-doelstelling tegen 2020. De incentives ter bevordering van O&O werpen dus hun vruchten af.

Octrooien

Het aantal geregistreerde octrooien is een element van de innovatiedynamiek en van de efficiëntie van het O&O-beleid. Het systeem van de octrooieerbaarheid van uitvindingen is bedoeld om onderzoek in de privésector te stimuleren, door de uitvinders in staat te stellen om winst te halen uit hun realisaties. Hierbij dient wel in het achterhoofd gehouden te wor-

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

den dat de octrooieerbare activiteit niet volledig overeenstemt met de O&O-prestaties van een land, omdat:

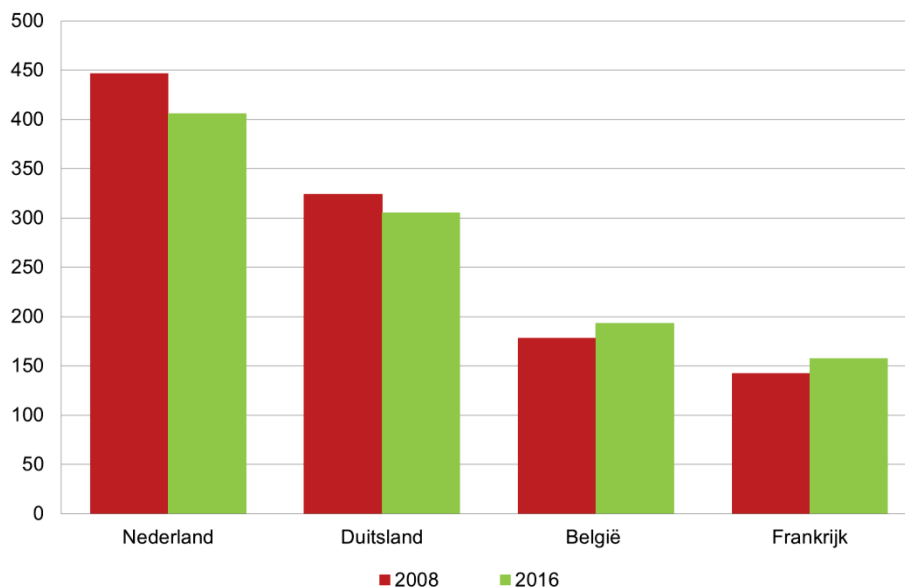
- sommige uitvindingen bewust niet geoctrooieerd worden om met name het industriële geheim te bewaren;
- sommige activiteiten niet octrooieerbaar zijn; en
- sommige octrooien niet noodzakelijk leiden tot een innovatie van producten of diensten op de markt.

Zowel in 2008 als in 2016 is het aantal Belgische octrooiaanvragen dat ingediend werd bij het EOB in vergelijking met de totale bevolking (in miljoen inwoners) duidelijk lager dan in Nederland en Duitsland (grafiek 3-5). Zo werden er in 2016 in België 2,1 keer minder octrooien aangevraagd dan in Nederland en 1,6 keer minder dan in Duitsland. Ons land heeft echter wel 1,2 keer meer octrooiaanvragen dan Frankrijk. Die achterstand komt ook naar voren wanneer België op het vlak van innovatie wordt vergeleken met de best presterende landen, met name de Scandinavische landen (Zweden, Finland en Denemarken).

Voorts dient hierbij benadrukt dat in navolging van Frankrijk (+15 aanvragen) en in tegenstelling tot in Nederland (-40 aanvragen) en Duitsland (-19 aanvragen), de ratio van ons land een lichte stijging vertoont (+15 aanvragen) in 2016 ten opzichte van 2008.

Grafiek 3-5. Octrooiaanvragen bij het EOB

In aantal aanvragen per miljoen inwoners.

Bron: EOB.

Om de efficiëntie van de O&O-uitgaven van een land te meten, kunnen ze worden gedeeld door het totale aantal octrooiaanvragen bij het EOB. Hieruit blijkt dat het niet de landen met de hoogste O&O-uitgaven zijn die het best presteren. Dat is het geval voor Duitsland, dat weliswaar tot de best presterende landen van de EU behoort in termen van het aantal octrooiaanvragen, maar dat in verhouding tot het niveau van de O&O-uitgaven een lagere efficiëntie van die uitgaven toont. De prestaties van België voor die ratio moeten verbeteren, want ons land blijft nog steeds achter ten opzichte van Duitsland en de Scandinavische landen.

De magere score van België voor de indiening van octrooiaanvragen, is het gevolg van verschillende factoren.

Ten eerste wordt België gekenmerkt door een sterke uitbreiding van de tertiaire sector (bijna 78 % van het Belgische bbp wordt gegenereerd door de tertiaire sector) en een economisch weefsel dat overwegend (voor meer dan 97 %) uit kmo's bestaat. De meeste octrooi-aanvragen zijn echter over het algemeen afkomstig van grote ondernemingen, hoofdzakelijk uit de verwerkende industrie. Kmo's worden vaak geconfronteerd met een gebrek aan informatie over het beheer van intellectuele eigendom en een gebrek aan technische en financiële middelen om hun innovaties te octrooieren.

Ten tweede zijn, net als de O&O-uitgaven, de octrooiaanvragen in België grotendeels afkomstig van filialen van buitenlandse ondernemingen. Zo is het aandeel van binnenlandse octrooien waarvan de houders in het buitenland gevestigd zijn, bijzonder hoog in België (41,6 % in 2013) in vergelijking met Duitsland (17,5 %), Frankrijk (23 %) en Nederland (23,2 %)³⁰. Dat fenomeen weerspiegelt goed de zeer sterke aanwezigheid van buitenlandse ondernemingen in de Belgische economie. Die ondernemingen voeren O&O-activiteiten uit in België, maar beheren hun intellectuele eigendom vanuit het land waar de moedermaatschappij gevestigd is.

De lage O&O-intensiteit in de Belgische economie kan overigens deels verklaard worden doordat België achterblijft op het gebied van het aantal octrooiaanvragen. Daarnaast vormt de specialisatie van de Belgische economie in de productie van low- tot mediumtech-goederen waarvoor technologische innovatie relatief beperkt is, ook een handicap.

3.2. Directe buitenlandse investeringen

De aanwezigheid van buitenlandse ondernemingen in ons land versterkt het niet-kostenconcurrentievermogen. De buitenlandse investeringsstromen zorgen voor directe economische activiteit en tewerkstelling maar ook voor kennisoverdracht en ze stimuleren innovatie.

Volgens de cijfers van de Ernst&Young attractiviteitsbarometer³¹ wist ons land in 2016 exact 200 buitenlandse investeringsprojecten aan te trekken. 2016 hoort daarbij tot de topjaren voor buitenlandse investeringsprojecten, na 2015 waarin er 211 projecten waren. Net als de voorgaande jaren is de tewerkstelling dankzij die projecten eerder teleurstellend. Aan de 200 projecten waren slechts 3.309 nieuwe jobs gekoppeld, daarmee staat België slechts op de 18e plaats binnen Europa (terwijl ons land op de 8e plaats staat qua aantal projecten).

De Nationale Bank verzamelt eveneens cijfers over de directe buitenlandse investeringen³². Ze maakt daarvoor gebruik van gegevens in de betalingsbalans. De buitenlandse investeringen en investeringsstromen worden opgesteld volgens het activa/passiva-principe en vol-

³⁰OECD Statistics (laatst beschikbare gegevens).

³¹ Ernst&Young (2017), [Barometer van de Belgische Attractiviteit. Buitenlandse investeringen: "dreigingsniveau 4"](#), mei.

³² Er is sprake van directe investeringen wanneer een investeerder uit het ene land een investering doet die hem controle geeft over of invloed in een onderneming uit een ander land. Controle over of invloed in een buitenlandse onderneming kan onmiddellijk verkregen worden

- > wanneer een investeerder minstens 10 % van de stemrechten of van de gewone aandelen van een onderneming in het buitenland heeft,
- > maar ook op indirecte manier door stemrechten te hebben in een andere onderneming die op haar beurt stemrechten heeft in een onderneming.

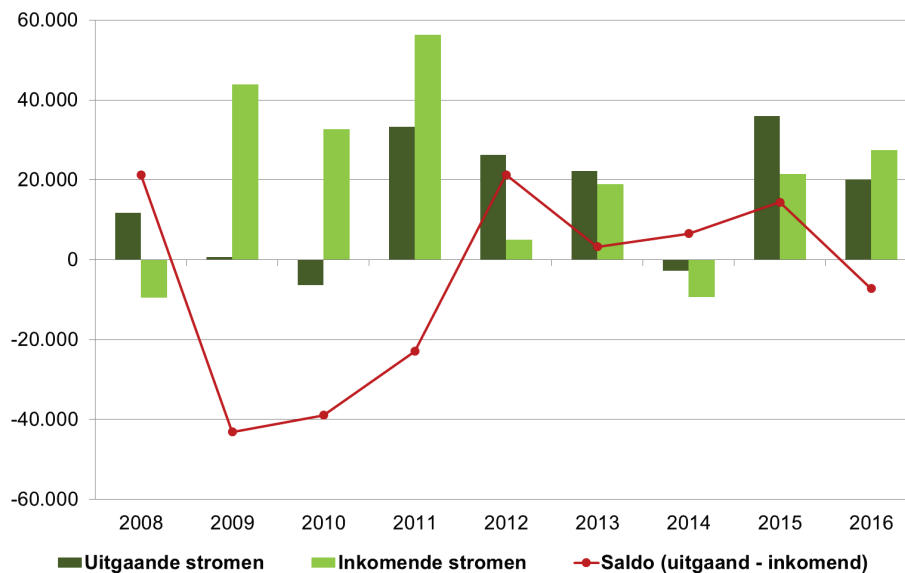
“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

gens het inkomend/uitgaand-principe. Die laatste cijfers worden in dit rapport geanalyseerd omdat ze de richting van de stromen aangeven en dat dus meer zegt over de oorsprong en bestemming van de investeringen en de aantrekkelijkheid van ons land. Het activa/passiva-principe geeft een eerder boekhoudkundige weergave van de investeringen.

In 2016 overstegen de inkomende buitenlandse investeringsstromen de uitgaande stromen. Daarmee was het saldo in 2016, in tegenstelling tot de jaren 2012-2015 negatief. Die situatie is minder goed nieuws voor de schuldpositie van ons land ten opzichte van het buitenland, maar betekent wel dat het investeringen weet aan te trekken en via spillovereffecten van niet-kostenvoordelen kan genieten. Ons land wist inkomende stromen aan te trekken ten belopen van 27,4 miljard euro, terwijl de uitgaande stromen 20,2 miljard euro bedroegen. Het saldo kwam daarmee uit op -7,2 miljard in 2016, terwijl dat in 2015 14,4 miljard euro was. Het saldo aan uitstaande investeringsbedragen bedroeg 85,7 miljard euro in 2016.

Grafiek 3-6. Directe buitenlandse investeringsstromen

In miljoen euro.

Bron: NBB (betalingsbalans).

De grootste inkomende investeringsstromen kwamen in 2016 uit de US en uit Frankrijk. Onder andere Luxemburg, Nederland en Noorwegen haalden investeringen weg uit ons land. De uitstaande bedragen aan inkomende investeringen tonen aan dat Nederland, Frankrijk en Luxemburg onze belangrijkste investeerders zijn. Wat de uitgaande investeringsstromen betreft, investeerde België in 2016 voornamelijk in het Verenigd Koninkrijk en in Luxemburg. Anderzijds bouwden Belgische ondernemingen hun investeringen in de US fors af. Op het vlak van uitstaande bedragen zijn Nederland, Luxemburg, en het Verenigd Koninkrijk de populairste bestemmingen voor Belgische investeringen.

Focus. Multinationals in België

Bedrijven met een miljardenomzet in België zijn bijna allemaal multinationals, die zich focussen op de internationale markt. Ze hebben vaak familiale roots maar onderscheiden zich door hun dynamiek, innovatievermogen en efficiëntie. Die ondernemingen zijn omwille van hun directe en indirecte economische impact cruciaal voor onze economie, hoewel er proportioneel veel meer kmo's zijn. De aanwezigheid van die ondernemingen stimuleert via kennis- en personeelsoverdracht en logistieke voordelen andere ondernemingen en trekt ze ook aan.

Fiscaal regime

De fiscaliteit speelt naast onder andere infrastructuur en de arbeidsmarkt een belangrijke rol bij het aantrekken of behouden van multinationals en wordt vaak geëvalueerd aan de hand van 3 factoren: het fiscaal standaardtarief, de bijkomende fiscale aftrekposten en de stabiliteit van dat fiscale kader. De federale regering besliste in de zomer van 2017 om de vennootschapsbelasting te hervormen. Het gaat hierbij om een evenwichts-oefening: het basistarief daalt maar anderzijds worden bepaalde aftrekposten afgebouwd.

Concreet wil de overheid:

- Het basistarief verlagen van 33,99 % naar 29 % in 2018 en 25 % in 2020. Onze grootste concurrenten hanteren evenwel nog lagere aanslagvoeten: Ierland (12,5 %), Duitsland (29,79 %), Nederland (25 %), Frankrijk (33,33 %, maar verlaging naar 28 % gepland tegen 2020), GB(19 %) ³³.
- Enkele fiscale aftrekposten reduceren. De belangrijkste ingreep betreft de notionele intrestaftrek, hij wordt enkel van toepassing op de aangroei van het eigen vermogen (jaarlijks gemiddelde van voorbije 5 jaar) en niet meer op het totaalbedrag.
- Een minimumbelasting invoeren: het deel winst boven de 1.000.000 euro kan slechts voor 70 % genieten van fiscale aftrekposten. Op de overige 30 % moet het gewone belastingpercentage betaald worden.
- Kmo's een lagere aanslagvoet (20 % vanaf 2018, begrensd tot 100.000 euro) toekennen dan grote ondernemingen.

³³ Cijfers KPMG.

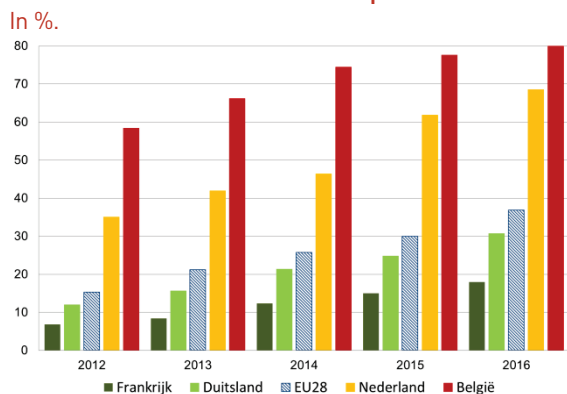
“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

3.3. Digitale economie

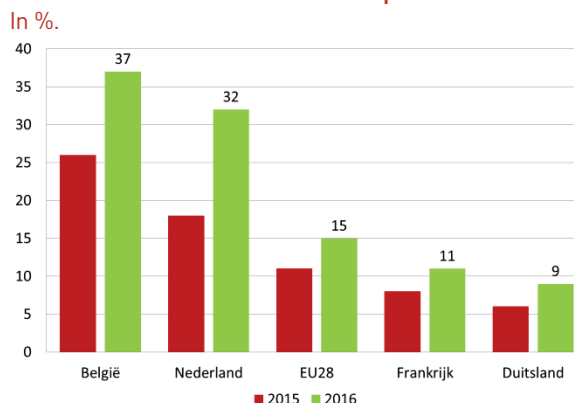
Verbinding

Een van de grote troeven van België is de breedbandinternetinfrastructuur. Ons land beschikt immers over efficiënte netwerken die erg hoge snelheden mogelijk maken en die bijna de volledige bevolking dekken.

Grafiek 3-7. Aandeel vaste-breedband-abonnementen van 30-100 Mbps

Grafiek 3-8. Aandeel vaste-breedband-abonnementen van min 100 Mbps.

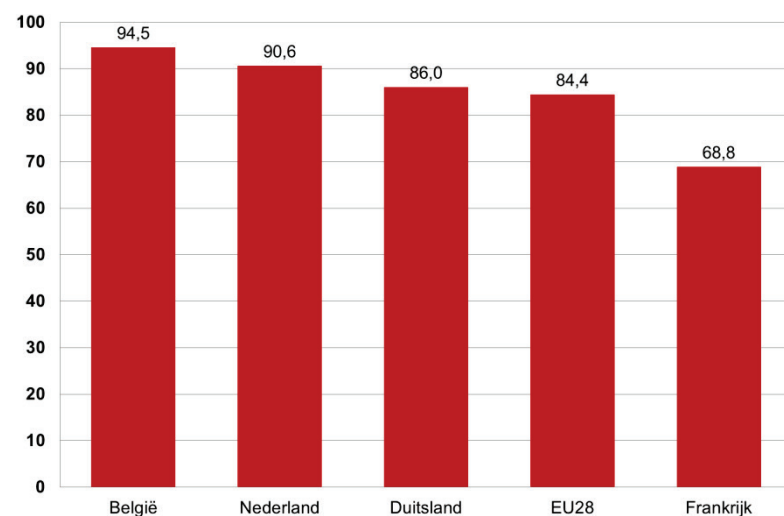
Bron: Europese Commissie, Digital Agenda Scoreboard.

België blijft koploper in de EU28 voor de snelheid van vaste internetverbindingen. In 2016 boden 81,1 % van de vaste verbindingen snelheden van minstens 30 Mbps. Ons land overschrijdt ruimschoots het Europese gemiddelde (36,9 %) en loopt ook voor op onze buurlanden Nederland (68,5 %), Duitsland (30,7 %) en Frankrijk (18 %).

In België heeft 37 % van de abonnementen op vast breedbandinternet snelheden groter dan of gelijk aan 100 Mbps. Tussen 2015 en 2016 groeide dat aandeel met 11 procentpunt, wat aangeeft dat klanten steeds vaker supersnelle abonnementen vragen. Hoewel België ver boven de voorgenoemde landen uitsteekt, staat ons land voor die indicator op de vierde plaats in de EU28, na Roemenië, Zweden en Letland.

Grafiek 3-9. Dekkingsgraad van de bevolking door 4G-netwerken (LTE), 2016

In % van de huishoudens.

Bron: Europese Commissie, Digital Agenda Scoreboard.

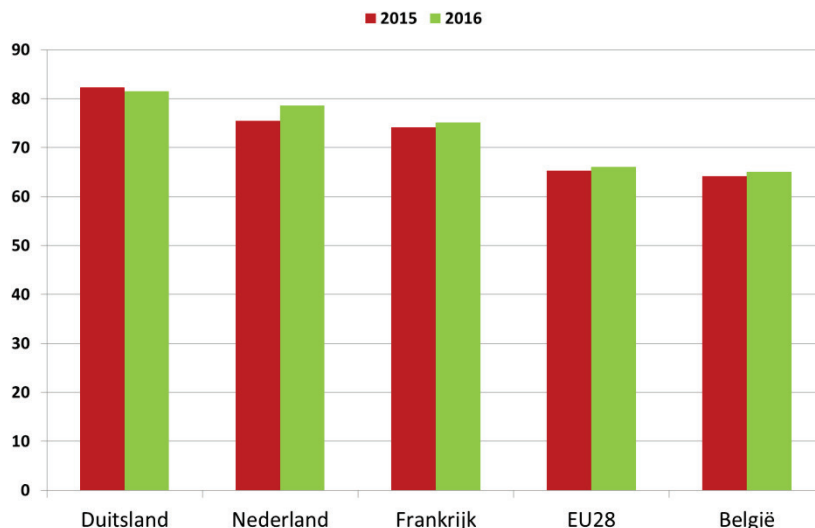
De 4G-dekkingsgraad van de huishoudens bedroeg 94,5 % in 2016. Ons land kende een zeer sterke groei van die dekking sinds 2014, toen ze slechts 67,8 % bedroeg. België heeft zo zijn achterstand meer dan ingehaald en het EU28-gemiddelde en onze belangrijkste buurlanden zelfs overtroffen.

Elektronische handel

Particulieren

65,1 % van de internetgebruikers heeft in 2016 minstens één keer goederen en/of diensten via internet gekocht. Hoewel dat cijfer, in navolging van de online uitgegeven bedragen, sinds enkele jaren een stijgende trend vertoont, ligt het nog net iets onder het EU28-gemiddelde, en ver onder de prestaties van onze buurlanden. Ons land blijft hangen op de twaalfde plaats van de Europese ranglijst, wat dus betekent dat er nog een grote groei-marge is op dat gebied.

Grafiek 3-10. Aandeel particulieren die goederen en diensten kopen via het internet, 2015-2016
In % van de personen tussen 16 en 74 jaar die internet hebben gebruikt in de laatste 12 maanden.

Bron: Europese Commissie, Digital Agenda Scoreboard.

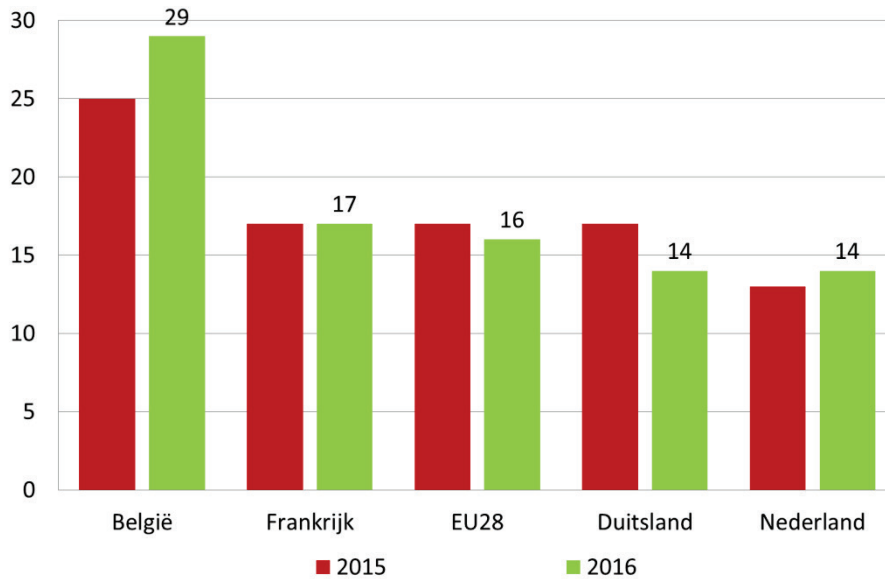
Ondernemingen

In tegenstelling tot de elektronische handel bij particulieren, positioneert België zich op Europees niveau bijzonder gunstig voor het aandeel van de omzet van ondernemingen dat gerealiseerd wordt via elektronische handel. In 2016 werd zo'n 29 % van de omzet van ondernemingen (≥ 10 werknemers) in België gerealiseerd door elektronische handel; dat plaatst ons land op de derde plaats van de EU28-rangschikking voor die indicator. Het is interessant om op te merken dat het aandeel automatische EDI-transacties 63 % vertegenwoordigt, wat erop lijkt te wijzen dat e-commerce tussen bedrijven bijzonder goed ontwikkeld is in ons land. Ook de kmo's (10-249 werknemers) verdedigen zich goed, aangezien ze niet minder dan 19,6 % van hun omzet realiseren via e-commerce. Zij komen daarmee ver boven het Europese gemiddelde uit (EU28) (9,4 %) en laten ook Frankrijk (10 %) en Duitsland (7 %) ver achter zich.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Grafiek 3-11. Aandeel van de omzet uit elektronische handel, 2015-2016

In % van de omzet.

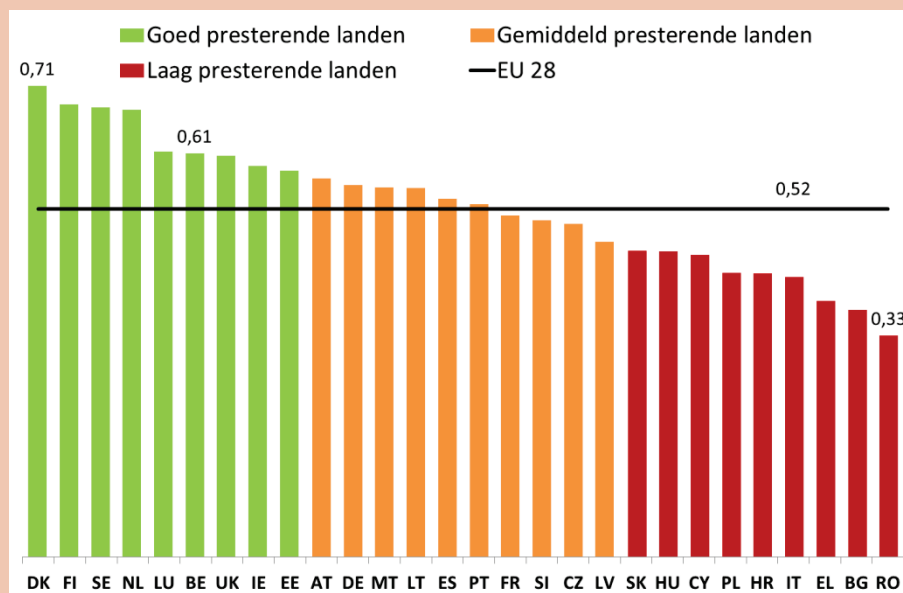

Bron: Europese Commissie, Digital Agenda Scoreboard.

Focus. DESI van de Europese Commissie – 2017

De index van de digitale economie en maatschappij (in het Engels "Digital Economy and Society Index" - DESI) is een samengestelde index ontwikkeld door de Europese Commissie waarmee veranderingen in de landen van de Europese Unie naar een digitale economie en samenleving kunnen worden beoordeeld.

Grafiek 3-12. DESI-index

Bron: Europese Commissie.

Hij omvat een dertigtal³⁴ relevante indicatoren, opgebouwd rond vijf componenten: connectiviteit, menselijk kapitaal, internetgebruik, integratie van digitale technologie en online overheidsdiensten.

Met een totaalscore van 0,61 staat België op de zesde plaats op de ranglijst van de DESI 2017. Hoewel onze score verbeterde ten opzichte van 2016 (0,58), is ons land toch één plaats gezakt op de ranglijst van 2017. België behoort tot de koplopersgroep (samen met Denemarken, Finland, Ierland, Estland, Nederland, Luxemburg, Zweden en het Verenigd Koninkrijk). De sterke punten van België zijn de uitstekende connectiviteit en de grote integratie van digitale technologieën in ondernemingen. Ons land scoort daarentegen minder goed voor digitale overheidsdiensten, die stagneren in vergelijking met het voorgaande jaar.

Investerings in netwerken

We leven in een steeds meer verbonden wereld, wat leidt tot een belangrijke ontwikkeling van onlinediensten, met als gevolg een exponentiële groei in de hoeveelheid gegevens die via vaste of mobiele netwerken circuleren. Die enorme hoeveelheid data stroomt door de netwerken van de operatoren die aanzienlijke investeringen moeten doen om ze verder uit te bouwen en er de capaciteit van te verhogen om te voldoen aan de steeds grotere vraag naar bandbreedte.

De noodzaak om te investeren in netwerken vertaalt zich in een groeiend aandeel van de inkomsten van de operatoren dat besteed wordt aan investeringen (van 19,7 % in 2013 naar 21,9 % in 2016). Dat aandeel (exclusief licentiekosten) groeide met 2,2 procentpunt tussen 2013 en 2016. In nominale waarde investeerden de exploitanten van elektronische-communicatienetwerken zo'n 1,6 miljard euro in 2016, t.o.v. 1,5 miljard euro in 2015. De investeringen in vaste netwerken vertegenwoordigden 69 % van de totale investeringen in netwerken; de investeringen in mobiele netwerken namen 29 % voor hun rekening.

3.4. Ondernemerschap

Innovatie vormt de stuwende kracht van het niet-kostenconcurrentievermogen. Ondernemerszin kan in zekere zin eveneens als innovatief en vernieuwend gezien worden en vormt ook een belangrijke factor van het concurrentievermogen. De federale overheid doet samen met de gewesten dan ook het nodige om de ondernemerszin van de Belgen naar een hoger niveau te tillen. Zo worden bepaalde drempels op kostenvlak weggenomen (bv. lastenverlagingen voor eerste aanwervingen binnen kmo's), wordt de toegang tot financiering gefaciliteerd en worden er ondernemersnetwerken uitgebouwd.

Ondernemingszin

“Een ondernemer innoveert, ziet en creëert nieuwe opportuniteiten, waagt zich aan het onbekende, het onzekere, introduceert nieuwe producten op de markt, bepaalt de plaats, de vorm en de inzet van zijn middelen en beheert zijn zaak en staat in concurrentie met ande-

³⁴ Een 31e indicator werd toegevoegd aan de DESI 2017: de dekkingsgraad van de huishoudens door 4G-netwerken (gemiddelde van de operatoren).

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

ren voor het behoud of het bekomen van marktaandeel”³⁵. Ondernemerschap is dus sterk ingegeven door het gedrag van de ondernemer en heeft een belangrijke psychologische dimensie.

De ondernemingszin lijkt in België minder ontwikkeld dan in de buurlanden. Startende ondernemers zien niet steeds het volle potentieel en alle opportuniteiten; ze concentreren zich te veel op de eigen regio zonder om de hoek te durven kijken. Het ontbreekt Belgen bovendien aan netwerken: niet iedereen kent een ondernemer en laat er zich dus ook niet door inspireren. Het belang van sociaal kapitaal wordt zo over het hoofd gezien. Ook het culturele aspect is minder ontwikkeld: (succes)ondernemers genieten niet per se van een hogere maatschappelijke status dan gemiddeld³⁶.

Ons land kent nochtans een resem initiatieven om ondernemerschap te bevorderen. De federale overheid richtte zich de afgelopen jaren specifiek op verschillende doelgroepen zoals vrouwen en studenten om het ondernemerschap aan te moedigen. Ze ontwikkelde een student-ondernemersstatuut en werkte een Plan ter Ondersteuning van Vrouwelijk Ondernemerschap uit. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest stimuleert ICT-ondernemingen via het project NextTech.brussels en kent een premie toe aan werkzoekenden die een activiteit willen opstarten. In Wallonië bestaan er projecten als Creative Wallonia en Digital Wallonia die start-ups en digitale ecosystemen ondersteunen. Daarnaast kunnen werkzoekenden die zich willen vestigen als zelfstandige eveneens rekenen op ondersteuning in de vorm van begeleiding bij financiering, een vereenvoudigde overgang van statuut,... Het Actieplan Ondernemend Onderwijs ten slotte wil ondernemingszin in Vlaanderen aanwakkeren.

Kmo's worden verder ook ondersteund via vele directe financiële en fiscale stimulansen. In Vlaanderen bestaat er de kmo-groeisubsidie, een financieringsinstrument voor kmo's tijdens hun transformatie-, innovatie- of internationaliseringsproces, en de vernieuwde kmo-portefeuille, voor advies en opleiding. Aan Waalse zijde werden de subsidies voor kmo's hervormd: er bestaat voortaan één loket waar 11 gedigitaliseerde thematische cheques beschikbaar zijn rond 4 pijlers (innovatie, digitalisering, internationaliteit en overdracht).

In het zomerakkoord van 2017 nam de federale regering eveneens meerdere maatregelen op om het statuut voor zelfstandigen te verbeteren. Zelfstandigen kunnen in 2018 reeds vanaf 2 weken onbeschikbaarheid, en niet meer na een maand, rekenen op een ziekte-uitkering. De inkomensdrempel voor de berekening van de minimale sociale bijdragen daalt, waardoor een starter tijdens het eerste en tweede jaar minder sociale bijdragen moet betalen. Ook de pensioenmaatregelen voor zelfstandigen worden grondig aangepast.

³⁵ Braunerhjelm, P. (2010), [Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth - past experience, current knowledge and policy implications](#), Working Paper Series from Swedish Entrepreneurship Forum WO2010:02, Swedish Entrepreneurship Forum and the Royal Institute of Technology, p.8.

³⁶ Volgens de Regional Entrepreneurship and Development Index (REDI) van de Europese Commissie.

Ondernemerschapsdynamiek

België telde 613.800 zelfstandigen in 2016 volgens de Eurostat-cijfers³⁷, dat is een lichte daling t.o.v. 2015 (-0,9 %). In Duitsland was er een daling van 1,1 %. In Frankrijk en Nederland was het verloop echter positief (resp. 2,1 % en 2,7 %). België telt relatief veel zelfstandigen: 8,4 % van de actieve bevolking viel onder dit statuut in 2016. In Duitsland was dat slechts 6,9 % en in Frankrijk 7,1 %. In Nederland is het ondernemerschap populairder: 11,6 % van de bevolking genoot van het zelfstandigenstatuut, omwille van een gunstig zelfstandige-zonder-personeel-statuut. Een hoog aantal zelfstandigen betekent echter niet perse een hoge ondernemersgraad (waarbij de klemtoon ligt op groei en ontwikkeling).

31,4 % van de Belgische zelfstandigen waren vrouwen in 2016. Vijf jaar eerder bedroeg dat aandeel slechts 29,9 %. Het vrouwelijke ondernemerschap zit dus in de lift. In de buurlanden lag die verhouding weliswaar hoger: 32,9 % in Frankrijk, 33,6 % in Duitsland en 36,3 % in Nederland.

Het aantal ondernemingen (bedrijfseconomie zonder holdings) in België nam toe met 1,2 % in 2015. Nederland deed het beter, met een groei van 3,5 %, terwijl in Duitsland de populatie slonk met 0,8 %. Voor Frankrijk zijn geen cijfers beschikbaar.

Tabel 3-1. Nettogroei van de populatie van de ondernemingen
 In %.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
België	2,1	2,4	1,3	-0,0	2,3	1,2
Duitsland	0,7	0,9	0,4	-0,9	-5,2	-0,8
Frankrijk	4,6	1,0	2,1	4,7	7,3	n.b.
Nederland	1,0	4,4	2,7	1,0	2,3	3,5

Bron: Eurostat, ondernemingsdemografie.

In ons land werden in 2015 zo'n 41.102 nieuwe ondernemingen opgericht, terwijl 19.385 ondernemingen de boeken neerlegden, dat bracht de ondernemingspopulatie op 642.130 bedrijven. Een dynamische ondernemingspopulatie maakt deel uit van een goed functionerende economie: het succes van nieuwe ondernemingen kan bestaande bedrijven stimuleren om ook te innoveren en nieuwe opportuniteiten te benutten. Tegelijk vallen in een goed functionerende markt de minder efficiënte ondernemingen af ("creative destruction"). Niettemin moet de focus vooral liggen op ondernemerschap dat waarde en groei wil creëren dan louter op de hoeveelheid nieuwe bedrijven.

Zoals bekend telt België veel kmo's: terwijl slechts 4,8 % van de ondernemingen meer dan 10 werknemers tewerkstelt, heeft 71 % van de Belgische ondernemingen geen enkele werknemer. Nederland en Frankrijk hebben een vrij gelijkaardig ondernemingslandschap, met een kleinere proportie ondernemingen met meer dan 10 werknemers en een groot aandeel eenmanszaken. Duitsland telt een groter aandeel ondernemingen met meer dan 10 werknemers (nl. 12,5 %), slechts minder dan de helft van de ondernemingen zijn er eenmanszaken.

³⁷ Eurostat gebruikt de cijfers van de arbeidskrachtenenquête om het aantal zelfstandigen te berekenen. Hierbij houdt Eurostat, in tegenstelling tot nationale statistieken, enkel rekening met personen die zelfstandig zijn in hoofdberoep, en dus niet met helpers of zelfstandigen in bijberoep.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Ondernemingen kunnen hun groei dynamiseren door hun uitvoercapaciteiten uit te bouwen. Om het internationale ondernemerschap te bevorderen ontwikkelde Finexpo een financieel instrument dat ondersteuning biedt aan kmo's die een innovatief product uitvoeren naar ontwikkelingslanden. Verder wil de overheid ook inzetten op het sensibiliseren van kmo's voor bestaande exportondersteunende instrumenten (bv. Delcredere/Credendo).

De overheid is zich ook bewust van het belang van digitalisering voor onze economie. In 2017 werd op federaal niveau een onlinetool ontwikkeld om de kennis van bedrijfsleiders en personeel van kmo's over digitalisering na te gaan. In Wallonië werden cheques voor digitale transformatie en cyberveiligheid gelanceerd. Bovendien werd er het project “Commerce connecté” opgestart, dat de kennis over digitalisering van buurthandelaars moet vergroten en hun onlineaanwezigheid moet aanmoedigen. De campagne “Het internet. Ook uw zaak.” was hiervan de Vlaamse variant.

Focus. Hervorming vennootschapsrecht

Het Belgische vennootschapsrecht is aan vernieuwing toe. De federale regering werkt daarom aan een hervorming en vereenvoudiging van de regels en wil die nog voor het einde van haar legislatuur (2019) invoeren. Vooral de vennootschapsvormen zullen daarbij een grondige facelift krijgen, waarbij er slechts 4 verschillende types zullen overblijven tegenover 17 volgens de huidige wetgeving.

Een van de belangrijkste hervormingen is de aanpassing van de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (bvba). Die wordt onder de naam “besloten vennootschap” (bv) in de toekomst flexibeler, naar Nederlands voorbeeld, en verliest daarmee deels zijn beperkte karakter: er zal geen minimumkapitaal meer nodig zijn bij de oprichting. Daarnaast wordt het aandeelhouderschap vereenvoudigd voor een bv. Met die wijzigingen wil de overheid van de bv de standaardvennootschap maken, al zijn er ook defaultopties mogelijk.

Naast de bv zijn de 3 overblijvende vennootschapsvormen

- de naamloze vennootschap (nv), zoals we die reeds kennen (mits enkele wijzigingen in aandeelhouderschap), aangewezen bij genoteerde en grote ondernemingen;
- de coöperatieve vennootschap (cv), waarbij leveranciers of klanten vennoten zijn en een deel van de winst wordt uitgekeerd in *ristorno's*; en
- de personenvennootschap of maatschap, een vennootschap zonder rechtspersoonlijkheid.

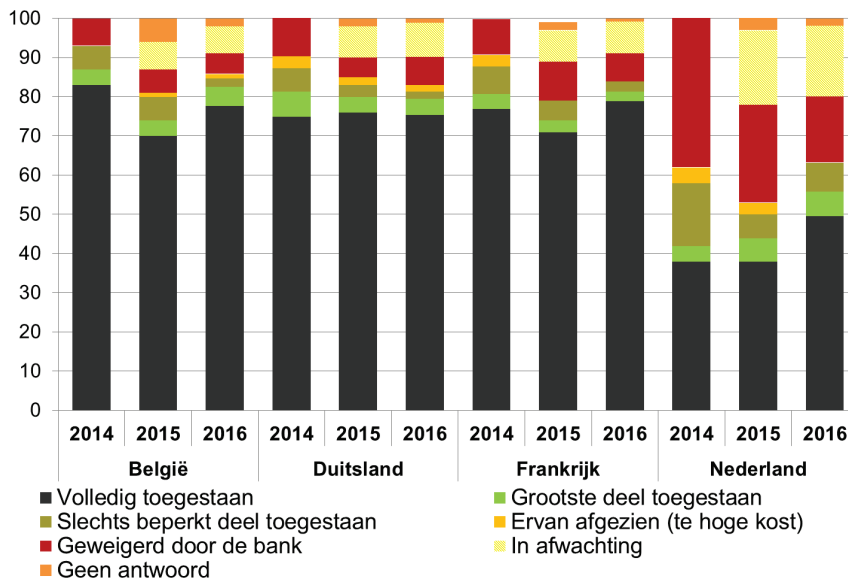
Met die flexibilisering, vereenvoudiging en de daaraan gekoppelde duidelijkheid kan België wedijveren met de buurlanden. Bovendien betekent dat zeker ook een stap in de goede richting voor het ondernemingsklimaat. Het minimumkapitaal bij het oprichten van een onderneming (bvba) vormde bijvoorbeeld bij de “Doing business-ranking” van de Wereldbank tot nog toe steeds een pijnpunt. Met de nieuwe vorm van de bv wordt dat probleem dus aangepakt.

Toegang tot financiering

De toegang tot financiering vormt een determinant van het ondernemerschap omdat het ondernemingen de kans geeft om te groeien. Vooral voor kmo's vormt de toegang tot een banklening een belangrijk financieringsinstrument.

Grafiek 3-13. Resultaat kredietaanvraag voor een banklening

In % van kmo's die kredietaanvraag deden.

Bron: Europese Commissie, SAFE-enquête.

Het aandeel volledig toegestane leningen bedroeg in 2016 78 % in België, dat blijkt uit de SAFE-enquête uitgevoerd door de ECB en de Europese Commissie. Dat komt overeen met een groei van 8 procentpunt ten opzichte van 2015. Het aandeel geweigerde leningen daalde naar 5 % in 2016. Terwijl ook in Frankrijk het aantal volledig toegestane leningen toenam (tot 79 %), stabiliseerde dat aandeel in Duitsland (75 %). In Nederland heerst er een andere financieringsbeleid en verkrijgen slechts weinig ondernemingen de volledige, aangevraagde lening: in 2016 werd net de helft van de aangevraagde leningen volledig toegestaan.

Het uitstaande bedrag aan opgenomen kredieten bedroeg eind juni 2017 iets meer dan 126,2 miljard euro, 2,8 % meer dan einde juni 2016 volgens statistieken van het Observatorium voor kredieten aan niet-financiële vennootschappen. Bijna de helft van die kredieten werd toegekend aan kleine ondernemingen. Niettemin zag die categorie haar uitstaande bedrag dalen ten opzichte van een jaar eerder (-0,7 %). De kredieten aan grote ondernemingen namen het sterkst toe: +3,1 % tussen het tweede kwartaal van 2016 en het tweede kwartaal van 2017.

De federale overheid stimuleert durfkapitaal onder meer via de taxshelter voor kmo's, maar ook op regionaal vlak zijn er initiatieven ter bevordering van de toegang tot financiering. In Wallonië kan een belastingvoordeel bekomen worden onder de naam "Prêt Coup de Pouce". Daarnaast zijn er ook initiatieven (bankencharter en toenemende capaciteit) voor leningen voor microkredieten, beginnende ondernemers en kmo's, en bestaan er fondsen voor starters in de digitale sector. In Vlaanderen werd het ARKImedes Fonds II uitgebreid.

In 2016 werd de wet van 21 december 2013 betreffende diverse bepalingen inzake de financiering voor kleine en middelgrote ondernemingen geëvalueerd. Meerdere verbeterpunten zijn mogelijk: onder meer de informatieverstrekking aan ondernemingen die een kredietaanvraag doen, het stimuleren van microkredieten en de beperking van de wederbeleggingsvergoedingen.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Tweede kans

De angst om te falen vormt nog steeds een barrière die potentiële ondernemers afschrikt. Een “eerlijk” faillissement van een onderneming mag niet samengaan met een persoonlijk faillissement of stigmatisering. Ondernemers die dat wensen moeten de mogelijkheid hebben om het ondernemerschap verder te zetten.

De Europese Commissie publiceert in haar “Small Business Act”-landenfiles jaarlijks een hoofdstuk over tweedekansondernemerschap. Het peilt de capaciteit van een land om gefaalde ondernemers een tweede kans te geven. Terwijl nog steeds een groot deel van de Belgen (48,5 %) faalangst heeft om een onderneming op te richten, wat een rem vormt op hun ondernemerselan, neemt dat aandeel weliswaar af. Bovendien is de afhandeling van een eventueel faillissement (tijd en kosten hieraan verbonden) ook vlotter in ons land dan in onze buurlanden.

In een hangend wetsontwerp (20 april 2017) wordt gesteld dat personen die in een faillissement verwickeld zitten, reeds een nieuwe onderneming kunnen opstarten zonder dat de volledige faillissementsprocedure achter de rug is, d.w.z. binnen het jaar na de opening van de faillissementsprocedure. Bovendien wil de regering ook meer focussen op preventie van faillissementen. Bovendien moedigt ze minnelijke schikkingen en gerechtelijke reorganisaties aan, want zo neemt de kans op herstel toe. Verder kan een geïnformatiseerd centraal solvabiliteitsregister de procedures vereenvoudigen en de kosten verminderen.

Tabel 3-2. Indicatoren tweedekansondernemerschap

	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	EU
Tijd nodig voor oplossen insolventie, 2016 (in jaren)	0,9	1,2	1,9	1,1	2,0
Kosten i.v.m. insolventie, 2016 (kosten voor inning van schulden als % van vermogen debiteur)	3,5	8	9	3,5	10,3
Strength of insolvency framework index, 2016, (0 – 16) ³⁸	11,5	15	11	11,5	11,8
Faalangst, 2015 (%)	48,5	42,3	41,2	33,2	40,7

Bron: Europese Commissie (SBA).

Cijfers tonen aan dat bepaalde sectoren veel sterker getroffen worden door faillissementen dan anderen³⁹. De horeca, de bouw en de handel zijn samen goed voor meer dan de helft van de faillissementen in ons land. De huidige faillissementswetgeving biedt vanuit strategisch opzicht te weinig sectorspecifieke preventieve oplossingen.

3.5. Mededinging - netwerkindustrieën

Een competitieve markt waar een goede marktwerking heerst, bevordert de efficiëntie van de erin aanwezige spelers en zet aan tot billijke prijzen en een afdoende kwaliteit. Niet alleen in productiesectoren is een goede marktwerking een belangrijke voorwaarde, ook voor netwerkindustrieën is dat essentieel. De verderop besproken netwerksectoren worden ge-

³⁸ Onderdeel van de Doing business indicator: die beoordeelt de sterkte van het wetgevende kader bij een faillissement op basis van 4 thema's: de procedures bij aanvang, het beheer van de activa van de debiteur, de reorganisatieprocedures en de participatie van de crediteur.

³⁹ El Madani A., Vandermeersch C. (2017), [Game over. Try again - Etat des lieux et cadre réglementaire des faillites](#), SPF Economie, Trefpunt Economie nr.13, augustus.

zien hun belang gereguleerd: de CREG waakt over de energiesector⁴⁰, het BIPT over de telecomsector. De structuur en werking van de regulatoren is gestoeld op drie grote principes: onafhankelijkheid, verantwoording en een gedefinieerd werkterrein⁴¹.

Zowel de energie- als telecomsector spelen een belangrijke rol als inputfactor en facilitator van andere economische en sociale activiteiten. In een energie-intensieve economie als België is een goede werking van de energiemarkt noodzakelijk voor een correcte energiebevoorrading aan bedrijven en gezinnen tegen competitieve prijzen. En ook het goed functioneren van de telecomsector is cruciaal.

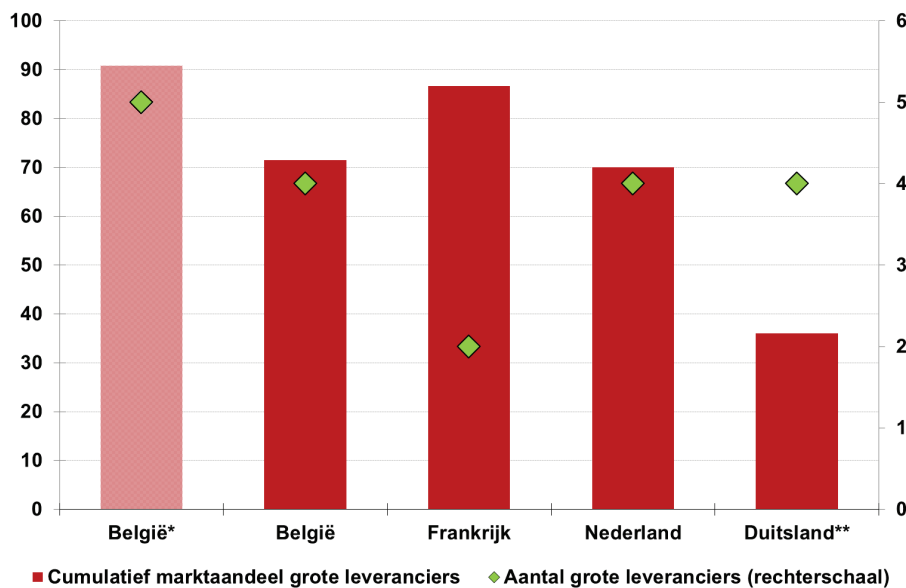
In hoofdstuk 2 “prijs- en kostenconcurrentievermogen” werden reeds de prijzen in diverse netwerksectoren aangekaart (elektriciteit, gas en telecom). In dit hoofdstuk wordt de marktstructuur van die netwerksectoren behandeld.

Elektriciteitsmarkt

Voor het eerst duikt het marktaandeel van de grootste elektriciteitsproducent onder de 50 % in België (48,5 % in 2015). In Duitsland is dat al veel langer het geval en bedroeg dat aandeel slechts 32 % in 2015. In Frankrijk wordt de markt nog altijd gedomineerd door één producent, met een marktaandeel van 85,7 %.

Grafiek 3-14. Cumulatief marktaandeel grote elektriciteitsleveranciers, 2015

In % en aantal grote leveranciers.

* Marktaandeel België in functie van aantal toegangspunten. ** cijfers 2014

Bron: Eurostat, CREG.

België telt 4 belangrijke elektriciteitsleveranciers, dat zijn leveranciers die minstens 5 % van het nationale elektriciteitsverbruik (industriële en huishoudelijke) verkopen. Duitsland en Nederland tellen er evenveel, de Franse elektriciteitsmarkt daarentegen is minder concurrentieel en heeft slechts 2 belangrijke leveranciers. Het gezamenlijke marktaandeel van die 4 belangrijkste leveranciers bedroeg in 2015 71,5 % in België, 70 % in Nederland en 86,7 %

⁴⁰ De energiemarkt wordt ook op gewestelijk vlak gereguleerd: VREG in Vlaanderen, CWaPE in Wallonië en BRUGEL in Brussel.

⁴¹ OESO (2016), [Regulatory management practices in OECD countries](#), Economic department working paper 1296.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

in Frankrijk (cijfers Duitsland: 36 % in 2014). In België kan evenwel een onderscheid gemaakt worden tussen het aantal leveranciers en marktaandeel op basis van de geleverde hoeveelheid, maar ook op basis van het aantal beleverde toegangspunten. De cijfers volgens dat laatste principe liggen beduidend anders: er zijn 5 belangrijke leveranciers in België die 90,8 % van de toegangspunten beleveren.

Het energieaanbod en de afname ervan verschillen voor de 3 gewesten. In het eerste kwartaal van 2017⁴² telde Vlaanderen 4 belangrijke elektriciteitsleveranciers met samen een marktaandeel van 79,6 %. In Wallonië was er één grote leverancier extra, hun gezamenlijke aandeel kwam uit op 91,8 %. In Brussel waren er maar 3 grote leveranciers maar ze deelden samen wel 93,3 % van de markt. De Brusselse elektriciteitsmarkt is dus meer gesloten dan de Waalse en Vlaamse markt.

Focus. Vooruitgang van de hervorming van netwerkindustrieën in België: de elektriciteitssector

Het hoofddoel van de hervormingen van de netwerkindustrieën, die ongeveer twintig jaar geleden van start gingen, was om de concurrentie te versterken en de economische efficiëntie van de markten te versterken in het kader van de Europese interne markt, en dat door de traditionele dominante structuren van gereguleerde overheidsmonopolies te hervormen. Om dat te verwezenlijken, werd de geïntegreerde structuur van het overheidsmonopolie opgesplitst in verschillende autonome entiteiten, zodat de infrastructuur werd losgekoppeld van de dienstverlening. Het beheer van de infrastructuur werd toevertrouwd aan een onafhankelijke beheerder, die de dienstverleners toegang verstrekt tot die infrastructuur. De netwerkbeheerder heeft in een monopolistische positie de restbevoegdheid om de markt te reguleren door de komst van nieuwe bedrijven op de markt mogelijk te maken, eventueel via een voorafgaande vergunningsprocedure.

Aan de hand van reguleringsindicatoren voor netwerkindustrieën (ETCR) onderzoekt de OESO de beleidsmaatregelen die de concurrentie op de markt bevorderen of belemmeren. Voor de elektriciteitssector wordt bijzondere aandacht besteed aan de reguleringsindicatoren van toegang, verticale scheiding, marktstructuur, mededingingsobstakels en het beleid van reglementeringsorganismen. Die verschillende indicatoren variëren op een schaal van 0 tot 6. Sterke regulering resulteert in een hoge score, terwijl een zwakke regulering een lage score krijgt.

Huidige structuur van de energiemarkt

Als gevolg van de hervormingen die tussen 1996 en 2009 plaatsgrepen⁴³, is de Belgische energiemarkt opgesplitst in diverse actoren : de elektriciteitsproducenten; de energiebeurzen; de beheerders van het transmissienetwerk; de beheerders van de distributienetwerken; de reguleratoren; de energieleveranciers en de gebruikers.

- De elektriciteitsproducenten (met als belangrijkste actoren Electrabel, EDF Luminus en EON ...) produceren elektriciteit en injecteren die in het transmissienetwerk (hoogspanning) of rechtstreeks in de distributienetwerken (midden- of hoogspan-

⁴² Cijfers afkomstig van de CREG, [Marktaandelen energieleveranciers](#), Website geraadpleegd op 31 augustus 2017.

⁴³ <http://www.cwape.be/?dir=4.5.01>.

ning) alvorens de stroom wordt afgeleverd aan de eindgebruiker (industrie, instellingen, kmo's, residentiële klanten, enz.).

- Energiebeurzen zijn platformen waar de spelers op de energiemarkt energie aankopen en verkopen.
- De (enige) beheerder van het transmissienetwerk in België, Elia, (Fluxys voor gas) is verantwoordelijk voor het beheer van de transmissienetwerken voor hoge en erg hoge spanning.
- De beheerders van de distributienetwerken (ORES, Tecteo, Régie de Wavre, AIESH en AIEG in Wallonië, Sibelga in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Eandis of Infrac in Vlaanderen) zijn verantwoordelijk voor het beheer van de distributienetwerken voor midden- en laagspanning; zij vervoeren de stroom naar residentiële klanten, kmo's, enz. en zijn verantwoordelijk voor de openbare verlichting.
- De regulatoren (CREG op federaal niveau, VREG in Vlaanderen, BRUGEL in Brussel en CWaPE in Wallonië) controleren en reguleren de vrijgemaakte markt; ze zijn als het ware de waakhonden van de energiemarkt.
- De energieleveranciers kopen elektriciteit en aardgas aan bij de elektriciteitsproducenten en invoerders van aardgas en verkopen die vervolgens aan klanten in België.

Verscherpte concurrentie

Een van de belangrijkste resultaten van de hervorming in de energiesector is de intensivering van de concurrentie tussen energieleveranciers. Dat is het gevolg van enerzijds de toename van de energieleveranciers in België en anderzijds de continue afname van het marktaandeel van de gevestigde operator (Electrabel).

1) Toename van het aantal energieleveranciers op de Belgische markt

- Sinds de markthervorming - die komaf maakte met een situatie waarbij één leverancier quasi de volledige markt domineerde - zijn er nu ongeveer 60 actieve leveranciers op het grondgebied⁴⁴ geregistreerd.
- Vandaag telt de Belgische energievoorzieningssector (elektriciteit, gas) enkele tientallen sterk concurrerende bedrijven. In het Waals Gewest zijn er momenteel ongeveer 49 elektriciteits- en gasleveranciers (waarvan 21 alleen aan particulieren leveren). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest telt er zo'n 37 (waarvan 8 specifiek gericht zijn op particulieren) en het Vlaamse Gewest 49 (waarvan 23 specifiek gericht zijn op particulieren)⁴⁵.

2) Neerwaartse trend in het marktaandeel van de dominerende onderneming

Tabel 3-3. Marktaandeel van Electrabel

In %.

	1999	2000	2004	2005	2007	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Marktaandeel	92,3	91,1	87,7	85,0	83,9	79,1	70,7	65,8	64,9	59,8	48,5

⁴⁴ [Wie doet wat op de energiemarkt?](http://www.verifitarif.be/energie/les-fournisseurs-d-energie-en-belgique),

<http://www.verifitarif.be/energie/les-fournisseurs-d-energie-en-belgique>

⁴⁵ Het totale aantal leveranciers (ongeveer 60 bedrijven) die in België actief zijn, is niet louter de som van de leveranciers per gewest, aangezien sommige in de drie gewesten actief zijn.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Bron: Eurostat.

Terwijl in 1999 nog steeds 92,3 % van de energiemarkt in België in handen was van Electrabel, zakte dat aandeel geleidelijk, onder invloed van de concurrentie, om uiteindelijk uit te komen op 48,5 % in 2015, volgens Eurostat.

De laatste cijfers (maart 2017) van de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (CREG) schatten dat aandeel nu op 42,1 % voor België, maar er zijn grote verschillen per gewest: 37,8 % voor het Vlaams Gewest, 65,4 % voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en 42,3 % voor het Waals Gewest.

Focus. Elektriciteitsvoorziening⁴⁶

Met de kernuitstap die stilaan in zicht komt (tegen eind 2025), dringt de energietransitie zich op in ons land. Die transitie moet voor een zekere en betaalbare elektriciteitsbevoorrading zorgen, met een zo laag mogelijke CO₂-uitstoot.

Structureel blok

Elia, de transmissienetbeheerder, publiceerde in opdracht van de minister van Energie in april 2016 haar “Studie over de nood aan adequacy en flexibiliteit in het Belgische elektriciteitssysteem”. Daarin werd de nood aan flexibele middelen bepaald die het moet toelaten om de bevoorradingzekerheid te waarborgen tussen 2017 en 2027. De analyse geeft volgens een aantal scenario’s weer wat de nationale hoeveelheid regelbaar vermogen is die er nodig is om te voldoen aan de bevoorradingzekerheid, of anders gezegd het “structurele blok”. Het gaat hierbij om productie-, verbruik- of opslagmiddelen en/of invoer.

Uit de adequacy-analyse blijkt dat tussen 2021 en 2023 (het jaar waarin volgens de wet van 31 januari 2003 de eerste kernreactoren worden stilgelegd) het structurele blok niet noodzakelijk is. Anderzijds zal tegen 2027, wanneer de kerncentrales zijn uitgefaseerd, 50 % van ons nationale elektriciteitsverbruik moeten worden ingevoerd (indien het blok alleen op momenten van structureel tekort zou worden geactiveerd). Omwille van de hoge niveaus aan elektriciteitsinvoer en de daaraan gekoppelde mogelijke economische gevolgen, werd door de Algemene Directie Energie van de FOD Economie beslist over te gaan tot een welvaartsanalyse.

Welvaartsanalyse

Het Federaal Planbureau voerde daarom in februari 2017 een kostenbatenanalyse uit voor enkele beleidsscenario’s, gebaseerd op de Elia-studie, die een toereikend Belgisch elektriciteitssysteem garanderen tegen 2027.

De studie toonde aan dat een decentraal structureel blok (bestaande uit verschillende technologieën: zonne- en windenergie, elektrische voertuigen, energieopslag) een grotere totale welvaart oplevert dan een structureel blok met enkel aardgascentrales:

⁴⁶

<http://economie.live.pr.belgium.be/nl/consument/Energie/Energiebevoorradingzekerheid/capaciteitsmechanisme/>.

- het producentensurplus ligt hoger door hogere verkoopprijzen en hogere groothandels­prijzen;
- de CO₂-emissies zijn lager doordat de energie wordt opgewerkt via koolstofvrije her­nieuwbare energiebronnen;
- de tewerkstelling gaat erop vooruit omdat de hernieuwbare technologieën arbeids­intensief zijn;
- tot slot is er ook een kleiner tekort op de energiehandelsbalans aangezien er minder aardgas wordt ingevoerd.

De keerzijde van de medaille is echter het hoge kostenplaatje dat gekoppeld is aan een decentraal blok: dat ligt 2,5 keer hoger dan bij gasgestookte centrales.

De aardgascentrales kunnen echter niet helemaal van tafel geveegd worden en blijven noodzakelijk om de elektriciteitsbevoorrading in de toekomst te verzekeren. Bovendien zou het gebruik van gascentrales de invoer doen dalen, hetgeen positief is voor de handelsbalans, en de groothandels­prijzen laten slinken wat ten goede komt van het consumentensurplus. Anderzijds zijn hoge investeringen nodig en nemen de CO₂-emissies toe.

Met dat rapport beantwoordde de Algemene Directie Energie aan de bezorgdheden (o.a. gekoppeld aan de invoerafhankelijkheid) van haar stakeholders. Bovendien vormt de studie een extra tool om de beleidsonderhandelingen en –beslissingen richting te geven.

Gasmarkt

De Belgische gasmarkt telde in 2015 6 belangrijke invoerders (met elk meer dan 5 % marktaandeel), die een gezamenlijk marktaandeel van 83,8 % hadden. In Frankrijk waren er slechts 3 grote gasinvoerders, voor Nederland en Duitsland zijn geen gegevens beschikbaar.

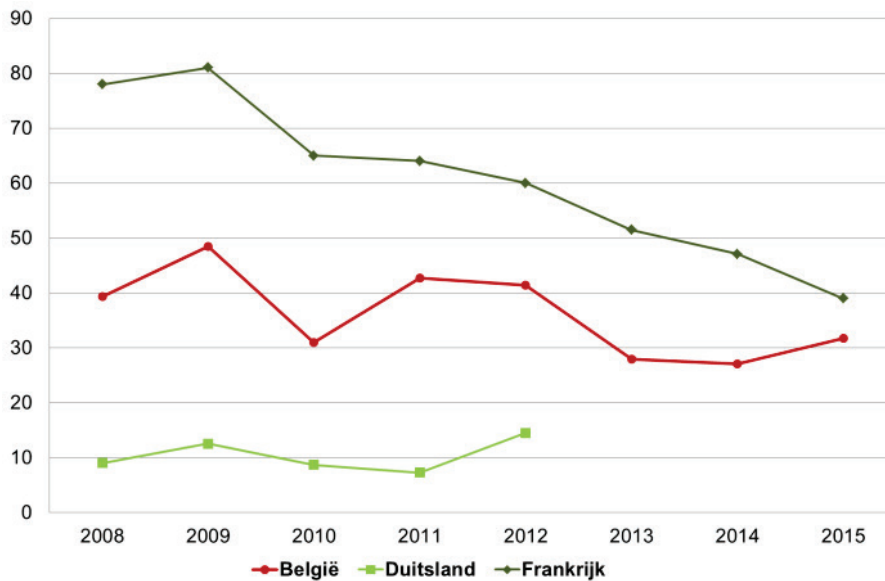
De levering van gas wordt voorzien door 5 grote gasleveranciers. Onze buurlanden tellen minder grote gasleveranciers: 4 in Frankrijk en 3 in Nederland en Duitsland. Het gezamenlijke marktaandeel van die grote leveranciers bedroeg in België 76,2 %, in Frankrijk 66 %, in Nederland 68 % en in Duitsland 25,8 %.

Hoewel onze buurlanden minder grote leveranciers hebben betekent dat niet dat er minder concurrentie heerst. In totaal telt ons land 46 gasleveranciers (huishoudelijk en industrieel gebruik), terwijl er in Nederland 51 zijn, in Frankrijk 66 en in Duitsland zelfs 946. Het markt­aandeel van de grootste gasleverancier is echter wel groter in Frankrijk dan in België (resp. 39 % en 31,7 %, geen cijfers voor Nederland en Duitsland).

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Grafiek 3-15. Marktaandeel grootste gasleverancier

In %.

Bron: Eurostat.

Net als voor elektriciteit verschilt ook het aanbod van gas in de gewesten. Vlaanderen en Wallonië hadden in het eerste kwartaal van 2017⁴⁷ elk 5 belangrijke gasleveranciers, met een gezamenlijk marktaandeel van respectievelijk 83,7 % en 90,2 %. Brussel had slechts 3 belangrijke leveranciers, goed voor 93,3 % van de markt. De concurrentie woedt sterker op Vlaamse bodem dan in Wallonië en Brussel: het marktaandeel van de belangrijkste leverancier bedroeg 37,8 % in Vlaanderen, 42,3 % in Wallonië en maar liefst 65,4 % in Brussel.

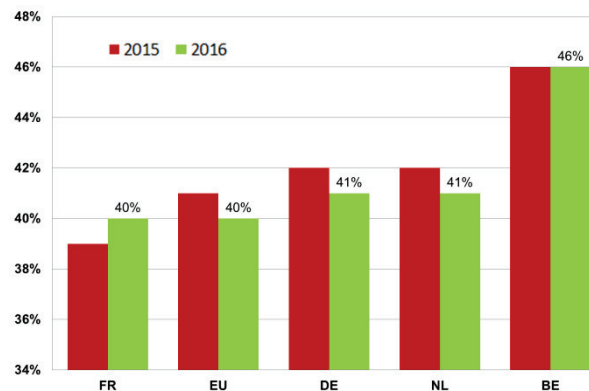
Telecommunicatie

In 2016 handhaafde het marktaandeel van de historische vastebreedband-operator zich op 46 %. Dat aandeel ligt relatief hoger in België dan in onze buurlanden. Het ligt ook hoger dan het EU28-gemiddelde. België onderscheidt zich doordat de concurrentie op de vaste breedband niet op het VDSL-platform wordt uitgeoefend (dat eigendom is van de gevestigde operator), maar tussen dat platform en het coaxiale-kabelplatform.

⁴⁷ Cijfers afkomstig van de CREG (website geraadpleegd op 31 augustus 2017).
<http://www.creg.be/nl/consumenten/energiemarkt/marktaandelen-energieleveranciers>.

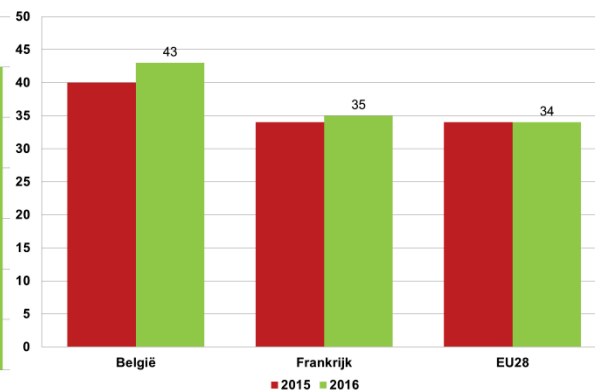
Grafiek 3-16. Marktaandeel van de historische operator in vaste breedband, 2015

In %.

Grafiek 3-17. Marktaandeel van de historische mobiele operator

In %.

Bron: Eurostat.

Het marktaandeel van de gevestigde operator Proximus in mobiele telefonie bedroeg 43 % in 2016, een stijging van 3 procentpunt ten opzichte van 2015. België behoort tot de zes EU28-landen met het hoogste aandeel. Na een terugval in 2012 als gevolg van de inwerkingtreding van de wet van 10 juli 2012 inzake elektronische communicatie, die met name de concurrentie op de mobiele-telefonie markt sterk heeft gestimuleerd, steeg het marktaandeel van de gevestigde operator opnieuw vanaf 2014.

De niet-residentiële markt wordt nog meer gedomineerd door de gevestigde operator, waardoor de concurrentiedynamiek hier weinig efficiënt is. In 2016 had Proximus 75,9 % van het aantal toegangen voor spraak in handen op de niet-residentiële markt (vaste telefonie)⁴⁸. Voor de niet-residentiële vaste breedband bedroeg het marktaandeel van Proximus 58,7 % in 2016. Voor niet-residentiële mobiele telefonie lag het marktaandeel van Proximus tussen 60 en 70 %.

⁴⁸ Bron: [BIPT, situatie van de elektronisch-communicatiesector 2016](#).

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

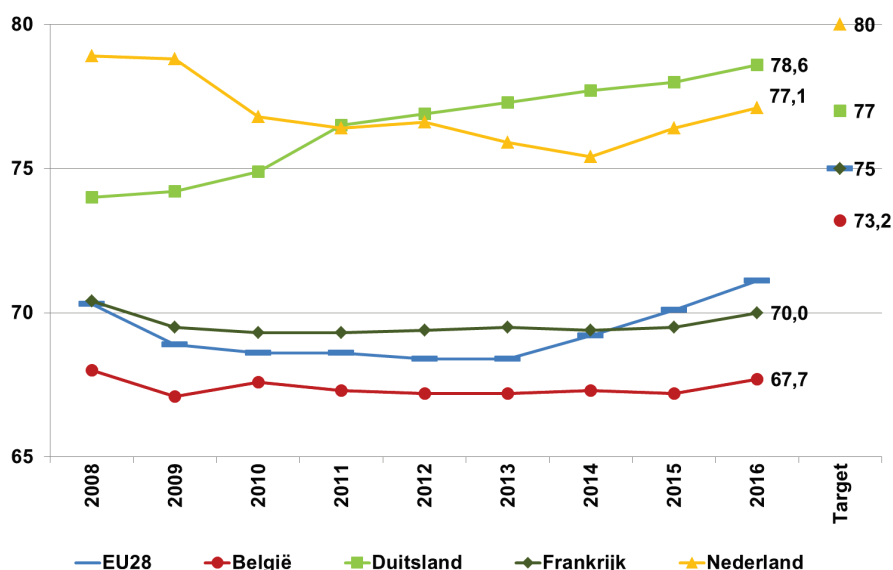
3.6. Arbeidsmarkt

In de periode 2008-2016 vertoonde België de laagste tewerkstellingsgraad in vergelijking met zijn belangrijkste handelspartners en het EU28-gemiddelde. Na een periode van stabiliteit of zelfs verslechtering tussen 2010 en 2015 steeg de tewerkstellingsgraad in België opnieuw in 2016 (+0,5 procentpunt) naar 67,7 %. Volgens de projecties in het Nationale Hervormingsprogramma 2017 blijft de tewerkstellingsraad toenemen in 2017 (+51.000 banen vergeleken met + 59.000 in 2016). De economische groei, de belastinghervorming (taxshift), de maatregelen om via de werkloosheidsuitkeringen het vinden van werk aan te moedigen, de verlagingen van de bijdragen voor eerste aanwervingen en de stappen die zijn ondernomen om meer 55-plussers aan het werk te krijgen en ze later uit de arbeidsmarkt te laten treden (optrekken van de pensioenleeftijd, verstrenging van de voorwaarden voor vroeger vertrek, ...) hebben zeker bijgedragen tot die resultaten. Onze buurlanden kenden een gelijkaardige ontwikkeling in 2015 en 2016.

De toename van de bevolking op arbeidsleeftijd echter (de leeftijdsgroep van 20 tot 64-jarigen groeide met 1,9 % in de periode 2010-2015), heeft het herstel van de tewerkstellingsgraad deels tegengewerkt. In 2016 behaalde enkel Duitsland zijn nationale doelstelling van de Europa 2020-strategie, met een tewerkstellingsgraad van 78,6 %. De sterke prestaties van Duitsland kunnen worden verklaard door de hervorming van de arbeidsmarkt (nl. een strengere toegang tot werkloosheidsuitkeringen, het creëren van verschillende vormen van laagbetaalde banen, enz.) en door de toenemende diversificatie van het aantal exportbedrijven, waardoor Duitsland zijn marktaandeel kan vergroten.

Grafiek 3-18. Tewerkstellingsgraad

In % van de totale bevolking van 20- tot 64-jarigen.

Bron: Eurostat.

Om de doelstelling van 73,2 % te bereiken tegen 2020, rekenen de Belgische beleidsvoerders op een versterking van de economische activiteit, het ondernemerschap en het innovatiebeleid, een efficiënter onderwijs en een betere werking van de arbeidsmarkt⁴⁹. Zo werd er

⁴⁹ Nationaal Hervormingsprogramma 2017, p. 11.

al een eerste stap gezet om de arbeidswetgeving te herzien via de wet betreffende werkbaar en wendbaar werk.

Focus. Wet van 5 maart 2017 betreffende werkbaar en wendbaar werk⁵⁰

De wet betreffende werkbaar en wendbaar werk biedt alle sectoren en ondernemingen de mogelijkheid om maatregelen te veralgemenen die voor het merendeel reeds bestonden. Die hervorming heeft als doel om het concurrentievermogen van onze arbeidsmarkt te vergroten.

Die maatregelen komen uitgebreid aan bod komen in deze focus en zijn sinds 1 februari 2017 van kracht. Een aantal punten moeten evenwel nog opgenomen worden in collectieve arbeidsovereenkomsten (cao), sectorale of bedrijfsovereenkomsten.

De vaste sokkel

- Annualisering van de arbeidsduur

De maatregel, ook wel "kleine flexibiliteit" genoemd, biedt de mogelijkheid om de wekelijkse arbeidsduur te respecteren op een andere basis dan per week. Het basiswerkrooster kan dan plaatsmaken voor een zwaar of licht rooster in functie van de noodwendigheden van het werk. Het alternatieve werkrooster mag maximaal 2 uur per dag (meer of minder) afwijken van het normale rooster, met een maximum van 9 uur per dag. Op wekelijkse basis mag de veranderlijkheid 5 uur bedragen (dus 33 of 35 uur, en 40 of 45 uur), afhankelijk van het contracttype (38 of 40 uur). Als de werknemer meer dan 143 extra uren presteert, dan is hij verplicht om compensatieverlof te nemen.

De kleine flexibiliteit moet steeds na sociaal overleg worden ingevoerd. Na akkoord wordt er een cao opgesteld of wordt het arbeidsreglement gewijzigd.

- 100 betaalde vrijwillige overuren

Met die maatregel kunnen sectoren die onderhevig zijn aan een seizoensgebonden of ongewone arbeidslast hun werknemers voorstellen om overuren te presteren. Het betreft een kapitaal van maximum 100 overuren die de werknemer mag, maar niet moet, presteren. Om het vrijwillige karakter van het systeem te garanderen, moet de werknemer om de zes maanden schriftelijk zijn wens uitdrukken om die overuren te presteren, met aanvullend loon.

- Opleiding

Opleidingen in ondernemingen hebben een grote meerwaarde. De voormalige doelstelling zal dan ook vervangen worden door de nieuwe interprofessionele doelstelling van gemiddeld 5 opleidingsdagen per voltijdequivalent per jaar.

- Occasioneel telewerk

Een wettelijk kader bepaalt de voorwaarden waaronder een werknemer in staat is om af en toe telewerk aan te vragen, evenals de in die context af te sluiten minimumregelingen. Zo kunnen werknemers telewerk verrichten in het geval van onverwachte gebeurtenissen (bv. werklieden thuis), zodat ze geen verlof hoeven te nemen.

⁵⁰ ⁵⁰ [Wet van 5 maart 2017 betreffende werkbaar en wendbaar werk](#), [BS](#) 15.03.2017.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Het optionele menu

- Plus Minus Conto

De maatregel “Plus Minus Conto”, ook wel “grote flexibiliteit” genoemd, wordt vooral toegepast in de auto-industrie. Dat reeds bestaande systeem helpt ondernemingen, zowel in de nijverheid als de dienstensector, om grote activiteitspieken op te vangen. De werkgever kan zijn personeel 10 uur per dag, 48 uur per week, zonder overloon laten werken gedurende een bepaalde periode, die wordt afgewisseld met periodes van verminderde werktijd via “compenserende rustdagen”. De berekening van de gemiddelde werkweek van 38 uur moet worden gerespecteerd, maar kan worden gespreid over meerdere jaren (maximaal 6 jaar). Geïnteresseerde bedrijven moeten aan bepaalde voorwaarden voldoen, zoals deel uitmaken van een sector die onderhevig is aan sterke internationale concurrentie, of een lange productiecycclus hebben, en moeten een cao afsluiten.

- Uitzendarbeid voor onbepaalde tijd

Werknemers met een uitzendarbeidovereenkomst worden ook door het uitzendkantoor vergoed tussen twee opdrachten door. Die optie is slechts mogelijk indien er een sectoraal akkoord in het paritair comité voor de uitzendarbeid wordt gesloten.

- Hervorming van het stelsel van werkgeversgroeperingen.

De maatregel is bedoeld om ondernemingen te helpen die wel werknemers willen aanwerven, maar die het zich niet kunnen veroorloven om ze alleen aan te werven, of die die werknemers geen regelmatig werk kunnen aanbieden gedurende het volledige jaar. Dankzij een vereenvoudigde erkenningsprocedure kunnen werkgeversgroeperingen een pool van werknemers aanspreken (tot maximum 50 werknemers).

- Loopbaansparen

Werknemers kunnen verlofdagen opsparen om ze later te gebruiken. De werkgever moet de betaling van zijn werknemer inplannen op de dag waarop de werknemer beslist om zijn gespaarde dagen op te nemen of wanneer hij van werk wil veranderen en zijn gespaarde dagen niet kan meenemen. De sociale partners moeten sectorale akkoorden afsluiten hieromtrent.

- Glijdende uurroosters

Er is een wettelijk kader uitgetekend voor glijdende uurroosters, waarbij de werknemer op sommige dagen meer uren kan presteren en die op andere dagen kan opnemen (door vroeger te vertrekken). Het plafond is vastgelegd op 12 flexibele uren per kwartaal, waarbij niet meer dan 9 uur per dag en 45 uur per week mag worden gewerkt. De reeds bestaande maatregelen worden veralgemeend naar alle sectoren en ondernemingen via een cao.

- Schenking conventioneel verlof

Een ouder met een bijzonder ernstig ziek kind wiens verloven uitgeput zijn mag aan zijn werkgever vragen om de collega's hiervan op de hoogte te brengen. Enkel de dagen die bovenop de 20 wettelijke verlofdagen komen, mogen worden weggeschonken. Dat sys-

teem is enkel mogelijk als er een cao is afgesloten of wanneer er een bepaling is voorzien in het arbeidsreglement.

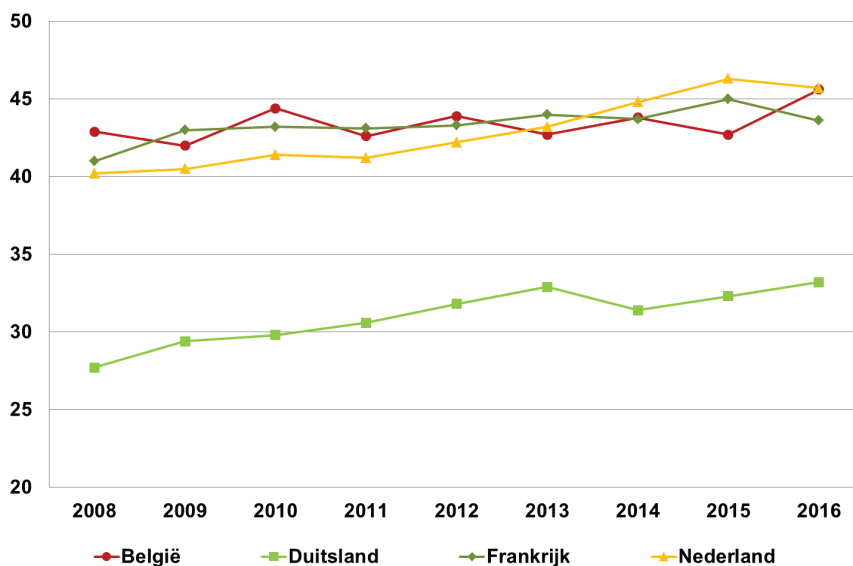
- Vereenvoudiging deeltijdse arbeid

De regels voor deeltijdse arbeid werden vereenvoudigd door de afschaffing van de verplichting om deeltijdse uurroosters in het arbeidsreglement op te nemen. Voor werknemers met een variabel uurrooster is de verwittigingstijd behouden op 5 werkdagen. Die kan verlengd of beperkt worden (tot minstens één dag), maar enkel indien dat is opgenomen in een cao.

3.7. Onderwijs en opleiding

In 2016 bleef Duitsland het minst goed presterende land met een aandeel afgestudeerden van het hoger onderwijs van 33,2 % in de categorie in de bevolkingsgroep 30 tot 34-jarigen. Nederland daarentegen kende het hoogste aandeel (45,7 %), België kwam op de tweede plaats (45,6 %) en werd op de voet gevolgd door Frankrijk (43,6 %). Uit de vergelijking met een jaar eerder blijkt dat enkel in België en Duitsland in 2016 het aandeel afgestudeerden in het hoger onderwijs is gestegen, nl. met respectievelijk 2,9 en 0,9 procentpunt. België verbond zich ertoe het aandeel afgestudeerden van het hoger onderwijs in de bevolkingsgroep 30-34 op te trekken naar 47 % tegen 2020. Dat doel is ambitieuzer dan het voor de hele EU vooropgestelde doel (40 % in 2020)⁵¹.

Grafiek 3-19. Totaal afgestudeerden hoger onderwijs tussen 30-34 jaar
In %.

Bron: Eurostat.

In het voorjaar van 2016 heeft de Vlaamse regering daarom het Columbus-project in het leven geroepen om studenten terdege te ondersteunen in hun keuze van hogere studies. Bovendien wordt in boekjaar 2017 een verhoging van de werkingsbudgetten van de hogescholen en universiteiten opgenomen. Daarnaast wordt de sector van het hoger beroepson-

⁵¹Nationaal Hervormingsprogramma van België, mei 2017, p.16.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

derwijs hervormd en worden de hogere beroepsopleidingen volledig geïntegreerd in de hogescholen in het academiejaar 2019-2020.

De regering van de Franse Gemeenschap heeft een decreet goedgekeurd voor de herfinanciering van het hoger onderwijs, voor een bedrag van 107,5 miljoen euro voor de periode 2016-2019. Daarnaast werd een decreet tot veralgemening van het alternerend onderwijs goedgekeurd voor het hoger onderwijs. Dat staat voortaan alternerende opleidingen toe niet enkel voor de masteropleidingen, maar ook voor de bacheloropleidingen van het korte type of getuigschriften. Daarnaast wordt een hervorming van de lerarenopleiding (verlenging van de duur) onderzocht met het oog op de verbetering van de vaardigheden, en in het bijzonder de beheersing van de taal, de inhoud en het verband tussen theorie en praktijk. In dat verband wordt ook een versterking van de lerarenopleiding gepland.

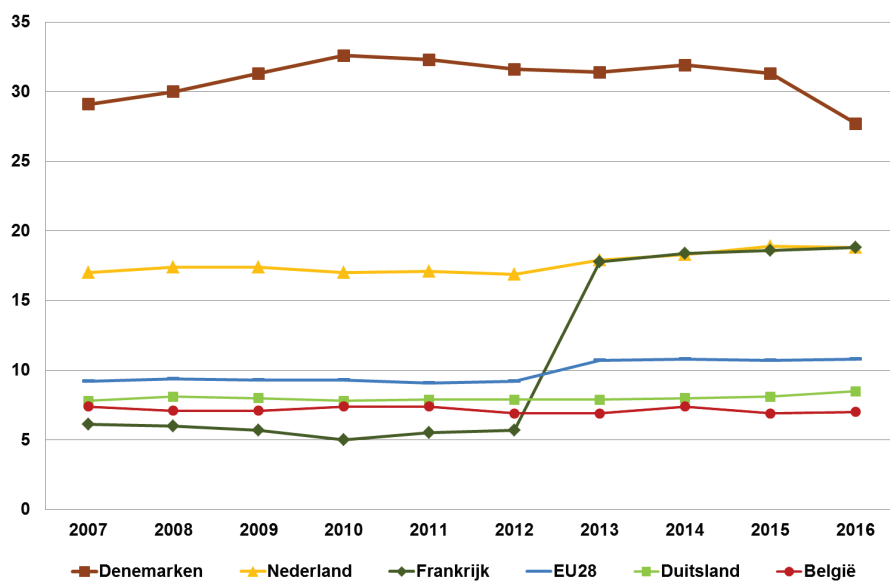
In oktober 2017 begon in Brussel een tweetalig opleidingsprogramma waarmee toekomstige leraren in het basisonderwijs in beide taalgemeenschappen kunnen gaan lesgeven.

In 2016 bedroeg het aandeel voortijdige schoolverlaters in België 8,8 %, ten opzichte van 10,1 % in 2015. Dat resultaat is beter dan de doelstelling van 9,5 % die ons land vooropstelde tegen 2020. Ons land scoort hier bovendien hoger dan het Europese gemiddelde (10 %).

De beroepsopleiding is een bepalende factor in het verwerven of verbeteren van de kennis, kwalificaties en vaardigheden van de werknemers. Ze draagt sterk bij tot het verbeteren van de productiviteit, maar ook tot professionele integratie of re-integratie.

Grafiek 3-20. 25 tot 64-jarigen die een voortgezette vorming hebben gevolgd

In % (a).

(a) Het grote verschil voor het Franse resultaat tussen 2012 en 2013 vloeit voort uit een breuk in de statistische reeks, wat zich ook vertaalt in de EU-reeks.

Bron: Eurostat.

België vertoonde op dat gebied zeer slechte prestaties in de onderzochte periode. Ons land loopt achter op zijn belangrijkste handelspartners en op het EU28-gemiddelde (10,8 % in 2016). De Scandinavische landen (bv. Denemarken met 27,7 % in 2016) zijn duidelijk een uitzondering, met prestaties die ver boven die van de andere EU-landen liggen. In 2016 had slechts 7 % (+0,1 procentpunt ten opzichte van 2015) van de Belgische bevolking van 25 tot 64 jaar ten minste eenmaal een voortgezette vorming gevolgd in België. Om die situatie te

verbeteren, heeft de nieuwe wet op werkbaar en wendbaar werk (zie vorige Focus) als doelstelling gemiddeld vijf opleidingsdagen per jaar per voltijdeequivalent (vte) vooropgesteld op interprofessioneel niveau. Die zwakke prestaties op basis van de arbeidskrachtenenquête, beantwoord door werknemers, worden echter tegengesproken door de cijfers uit de CVTS-enquête, die ingevuld werd door werkgevers, waarop België zeer goed scoort. De waarheid ligt wellicht in het midden⁵².

Focus. Onevenwicht op de arbeidsmarkt: oplossingen via vorming en onderwijs

België is tegelijkertijd bij de landen met het hoogste aantal openstaande vacatures én de laagste tewerkstellingsgraad. Er is dus een mismatch tussen de vraag naar arbeid en het aanbod ervan. Een onevenwicht dat zijn oorsprong kan vinden in meerdere factoren:

- Een veranderende economische structuur zorgt voor de opkomst van nieuwe sectoren. Ze zijn vooral gebaseerd op diensten, maatwerk, automatisering en digitalisering terwijl de klemtoon vroeger vooral op traditionele industrie lag, met onder andere grote Belgische producenten in de textielsector, de metallurgie en het textiel. De nieuwe sectoren vereisen echter nieuwe jobkenmerken en jobvaardigheden die nog niet sterk ontwikkeld zijn op de arbeidsmarkt.
- Er bestaat een reeks knelpuntberoepen die niet ingevuld geraken omwille van diverse redenen zoals gebrek aan kennis en/of interesse, onaantrekkelijke arbeidsomstandigheden en perceptieproblemen.
- Bepaalde groepen liggen minder goed in de arbeidsmarkt en komen nauwelijks aan bod. Zo missen jongeren bepaalde competenties en ervaring, terwijl de kennis van ouderen vaak niet meer voldoet aan de vraag van vandaag. Ook laaggeschoolden hebben het moeilijk door een gebrek aan kennis en diploma, maar soms ook door de moeilijk trade-off tussen kosten (voor transport, opvang,...) en opbrengsten verbonden aan werken.
- Er is een grote instroom aan immigranten. Zij vinden echter niet steeds hun weg naar de arbeidsmarkt wegens een gebrek aan talenkennis of andere competenties of door discriminatie.
- Een vervroegde uitstroom (via bv. vervroegd pensioen) van de babyboomers draagt bovendien ook bij aan een lage tewerkstellingsgraad.

Tabel 3-4. Tewerkstellingsgraad (tussen 20 en 64 jaar) en openstaande vacatures, 2016
 In procent.

	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	EU28
Tewerkstellingsgraad	67,7	78,6	70,0	77,1	71,1
Vacaturegraad (a)	2,8	2,5	n.b.	2,0	1,8

(a) Vacaturegraad = aantal openstaande vacatures / (aantal bezette arbeidsplaatsen + aantal openstaande vacatures) x100. Het gaat enkel om de vacatures in de nijverheid-, bouw- en dienstensector.

Bron: Eurostat.

Met onderwijs en opleiding kan dat onevenwicht deels worden aangepakt. Omscholing (bv. via de individuele beroepsopleiding), loopbaanbegeleiding, coaching en competen-

⁵² Steunpunt WSE (2014), [België: land van permanente vorming?](#)

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

tiemanagement vormen een sleutel tot succes voor mensen die zich reeds op de arbeidsmarkt bevinden of voor werkzoekenden. Hoewel die materie onder de regionale bevoegdheden valt, citeren we enkele voorbeelden. In Vlaanderen bestaat er onder andere de kmo-portefeuille, die geeft bedrijven subsidies voor opleidingen en trainingen voor het personeel. Er werden ook 25 competentiecentra opgericht in Wallonië die instaan voor de professionele vorming van werkzoekenden, leerlingen, studenten, werknemers en opleiders. Men draagt via opleidingen, informatieverstrekking en sensibilisering gelinkt aan de toekomstige noden, bij aan het concurrentievermogen van ondernemingen. In Brussel maakt men werk van doorstromingsprogramma's, waarbij laaggeschoolde werkzoekenden de kans krijgen om knowhow en beroepservaring te verwerven en zo mogelijk door te stromen naar een regulier arbeidscontract.

Verder moet het onderwijs studierichtingen aanbieden, gelinkt aan de vraag naar bepaalde kennis en competenties. De opkomst van de STEM-richtingen, met de focus op wetenschap, technologie, engineering en wiskunde kan de kloof tussen vraag en aanbod van geschoold personeel in die vakgebieden helpen dichten. Het verlagen van de werkgeverslasten voor aanwerving van jongeren tussen 18 en 21 jaar, zonder dat dat een invloed zou hebben op het salaris van de jongere, kan jongeren bovendien een duwtje in de rug geven en de toegang tot de arbeidsmarkt vergemakkelijken.

Via een activeringsbeleid kunnen werklozen aangespoord worden om hun plaats te zoeken op de arbeidsmarkt. Dat kan via strengere regels voor werkzoekenden. Doordat arbeidsbemiddelingsdiensten zoals VDAB, Forem en Actiris vanaf 2018, in hun zoektocht naar een passende job, naast diploma's ook rekening kunnen houden met competenties en ervaring, wordt het voor werklozen moeilijker om een aangeboden job te weigeren. Voorts zullen de pensioenregels worden herzien zodat inactiviteit wordt ontmoedigd: werken zal meer doorwegen voor het pensioen dan inactiviteit.

De overheid wil overigens ook voorkomen dat 55-plussers definitief de arbeidsmarkt verlaten. Er zal daarom op federaal niveau een activeringsbijdrage worden ingevoerd, die ondernemingen moeten betalen wanneer ze werknemers ouder dan 55 op non-actief zetten. De bijdrage kan oplopen tot 20 % van het brutomaandloon. Via die maatregel wil de overheid bedrijven aanzetten om een vorming aan te bieden eerder dan die werknemers thuis te houden.

Tot slot dient de overheid er ook over te waken dat iedereen gelijke kansen krijgt op de arbeidsmarkt. Een mogelijk maatregel is de invoering van zogenaamde mystery calls. Dat stelt de sociale inspectie in staat om bedrijven te controleren wanneer er een objectieve aanwijzingen van discriminatie zijn.

De aanpak van het scholings- en competentieprobleem enerzijds en een uitgewerkt activatiebeleid anderzijds moeten het onevenwicht tussen vraag en arbeid op de arbeidsmarkt wegwerken.

3.8. Ondersteuning van het bedrijfsklimaat

Een bijkomend aspect van het niet-prijsconcurrentievermogen is om ondernemen in het algemeen te faciliteren. Het oprichten van netwerken, het verlagen van administratieve lasten, het doorgroeien naar een digitale economie met e-governance, het aanbieden van een goede logistieke infrastructuur zijn slechts enkele zaken die hiertoe bijdragen.

Focus. Mobiliteit

Het Belgische fileprobleem wordt door internationale instellingen zoals de Europese Commissie en de OESO al jaren aangestipt als een van de belangrijkste pijnpunten voor het Belgische bedrijfsklimaat. Het probleem wordt veroorzaakt door twee grote factoren: enerzijds een teveel aan wagens op de snelwegen tijdens de spitsuren en anderzijds een gebrekkige verkeersinfrastructuur.

Bedrijfswagens en fiscale voordelen

Wanneer het congestieprobleem ter sprake komt wordt de vinger al snel gewezen naar de bedrijfswagens. Ter vervanging van een hoger brutoloon genieten werknemers vaak van andere voordelen waaronder een bedrijfswagen. Het huidige belastingregime verleent namelijk enkele fiscale voordelen aan bedrijfswagens en tankkaarten ten gunste van de werkgever. Door de vanaf 2018 geplande hervorming van de vennootschapsbelastingen (vermindering nominaal belastingtarief van 33 % naar 25 % tegen 2020) worden de fiscale voordelen verbonden aan bedrijfswagens echter teruggeschroefd.

De meest vervuilende auto's worden het zwaarst belast. De overheid wil vooral een einde stellen aan de fiscale voordelen verbonden aan de zogenaamde "stekkerhybrides", wagens met een klassieke verbrandingsmotor maar een relatief kleine batterij. Die aanpassing moet tevens ook leiden tot een vergroening van het wagenpark en zo bijdragen aan de klimaatdoelstellingen. Niettemin verlaagt ook de fiscale aftrek voor elektrische wagens: het fiscaal voordeel daalt van 120 naar 100 procent.

Tekort aan infrastructuurinvesteringen

De Belgische overheid is zich terdege bewust van het dichtslibbende verkeersnetwerk. Ze plant daarom de komende jaren forse investeringswerken. In het zomerakkoord van 2017 werd vastgelegd dat 112,5 miljoen euro wordt gereserveerd voor verkeersinfrastructuurinvesteringen. Naast de regionale prioriteiten wordt er ook gewerkt aan een GEN (gewestelijk expresnet) in en rond Brussel.

Ease of doing business

Aan de hand van 10 domeinen evalueert de Doing Business ranking van de Wereldbank het wetgevende kader inzake ondernemersklimaat. Die 10 domeinen zijn: opstarten van een onderneming, omgaan met bouwvergunningen, elektriciteit verkrijgen, eigendom registreren, krediet verkrijgen, investeerders beschermen, belastingen betalen, handel buiten de grenzen, afdwingen van contracten en afhandeling van insolventie.

Ons land behaalde in 2017 (geëvalueerde periode 2015-2016) een score van 73 % en stond daarmee op de 42e plaats. Nederland en Frankrijk konden ondanks een betere score toch niet klimmen in de ranglijsten en verloren elk een plaats. Nederland behaalde een score van 76,38 %, goed voor de 28e plaats, Frankrijk belandde op plaats 29 met 76,27 %. Duitsland presteerde het best met 79,88 %, wat goed was voor een plaats in de top 20 (nummer 17). Wereldwijd staat Nieuw-Zeeland bovenaan de ranglijst, gevolgd door Singapore en Denemarken.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Tabel 3-5. Ease of doing business indicator

Afstand tot de grens (100 %), in %.

	Score 2015-2016 (%)	Score 2014-2015 (%)	Ranking 2015-2016	Ranking 2014-2015
België	73,00	73,02	42	38
Duitsland	79,87	79,88	17	14
Frankrijk	76,27	76,21	29	28
Nederland	76,38	76,33	28	27

Bron: Wereldbank, Doing business.

De beste prestaties zette ons land neer op het vlak van handel buiten de grenzen. De wetgeving hieromtrent, gemeten aan de hand van de tijd en kosten die het vergt om in en uit te voeren (douane- en grensdocumenten), blijkt zo efficiënt dat België een gedeelde eerste plaats inneemt, naast onder andere Frankrijk en Nederland. De achilleshiel van België blijkt net als voorgaande jaren het registreren van eigendom. Dat vergt veel tijd (o.a. lange wachttijden registratie van lening), kosten (hoog ereloon notaris) en procedures (onder meer bij gemeente, notaris, registratiekantoor) waardoor ons land achterop hinkt ten opzichte van 130 andere landen (van de 190 onderzochte landen).

Toelichting bij de tabel: Op basis van de resultaten van het laatste beschikbare jaar (het jaar vermeld in de tweede kolom van de overzichtstabel) geven de groene en rode kleur informatie over de positie van het land ten opzichte van de drie handelspartners (groen voor de beste positie en rood voor de slechtste). De richting van de pijlen geeft alleen de verandering in resultaten van het land ten opzichte van een jaar eerder en maakt dus geen vergelijking met de partnerlanden mogelijk. Voor de indicatoren waarvan een "ranking" werd uitgevoerd, geven de pijlen de verandering van de positie in de ranglijst aan.

Samenvatting niet-prijsconcurrentievermogen							
Indicatoren	Jaar	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	Min.	Max.
Innovatie							
Uitgaven aan O&O (in % bbp)	2015	2,5	2,9	2,2	2,0	0,46 (CY)	3,26 (SE)
		↘	↘	↘	↗	↘	↗
Aandeel van O&O-personeel (in %)	2015	1,58	1,49	1,43	1,47	0,30 (CY)	2,01 (DK)
		↗	↗	↘	↗	↗	↘
Octrooiaanvragen bij het EOB (aantal per miljoen inwoners)	2016	193	305	157	406	3 (GR)	406 (NL)
		↗	↘	↘	↘	↗	↘
Directe buitenlandse investeringen							
Saldo buitenlandse investeringsstromen (in miljoen euro)	2016	-7.231	22.627	16.486	89.115	- 221.569 (GB)	91.596 (LU)
		↘	↘	↗	↗	↘	↗
Digitale economie							
Dekkingsgraad van de bevolking door netwerken van de nieuwe generatie en 4G	2016	94,5	86,0	68,8	90,6	44,7 (RO)	100 (DK)
		-	-	-	-	-	-
Percentage vaste breedband-abonnementen van min. 100 Mbps	2016	37,0	9,0	11,0	32,0	0 (GR)	57 (RO)
		↗	↗	↗	↗	↗	=
Percentage van de ondernemingen die online verkopen via verschillende computernetwerken	2016	25,6	28,5	21,0	25,3	7,4 (RO)	30,3 (IE)
		↘	↗	↘	↗	↘	↘
Percentage van de omzet afkomstig uit e-commerce	2016	29	14	17	14	4 (BG)	35 (IE)
		↗	↘	=	↗	↘	↘

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Ondernemerschap							
TEA-activity (in %)	2015	6,2	4,7	5,3 **	7,2	3,5 (BG)	14,1 (LV)
		↗	↘	=	↘	-	↗
Internationale oriëntatie kmo's (% van TEA)	2015	22,9	25,1	22,0 **	19,7	6,3 (ES)	40,0 (LU)
		↘	↗	=	↗	↗	↘
Aandeel toegestane leningen kmo's (in % totale aanvragen)	2016	78	75	79	50	28 (GR)	83 (CZ)
		↗	↘	↗	↗	↘	↗
Strength of solvency framework index (0-16)	2016	11,5	15,0	11,0	11,5	7 (LU)	15 (DE)
		-	-	-	-	-	-
Mededinging ¹							
Aantal grote leveranciers elektriciteit	2015	4,0	4,0	2,0	4,0	1 (CY, MT, GR)	8 (SI)
		=	=	=	↗	=	↘
Aandeel grootste leverancier gas (in %)	2015	31,7	14,5*	39,0	-	14,5* (DE)	100 (LV)
		↗	=	↘	-	=	=
Marktaandeel van de historische operator voor vaste breedband (in %)	2016	46	41	40	41	25 (RO)	66 (LU)
		=	↘	↗	↘	↘	↘
Marktaandeel van de belangrijkste mobiele operator (in %)	2016	43	-	35	-	29 (PL)	58 (CY)
		↗	↘	↗	↗	↗	↘
Arbeidsmarkt							
Tewerkstellingsgraad (in % van de totale bevolking tussen 20-64 jaar)	2016	67,7	78,6	70	77,1	56 (GR)	78,6 (DE)
		↗	↗	↗	↗	↗	↗
Onderwijs en opleiding							
Totaal afgestudeerden hoger onderwijs tussen 30-34 jaar (in %)	2016	45,6	33,2	43,6	45,7	25,6 (RO)	58,7 (LT)
		↗	↗	↘	↘	↗	↗
Percentage van de bevolking tussen 25 en 64 jaar dat een voortgezette opleiding volgde	2016	7,0	8,5	18,8	18,8	1,2 (RO)	27,7 (DK)
		↗	↗	↗	↘	↘	↘
Ondersteuning bedrijfsklimaat							
Ease of doing business indicator (afstand tot de grens (100 %), in %)	2015-2016	73,0	79,9	76,3	76,4	65,0 (MT)	84,9 (DK)
		↘	↘	↗	↗	↗	↗

¹ Hoe groter het aandeel van de grootste leverancier, hoe minder concurrentie in de netwerkindustrie.

* 2012.

** cijfers voorgaande jaar.

Boordtabel van het concurrentievermogen van de Belgische economie

December 2017

Executive summary

01 Algemene context

02 Prijs- en kostenconcurrentievermogen

03 Niet kostenconcurrentievermogen

04 Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

05 Samengestelde indicator van de boordtabel

4. Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

Volgens László Andor, voormalig Europees Commissaris voor Werkgelegenheid, Sociale Zaken en Inclusie: “De structurele vergroening van de economie en het efficiënte gebruik van hulpbronnen heeft reeds in alle sectoren voor verandering gezorgd. Ze maakt het mogelijk kwalitatieve banen te creëren, die verenigbaar zijn met de bescherming van het milieu en tegelijk bijdragen tot het economische herstel en de vrijwaring van het welzijn van toekomstige generaties. Als we passende maatregelen treffen, maken we van de groene economie een belangrijke motor van het globale concurrentievermogen van Europa, ten dienste van de verwezenlijking van de doelstellingen van de Europa 2020-strategie.”

Verder blijkt uit de modelvorming van de OESO, voorgesteld in de Milieuvooruitzichten voor 2050 (*Environmental Outlook to 2050*) dat de regeringen die groene groei centraal plaatsen in de ontwikkeling, een duurzame economische groei en sociale stabiliteit kunnen realiseren, en het milieu en de natuurlijke hulpbronnen beschermen voor toekomstige generaties⁵³.

Bovendien wijst het concept van “Creating Shared Value”, dat wordt beschreven door Porter en Kramer (2011), op de mogelijkheid om aan de maatschappelijke behoeften te voldoen (alle economische, sociale of milieubehoefte van een samenleving), terwijl er tegemoetgekomen wordt aan de doelstellingen van de ondernemingen.

Door duurzaamheid in de waardeketens te integreren en innovatie of de herpositionering op traditionele markten te bevorderen, kunnen de gedeelde waarden “toegevoegde waarde verschaffen” door de productiviteit van de onderneming en het welzijn van de werknemers te verhogen en winst op te leveren voor de gemeenschap. Die gedeelde waarden zetten aan om rekening te houden met externe factoren (zoals energievervalsing, vervuiling).

Om de economische en financiële crisis te overwinnen en de transformatie van de economie in een groene economie te meten, heeft de Europese Unie (EU) de “Europa 2020”-strategie uitgewerkt, gevolgd door het “EU 2030 energie- en klimaatpakket”. Het doel is om de economie van de Unie intelligent, concurrerend, duurzaam en inclusief te maken met hoge niveaus van tewerkstelling, productiviteit en sociale cohesie.

De Sustainable Development Goals⁵⁴ van de Verenigde Naties vormen eveneens een houvast en leidraad om naar groene en duurzame groei toe te werken. De thema’s gaan van armoede, over klimaatverandering tot onderwijs en economische groei. Er is een rol weggelegd voor overheden, de privésector, de bevolking en individuen om die doelstellingen te bereiken.

4.1. Duurzame ontwikkeling

In 2015 kenden België en zijn belangrijkste handelspartners, behalve Duitsland (-0,2 %), een stijging van hun uitstoot van broeikasgassen (BKG) (NL: 4,1 %, BE: 2,9 % en FR: 1 %) ten opzichte van een jaar eerder. De stijging zou vooral te wijten zijn aan warmere zomertemperaturen, met als gevolg daarvan meer behoefte aan koeling, de stijging van de reële bbp-groei (in volume) van de EU28 (+0,5 procentpunt tussen 2014 en 2015) en de lage prijs van

⁵³ OESO (2013), [Putting Green Growth at the Heart of Development](#), 5 juni.

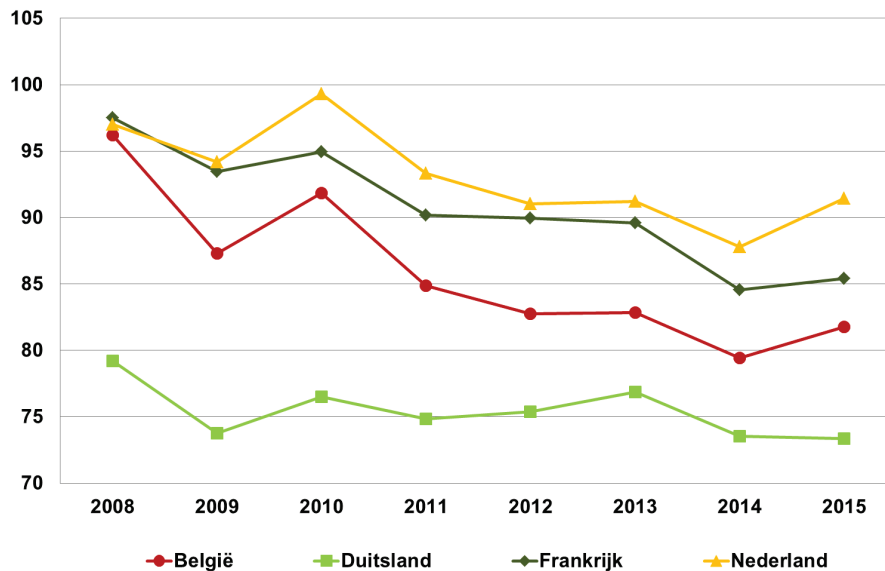
⁵⁴ <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

fossiele brandstoffen, die het verbruik mogelijk stimuleert⁵⁵. Over een langere periode (2008-2015) liet ons land de sterkste daling van de uitstoot van broeikasgassen optekenen (-15 %), gevolgd door Frankrijk (-12 %), Duitsland (-7 %) en Nederland (-6 %).

Grafiek 4-1. Uitstoot van broeikasgassen

Index van de uitstoot van broeikasgassen (in CO₂-equivalent), 1990 = 100.

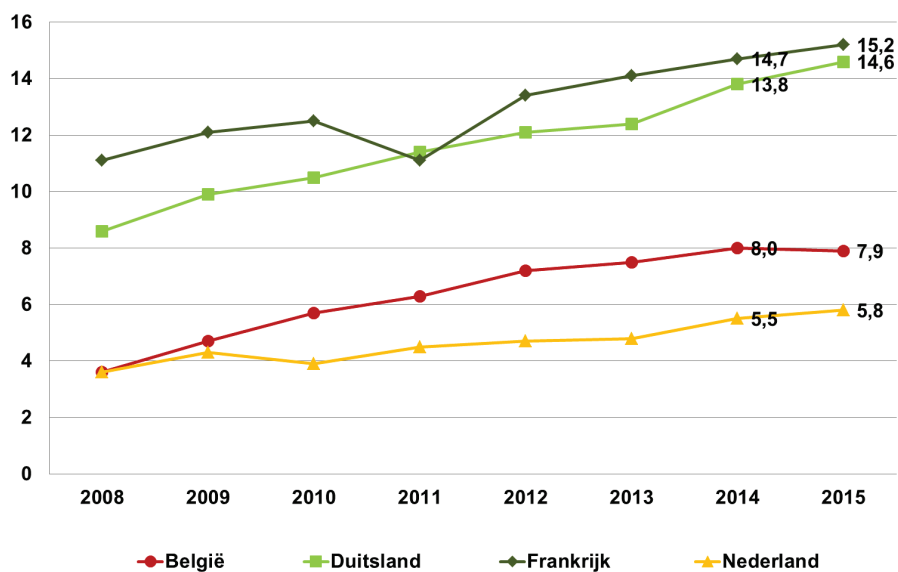

Bron: Eurostat.

In tegenstelling tot ons land hebben Duitsland, Frankrijk en Nederland hun aandeel in hernieuwbare energie in het bruto finale energieverbruik in 2015 vergroot t.o.v. 2014. Met een relatief aandeel van 7,9 % in 2015, moet België een inspanning leveren van 5,1 procentpunt om de doelstelling van 13 % in 2020 te behalen.

Grafiek 4-2. Aandeel van hernieuwbare energieën in het bruto finale energieverbruik

In %.

Bron: Eurostat.

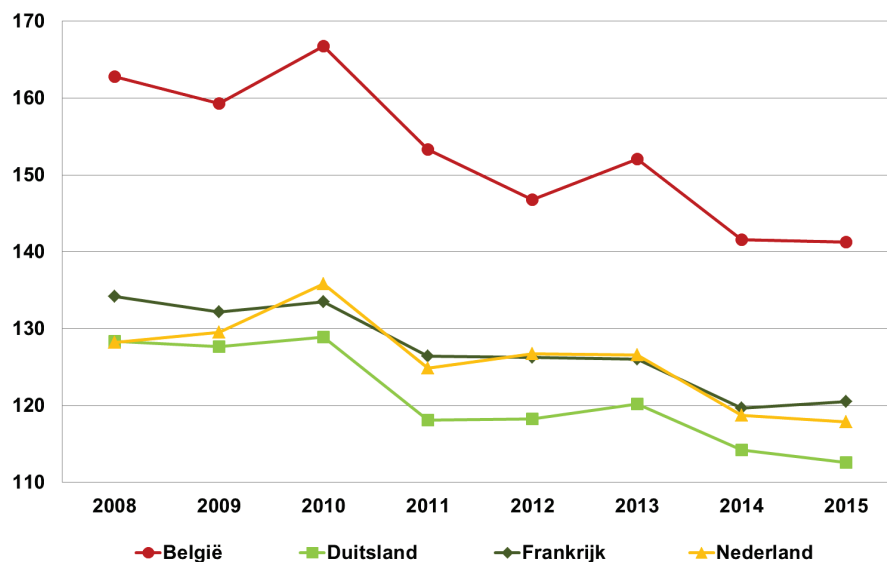
⁵⁵ <http://www.connaissancedesenergies.org/les-emissions-de-co2-de-lunion-europeenne-ont-augmente-en-2015-160504>.

Tussen 2008 en 2014 steeg de productie van hernieuwbare energie van 16,9 TWh naar 31,2 TWh. Volgens het Belgisch Observatorium voor hernieuwbare energie is die groei het gevolg van een sterke toename van de elektriciteitsproductie via hernieuwbare bronnen, het gebruik van biobrandstoffen in het transport en een lichte toename van hernieuwbare warmte. In 2014 werd iets minder dan de helft van de hernieuwbare energie aangewend om warmte te genereren (14,5 TWh), 39 % in de vorm van elektriciteit (12,3 TWh) en de rest als brandstof voor transport (4,4 TWh)⁵⁶.

Sinds de piek van 2010 is het verloop van de energie-intensiteit van België en zijn belangrijkste handelspartners afgenomen. Tussen 2010 en 2015 daalde de energie-intensiteit van ons land, Nederland, Duitsland en Frankrijk immers met respectievelijk 15 %, 13 %, 12,6 % en 10 %.

Grafiek 4-3. Energie-intensiteit van de economie

In kg olie-equivalent per 1.000 euro.

Bron: Eurostat.

Volgens Eurostat⁵⁷ zou de tertiarisatie van de Europese economie de significante afname van de energie-intensiteit van ons land kunnen verklaren. Een economie met een uitgesproken dienstensector vertoont a priori een relatief lage energie-intensiteit.

Focus. Economische impact van energie-efficiëntie

De energieproductiviteit, de ratio van het bbp ten opzichte van het bruto binnenlandse energieverbruik, gaat in stijgende lijn. Terwijl die ratio in 1995 volgens Eurostat-cijfers nog 5 bedroeg, was hij 20 jaar later toegenomen tot 7,1, een toename van 42 %. Er wordt vandaag dus meer toegevoegde waarde gecreëerd met minder energie, een trend die ook waarneembaar was in onze buurlanden. Dat komt onder andere omdat er een verschuiving is van een goedereneconomie (met veel industrie) naar een diensteneconomie, maar ook doordat er efficiënter wordt omgesprongen met energieproducten.

⁵⁶ <http://www.apere.org/fr/observatoire-belge-des-energies-renouvelables>.

⁵⁷ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Consumption_of_energy.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

De Europese Commissie becijferde in een recente studie⁵⁸ of nog betere energie-efficiënte maatregelen effectief een meerwaarde opleveren op macro-economisch niveau. In die oefening wordt de EU-doelstelling om het energieverbruik tegen 2030 te verminderen met 27 % ten opzichte van de baseline voorspellingen verhoogd tot 30 en zelfs 40 %.

De extra energie-efficiënte maatregelen leveren globaal gezien meer op dan ze kosten. De impact op het bbp is dus positief: de bbp-stijging varieert tussen 0,4 en 4,1 % naargelang de intensiviteit van de geïmplementeerde maatregelen. De extra inspanningen leveren bij implementatie ook extra jobs, vooral in sectoren direct verbonden met energie-efficiëntie zoals de bouwsector en engineering, waardoor de tewerkstelling kan stijgen met 0,2 tot 2,1 %. Niettemin ligt de impact tot de helft lager wanneer er ook rekening wordt gehouden met “crowding out”; dat is wanneer de productie en installatie van nieuw efficiënt materiaal de productie in andere sectoren vermindert.

Naast de directe effecten op bbp en tewerkstelling leidt een hogere energie-efficiëntie ook tot een lagere uitstoot van broeikasgassen en daaruit volgend een betere gezondheid (en minder gezondheidskosten). Bovendien kunnen de maatregelen ook een sociale impact hebben wanneer bijvoorbeeld wordt geïnvesteerd in energie-efficiëntie in gebouwen van gezinnen met lage inkomens.

Het economisch succes van deze maatregelen hangt af van een goede en beredeneerde uitvoering. Daarbij moet voldoende aandacht besteed worden aan het financieringsmechanisme (eventueel gedeeltelijk publiek), een toereikend aanbod van energie-efficiënt materiaal dat bij voorkeur binnen Europa wordt geproduceerd en een focus op het juiste publiek (o.a. gezinnen met lage inkomens). Daarnaast moet men er ook over waken dat het lagere energieverbruik niet leidt tot lagere ETS-prijzen waardoor de voorkeur opnieuw zou worden gegeven aan milieuonvriendelijke energiebronnen zoals steenkool.

Gelijklopend met de maatregelen om de emissie-uitstoot te verminderen, worden in ons land ook inspanningen geleverd om de energie-efficiëntie te verbeteren. Op federaal niveau zijn er in dat kader onder meer de hervorming van het belastingstelsel voor bedrijfswagens, de aanmoediging via fiscale stimuli van e-bikes, de vermindering van het energieverbruik van de NMBS en de invoering van nieuwe productnormen (ecodesign). Ook op gewestelijk niveau wordt er naar efficiënter energieverbruik gestreefd. In Wallonië worden onder andere de vereisten voor energieprestaties van gebouwen verstrengd, werd een mechanisme voor de ondersteuning van energieaudits en voor de verbetering van de energie-efficiëntie in kmo's opgezet en kwam er een verplichte energieaudit voor grote ondernemingen. Vlaanderen richt zich in het Mitigatieplan 2013-2020 op de vermindering van broeikasgassen, wat ook bijdraagt aan de energie-efficiëntie. In de transportsector worden maatregelen getroffen via de kilometerheffing voor vrachtwagens, de hervorming van de voertuigfiscaliteit en de vergroening van de binnenscheepvaart. In de bouwsector bevordert men energierenovatie en werden energie-prestatievereisten aangescherpt. In de industrie en in kmo's wordt energie-efficiëntie eveneens aangemoedigd. In Brussel ligt de focus van energie-efficiëntie op gebouwen en vervoer.

⁵⁸ Europese Commissie (2017), [The macro-level and sectoral impacts of energy efficiency policies](#), juni.

Ecologisch gerelateerde producten

Voor groene groei ligt de focus bij bedrijven en consumenten. Het impliceert de overgang naar properdere en duurzame producten en productieprocessen, de vervanging van vervuillende inputs door duurzame en de stap naar duurzame consumptie met een beperkte voetafdruk. Dat vergt uiteraard innovatie⁵⁹. Een bedrijf dat zich niet bewust is van die duurzame transitie, loopt het risico om zichzelf op termijn uit de markt te prijzen. De consument wordt veeleisender en acht bedrijven mee verantwoordelijk voor wat er gebeurt op ecologisch en maatschappelijk vlak. Voor veel ondernemingen geldt dan ook dat zich niet inschrijven in die duurzame transitie geen optie. Ook de CEO van een multinational is hiervan overtuigd: “niets doen kost meer dan actie ondernemen”⁶⁰.

De OESO maakte een lijst op van ecologische goederen⁶¹ en keek naar de impact van die producten op de buitenlandse handel. In 2015 bestond 4,2 % van de Belgische invoer uit ecologische producten, de uitvoer voor 4,5 %. Dat aandeel ligt echter sterk onder het OESOGemiddelde dat 7,6 % voor de invoer en 8,6 % voor de uitvoer bedroeg. Ook in onze buurlanden lag dat aandeel hoger dan in België; Duitsland behoort zelfs bij de besten van de OESO met een uitvoer van 11,5 % aan ecologische producten⁶². Meer economisch ontwikkelde landen hebben doorgaans een groter aandeel uitvoer aan ecologische producten dan invoer ervan. Een kanttekening bij die gegevens is nodig: de methodologie is nog niet universeel aangenomen, waardoor internationale vergelijking bemoeilijkt wordt.

4.2. Sociale cohesie

Volgens de Europese Commissie is een persoon met een risico op armoede of sociale uitsluiting een persoon die wordt beïnvloed door ten minste een van de volgende drie factoren:

- een situatie van ernstige materiële deprivatie,
- een risico op armoede na sociale overdrachten (monetaire armoede)
- een huishouden met een zeer lage arbeidsintensiteit

⁵⁹ OESO (2017), [Green growth indicators 2017](#), OECD Publishing, Paris.

⁶⁰ VBO (2017), [Voor duurzame wins\(t\)](#), september.

⁶¹ Men spreekt van de CLEG, dat staat voor “combined list of environmental goods”, die producten selecteert uit het geharmoniseerde systeem. Het gaat om producten in verschillende domeinen waaronder bijvoorbeeld luchtvervuilingscontrole, ecologisch wenselijk producten, hernieuwbare energieproductie en waterzuivering. Zie: Sauvage J. (2014), [The stringency of environmental regulations and trade in environmental goods](#), OECD Trade and environment Working papers 2014/03.

⁶² Gegevens uit OESO (2017), [Green Growth Indicators 2017](#), figuur 13.2, p.112.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Tabel 4-1. Personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting

In duizend personen.

	Risico op armoede of sociale uitsluiting		Personen in een situatie van ernstige materiële deprivatie		Personen met een risico op armoede na sociale overdrachten		Personen die leven in een huishouden met een zeer lage arbeidsintensiteit	
	2008	2015	2008	2016	2008	2015	2008	2015
België	2.194	2.335*	595	623	1.554	1.745*	967	1.243*
Duitsland	16.345	16.083	4.442	3.167**	12.389	13.428	7.044	5.686
Frankrijk	11.150	11.048	3.253	2.775**	7.554	8.474	4.069	3.956
Nederland	2.432	2.807**	252	434	1.713	2140**	1.053	1.206*

* 2016, ** voorlopige cijfers 2016.

Bron: Eurostat.

In de periode 2008–2015 steeg het aantal personen met een verhoogd risico op armoede in België en Nederland, maar daalde het in Duitsland en Frankrijk. België en Duitsland deden het in 2015 het slechtst met respectievelijk 21,1 % (of +0,3 procentpunt ten opzichte van 2008 en -0,1 procentpunt ten opzichte van 2014) en 20 % (of -0,1 procentpunt ten opzichte van 2008 en -0,6 procentpunt ten opzichte van 2014) personen met een risico op armoede (percentage van de totale bevolking).

Een analyse van de drie elementen die het risico op armoede of sociale uitsluiting definiëren, toonde aan dat in 2016, 623.000 Belgen of 5,5 % van de totale bevolking in een situatie van ernstige materiële deprivatie verkeerden, wat wil zeggen dat hun levensomstandigheden beperkt zijn door een gebrek aan middelen, zoals bv. het feit dat ze hun facturen niet kunnen betalen, hun woning niet correct kunnen verwarmen of zich geen week vakantie weg van huis kunnen veroorloven.

Als we 2016 vergelijken met 2008, dan blijkt het aantal mensen in een situatie van ernstige materiële deprivatie in Duitsland en Frankrijk respectievelijk met 1.275.000 personen en 478.000 personen te zijn afgenomen, terwijl dat aantal toenam in Nederland (met 182.000 personen) en in ons land (met 28.000 personen). In 2016 liepen 1,7 miljoen Belgen een risico op armoede na in aanmerkingneming van de sociale overdrachten, wat wil zeggen dat het besteedbaar inkomen lager was dan de nationale armoedegrens⁶³. Tussen 2008 en 2015

⁶³ Volgens Eurostat zijn mensen met een armoederisico mensen in huishoudens met een beschikbaar inkomen per volwassene dat lager ligt dan de armoedegrens. De armoedegrens werd vastgesteld op 60 % van het equivalente mediane nationale inkomen (na sociale overdrachten).

Mensen met een ernstige materiële deprivatie hebben beperkte leefomstandigheden door een gebrek aan middelen en worden geconfronteerd met de deprivatie van ten minste 4 van de 9 volgende elementen. Ze zijn niet in staat om:

- 1) huur, een hypotheek of rekeningen van nutsbedrijven op tijd te betalen,
- 2) hun huis voldoende te verwarmen,
- 3) om te gaan met onverwachte uitgaven,
- 4) om de twee dagen vlees, vis of gelijkwaardige eiwitten te eten,
- 5) zich een week vakantie weg van huis te veroorloven,
- 6) een persoonlijke auto,
- 7) een wasmachine,
- 8) een kleurentelevisie, of
- 9) een telefoon (met inbegrip een mobiele telefoon) aan te schaffen.

steeg het aantal mensen met een risico op monetaire armoede in Duitsland (+1.039.000 personen), in Frankrijk (+920.000 personen), in Nederland (+427.000 personen), en in België (+191.000 personen).

Volgens de indicator voor de lage arbeidsintensiteit, heeft 14,6 % van de bevolking in België tussen de leeftijd van 0 en 59 jaar, hetzij 1,243 miljoen personen, in huishoudens gewoond waar de volwassenen minder dan 20 % van hun totale arbeidspotentieel hebben gebruikt in 2016. In vergelijking met 2008 is het aantal personen in België en Nederland met respectievelijk 276.000 en 153.000 personen gestegen in 2015 (2016 voor BE en NL), terwijl in Duitsland en Frankrijk het aantal met respectievelijk 1,358 miljoen personen en 113.000 personen gedaald is.

Naar aanleiding van de Europa 2020-strategie stelde België zich in zijn nationale hervormingsprogramma's (2011-2016) tot doel om het aantal personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting tussen 2008 en 2018 met 380.000 eenheden te doen dalen. In het nationale hervormingsprogramma 2017⁶⁴ wordt bovendien de wil uitgedrukt om de sociale bescherming van de bevolking te garanderen, om kinderarmoede te verminderen, om de toegang tot de arbeidsmarkt te bevorderen door sociale en professionele activering, om een bijdrage te leveren aan de strijd tegen ongeschikte huisvesting en dakloosheid en om het recht van kwetsbare personen op gezondheid en openbare diensten te waarborgen. Eind 2017 wordt een eerste opvolgingsverslag voor de Ministerraad verwacht.

Focus. Kan de deeleconomie oplossingen bieden voor kansarme groepen?

Er bestaat geen sluitende definitie voor de deeleconomie. Men kan stellen dat de deeleconomie een socio-economische oplossing probeert te bieden voor het gebruiken van bepaalde goederen en diensten. Men vertrekt vanuit de idee dat producten en diensten gezamenlijk gecreëerd, geproduceerd, verdeeld en verbruikt kunnen worden terwijl ze anders misschien onbenut zouden blijven. Het moet mensen toelaten om kosten te besparen en het leven makkelijker te maken, en heeft steeds vaker tot doel een ecologisch alternatief te bieden voor de consumptiemaatschappij.

Uber, Airbnb, Deliveroo,... die initiatieven van de deeleconomie raken stilaan ingeburgerd. Maar is iedereen al vertrouwd met die deelpraktijken? Zijn die projecten ook bij de zwakkeren in de maatschappij bekend, en maken zij er gebruik van? Die vragen vormen de basis voor een studie van de Koning Boudewijnstichting⁶⁵. Uit een rondvraag bij gebruikers en medewerkers van OCMW's en Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW) blijkt dat kansarme groepen vaak niet over de tools (bijvoorbeeld internet of smartphones) beschikken om kennis én toegang te hebben tot alle deelpraktijken. Bovendien zijn ook veel initiatieven, onvrijwillig, gericht op een rijker publiek. Reizen of vakanties zijn luxeproducten waardoor platformen als Airbnb bij kansarme groepen geen bijval vinden. Ook biogroenten of zelfoogstboerderijen zijn vaak te duur voor die mensen. Wel maken ze gebruik van sociale restaurants, voedselpakketten, kledingbeurzen en geefinitiatie-

Personen die in huishoudens met een erg lage arbeidsintensiteit leven, zijn personen tussen 0 en 59 jaar die in huishoudens wonen, waar de volwassenen (tussen 18 en 59 jaar oud) minder dan 20 % van hun totale arbeidspotentieel hebben gebruikt in de loop van het afgelopen jaar. Studenten worden hierbij uitgesloten.

⁶⁴ Nationaal Hervormingsprogramma 2017, april 2017, p. 23.

⁶⁵ Koning Boudewijnstichting (2016), [De deeleconomie, een opportuniteit voor de allerarmsten? Een verkennende studie](#), december.

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

ven (zoals geefkasten), die slechts een beperkte of geen financiële inspanning vergen om er toegang tot te krijgen.

De deeleconomie blijkt dus nog te vaak een ideologisch concept waar vooral reeds welgestelde mensen aan participeren. Ook de Nederlandse professor Koen Frenken, gespecialiseerd in innovatiestudies, is de mening toegedaan dat de deeleconomie tot ongelijkheid en discriminatie kan leiden. Hij heeft het over het Piketty-effect: de welgestelden worden mogelijk nog rijker via de deeleconomie. Om te kunnen verdienen aan de deeleconomie moet je namelijk goederen bezitten, wat niet is weggelegd voor de kansarmen in de maatschappij. Dat leidt dus tot nog meer economische ongelijkheid. Bovendien kunnen bepaalde aanbieders of verbruikers ook discriminatie ondervinden: studies hebben reeds aangetoond dat sommige verkopers van (etnische) minderheden minder geld krijgen voor hun product of minder snel worden uitgekozen om mee te handelen⁶⁶.

Het beperkte gebruik door kansarmen van die deelprojecten betekent evenwel dat er nog veel potentieel is voor de deeleconomie. Er bestaan natuurlijk al enkele interessante initiatieven, zoals platformen die voedselhulp faciliteren, voedselverspilling tegen gaan, mobiliteit toegankelijker maken,... Maar kansarmen moeten vooral gesensibiliseerd worden over die deelpraktijken, moeten betrokken worden bij de uitvoering ervan (bijvoorbeeld hun diensten aanbieden in repaircafés of gedeelde moestuinen) en moeten er ook daadwerkelijk toegang tot hebben, onder andere via het verkleinen van de digitale kloof, om zo tegen een lagere kost te kunnen consumeren.

⁶⁶ Koen Frenken (2016), [Oratie: Deeleconomie onder één noemer](#), Universiteit Utrecht, februari.

Toelichting bij de tabel: Op basis van de resultaten van het laatste beschikbare jaar (het jaar vermeld in de tweede kolom van de overzichtstabel) geven de groene en rode kleur informatie over de positie van het land ten opzichte van de drie handelspartners (groen voor de beste positie en rood voor de slechtste). De richting van de pijlen geeft alleen de verandering in resultaten van het land ten opzichte van een jaar eerder en maakt dus geen vergelijking met de partnerlanden mogelijk. Voor de indicatoren waarvan een "ranking" werd uitgevoerd, geven de pijlen de verandering van de positie in de ranglijst aan.

Samenvatting duurzame ontwikkeling en sociale cohesie							
Indicatoren	Jaar	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	Min.	Max.
Duurzame ontwikkeling							
Uitstoot van broeikasgassen (indices 1990 = 100)	2015	81,8	73,4	85,4	91,4	41,9 (LT)	144,4 (CY)
		↗	↘	↘	↗	↗	↘
Aandeel van hernieuwbare energie in het bruto finale energieverbruik (in %)	2015	7,9	14,6	15,2	5,8	5 (LU)	53,9 (SE)
		↘	↗	↗	↗	↗	↗
Energie-intensiteit van de economie (in kg olie-equivalent per 1.000 euro)	2015	141,3	112,6	120,5	117,9	59,4 (IR)	448,5 (BG)
		↘	↘	↗	↘	↘	↗
Sociale cohesie							
Bevolking met een risico op armoede of uitsluiting (in % van de totale bevolking)	2016	20,7	20*	17,7*	16,8	13,3 (CZ)	40,4 (BG)
		↘	↘	↘	↗	↘	↘

* 2015

Boordtabel van het concurrentievermogen van de Belgische economie

December 2017

Executive summary

01 Algemene context

02 Prijs- en kostenconcurrentievermogen

03 Niet kostenconcurrentievermogen

04 Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

05 Samengestelde indicator van de boordtabel

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

5. Samengestelde indicator van de boordtabel

De samengestelde indicator wil een samenhangend beeld scheppen van de wijziging van het concurrentievermogen van België in vergelijking met dat van zijn buurlanden. Hij omvat een klein aantal belangrijke indicatoren die betrekking hebben op de verschillende aspecten van het concurrentievermogen. Voorzichtigheid is echter geboden bij de interpretatie van een dergelijke tool, die moet worden genuanceerd door de verschillende observaties en analyses in deze boordtabel.

5.1. Methodologie

De samengestelde indicator wordt berekend op basis van 18 indicatoren, onderverdeeld in acht categorieën en in drie thema's (zie tabel A). De verschillende indicatoren worden omschreven en geanalyseerd in de overeenstemmende delen van de boordtabel. Drie van de categorieën hebben betrekking op het thema van het prijs- en kostenconcurrentievermogen, met name de productiviteit en arbeidskosten, de prijzen van de netwerkindustrieën en de ruilvoet. Het niet-prijsconcurrentievermogen wordt geanalyseerd op basis van de innovatie, het ondernemerschap en de arbeidsmarkt. De duurzame ontwikkeling en de sociale cohesie worden besproken als derde thema.

Tabel A. Indicatoren van de samengestelde indicator

Thema	Indicator
Prijs- en kostenconcurrentievermogen	
Productiviteit en loonkost	Loonkost per eenheid, per persoon (index 2010 = 100)
	Loonkost per eenheid, per persoon (niveau)
Prijs - netwerkindustrieën	Elektriciteitsprijs zonder btw en andere terugvorderbare taksen en heffingen (euro)
Ruilvoet	Ruilvoet (index 2000 = 100)
Niet-prijsconcurrentievermogen	
Innovatie	Kmo's die een innoverend product of proces introduceren (in % van totale kmo's)
	Uitvoer van hoogtechnologische producten (in % van totale uitvoer)
	O&O-uitgaven (in % van het bbp)
	Dekkingsgraad 4G (in % van de huishoudens)
	Onlineverkopen (in % van het totaal)
Ondernemerschap	TEA-activity
	Internationale oriëntatie van kmo's
	Percentage toegestane leningen aan kmo's
	Ondersteuning bedrijfsklimaat (doing business)
Arbeidsmarkt	Tewerkstellingsgraad
	Totaal afgestudeerden hoger onderwijs tussen 30-34 jaar (in %)
Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie	
Duurzame ontwikkeling	Energie-intensiteit van de economie (kg olie-equivalent per 1000 euro) Bruto binnenlands energieverbruik gedeeld door het bbp
	Aandeel hernieuwbare energie in bruto finaal energieverbruik (in %)
Sociale cohesie	Risico op armoede of sociale uitsluiting (in % van de totale bevolking)

De verschillende indicatoren worden geanalyseerd voor België en zijn drie belangrijkste handelspartners (Duitsland, Frankrijk, Nederland), over de periode 2011 tot 2016. De indicatoren worden gemeten op jaarbasis. Bij een ontbrekende waarde voor een indicator wordt, om de continuïteit in de database te waarborgen, de vorige beschikbare waarde gebruikt.

Om ze onderling vergelijkbaar te maken, zijn de verschillende indicatoren gestandaardiseerd tussen 0 (niet-wenselijke waarde) en 1 (wenselijke waarde) op basis van de min-max-benadering⁶⁷. Die standaardisatie van statistische gegevens geeft een score van 1 aan het land dat het best presteert (0 voor het slechtst presterende) voor de betreffende indicator en het jaar. De scores van de twee andere landen hangen af van hun afwijking van die twee uitersten.

De gestandaardiseerde indicatoren worden vervolgens gegroepeerd per thema, door het rekenkundige gemiddelde van de indicatoren van elke categorie te nemen en het rekenkundige gemiddelde van de categorieën van elk thema⁶⁸. Het idee is om hetzelfde gewicht te geven aan elke categorie in elk thema, en hetzelfde gewicht aan elke indicator in elke categorie.

De samengestelde indicatoren van de verschillende thema's worden vervolgens samengevoegd tot één globale samengestelde indicator, rekening houdend met de vooropgestelde gewichten: 40 % voor prijs- en kostenconcurrentievermogen, 40 % voor niet-prijsconcurrentievermogen en 20 % voor duurzame ontwikkeling en sociale cohesie.

De eindscore schommelt voor elk land tussen 0 en 1. Een land dat voor elke indicator het beste scoort, zou dan voor de globale samengestelde indicator een score van 1 hebben, terwijl een eindscore dicht bij 0 zou betekenen dat het land minder vaak goede resultaten behaald heeft.

⁶⁷ Dat wil zeggen volgens de volgende formule: gestandaardiseerde waarde = [initiële waarde - effectieve minimumwaarde] / [effectieve maximumwaarde - effectieve minimumwaarde], of (1 - die waarde) als de wenselijke waarde van de indicator een minder hoge waarde is (bv.: de wijziging van de loonkosten).

⁶⁸ Dit geeft de volgende vergelijkingen voor de samengestelde indicatoren van de categorieën:
SI Prijs-kosten = (1/3) * [0,5*loonkosten per eenheid index + 0,5* loonkosten per eenheid niveau] + (1/3) * elektriciteitsprijzen + (1/3) * ruilvoet.

SI Niet-prijs = (1/3) * [0,2*kmo's die een innoverend product of proces op de markt brengen + 0,2 * export van hoogtechnologische producten + 0,2 * O&O-uitgaven + 0,2 * 4G-dekking + 0,2 * onlineverkoop] + (1/3) * [0,25 * TEA-activity + 0,25 * internationale oriëntatie van de kmo's + 0,25 * percentage leningen aan kmo's + 0,25 * Doing Business] + (1/3) * [0,5*tewerkstellingsgraad + 0,5*totaal aantal diploma's].

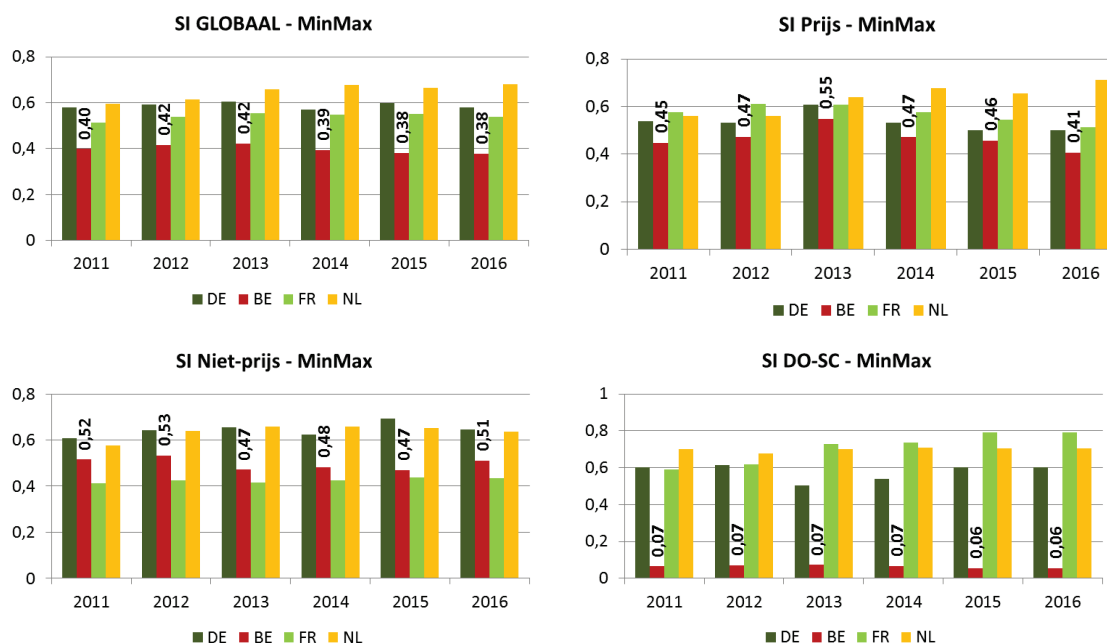
SI DO-SC = (1/2) * [0,5 * energie-intensiteit + 0,5 * aandeel van de hernieuwbare energie] + (1/2) * [armoederisico].

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

5.2. Resultaten

Het globale concurrentievermogen van de Belgische economie stabiliseerde tussen 2015 en 2016. De verbetering van het niet-prijsconcurrentievermogen compenseerde de daling van het prijs- en kostenconcurrentievermogen. Voor de volledige periode blijft het globale concurrentievermogen van België het zwakst vergeleken met zijn drie belangrijkste handelspartners. België is eveneens de hekkensluiter van de vier landen op het vlak van prijsconcurrentievermogen en concurrentievermogen met betrekking tot de indicatoren duurzame ontwikkeling en sociale cohesie. Anderzijds presteert België beter dan Frankrijk op het vlak van niet-prijsconcurrentievermogen.

Grafiek A. Samengestelde indicator: globaal en per thema

Bron: Berekeningen FOD Economie.

Het ongunstige verloop van de elektriciteitsprijzen leidde tot een vermindering van het prijs- en kostenconcurrentievermogen van België tussen 2015 en 2016, ondanks een beheerst verloop van de loonkost per persoon. Over de hele periode 2011-2016 genomen was het prijs- en kostenconcurrentievermogen volatiel. Tussen 2011 en 2013 verbeterde het prijs- en kostenconcurrentievermogen van België door een betere prestatie van de elektriciteitsprijzen, en door het toegenomen verschil tussen België en Duitsland voor de ruilvoet nam het prijs- en kostenconcurrentievermogen af in 2014 en 2015.

Het niet-prijsconcurrentievermogen⁶⁹ van België verbeterde fors in 2016 ten opzichte van 2015, met name dankzij een betere prestatie in het aandeel houders van een diploma hoger onderwijs (onder de 30-34-jarigen) en een betere toegang tot financiering voor kmo's. Tussen 2011 en 2016 was het niet-prijsconcurrentievermogen relatief stabiel, met een uitschieter in 2012, als resultaat van de betere prestaties op het gebied van innovatie (met name

⁶⁹ Om het niet-prijsconcurrentievermogen te berekenen wordt het verloop van de indicatoren TEA, internationale oriëntatie van de kmo's en 4G-dekking in 2016 geneutraliseerd door een gebrek aan gegevens (TEA en internationale oriëntatie) of een methodologische breuk (4G). Voor die indicatoren werden daarom de waarden van 2015 gebruikt voor 2016.

voor de O&O-uitgaven en voor het aandeel kmo's die een innoverend product of procedé op de markt brengen). In 2013 zakte het niet-prijsconcurrentievermogen vervolgens, door de invloed van een minder goede onlineverkoop en een minder goede toegang tot financiering voor kmo's. Dankzij betere prestaties tussen 2015 en 2016 kon België zijn peil van in het begin van de periode benaderen.

Gedurende de hele beschouwde periode presteerde België minder goed dan zijn buurlanden voor de indicatoren duurzame ontwikkeling en sociale cohesie. Ondanks een verbetering van het aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energieverbruik en een afname van de energie-intensiteit verminderde de impact van de duurzame ontwikkeling en de sociale cohesie op het concurrentievermogen tussen 2011 en 2016.

Tabel B. Indicatoren: bruto- en genormaliseerde waarden

Indicatoren	Land	Brutowaarden						Genormaliseerde waarden					
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Loonkost per eenheid, per persoon (index 2010 = 100)	België	102,685	106,141	108,287	108,285	107,769	107,651	0	0	0	0	0,311	0,508
	Duitsland	100,672	103,886	105,909	107,675	109,665	111,386	1	0,808	0,649	0,202	0	0
	Frankrijk	100,990	103,350	104,625	105,591	105,633	106,104	0,842	1	1	0,893	0,660	0,715
	Nederland	100,979	104,011	105,168	105,268	103,558	103,999	0,848	0,763	0,852	1	1	1
2. Loonkost per eenheid, per persoon (niveau)	België	0,603	0,611	0,617	0,613	0,604	0,594	0	0	0	0	0	0
	Duitsland	0,556	0,565	0,565	0,564	0,563	0,564	1	1	1	1	1	1
	Frankrijk	0,574	0,581	0,583	0,585	0,579	0,580	0,616	0,660	0,647	0,568	0,602	0,480
	Nederland	0,588	0,598	0,596	0,596	0,581	0,580	0,313	0,297	0,404	0,356	0,548	0,449
3. Elektriteitsprijs zonder btw en andere terugvorderbare taken en heffingen (euro)	België	0,1165	0,115	0,111	0,113	0,112	0,1162	0,342	0,419	0,654	0,695	0,731	0,500
	Duitsland	0,133	0,135	0,148	0,153	0,147	0,142	0	0	0	0	0	0
	Frankrijk	0,085	0,088	0,092	0,095	0,099	0,0934	1	1	1	1	1	0,942
	Nederland	0,101	0,102	0,105	0,103	0,1013	0,090	0,660	0,689	0,772	0,863	0,951	1
4. Ruilvoet (index 2000 = 100)	België	94,600	93,576	94,003	94,592	95,633	96,329	1	1	0,986	0,718	0,486	0,470
	Duitsland	92,848	92,307	94,070	96,682	99,616	102,011	0,612	0,691	1	1	1	1
	Frankrijk	90,080	89,465	89,154	89,279	91,863	91,296	0	0	0	0	0	0
	Nederland	92,084	91,349	91,721	92,916	93,731	95,717	0,443	0,458	0,522	0,491	0,241	0,413
5. Kmo's die een innoverend product of proces introduceren (in % van totale kmo's)	België	44,013	47,836	47,836	42,274	42,274	48,263	0,564	0,958	0,958	0,983	0,983	1
	Duitsland	53,612	48,599	48,599	42,441	42,441	41,560	1	1	1	1	1	0,476
	Frankrijk	32,089	30,554	30,554	32,358	32,358	35,474	0,023	0	0	0	0	0
	Nederland	31,583	44,469	44,469	40,861	40,861	42,929	0	0,771	0,771	0,843	0,843	0,583
6. Uitvoer van hoogtechnologische producten (in % van totale uitvoer)	België	7,7	8,6	8,7	9,8	10,3		0	0	0	0	0	0
	Duitsland	13,5	14,2	14,3	14,3	14,8		0,527	0,491	0,479	0,413	0,398	0,398
	Frankrijk	18,7	20,0	20,4	20,7	21,6		1	1	1	1	1	1
	Nederland	17,2	18,8	17,7	18,6	20,0		0,864	0,895	0,769	0,807	0,858	0,858
7. O&O uitgaven (in % van het bbp)	België	2,160	2,360	2,440	2,460	2,450		0,289	0,452	0,563	0,517	0,512	0,512
	Duitsland	2,800	2,870	2,820	2,890	2,870		1	1	1	1	1	1
	Frankrijk	2,190	2,230	2,240	2,240	2,230		0,322	0,312	0,333	0,270	0,256	0,256
	Nederland	1,900	1,940	1,950	2,000	2,010		0	0	0	0	0	0
8. Dekkingsgraad 4G (in % van de huishoudens)	België		8,118	45,560	67,820	85,600			0,057	0	0	0,367	0,367
	Duitsland		51,700	81,000	92,100	94,000			1	0,790	0,764	0,747	0,747
	Frankrijk		5,506	68,000	75,400	77,500			0	0,500	0,239	0	0
	Nederland			90,400	99,600	99,600				1	1	1	1
9. Onlineverkoop (in % van het totaal)	België	0,270	0,240	0,210	0,244	0,260	0,256	1	1	0,583	0,895	0,797	0,613
	Duitsland	0,220	0,240	0,260	0,255	0,272	0,285	0,643	1	1	1	1	1
	Frankrijk	0,130	0,140	0,140	0,150	0,213	0,210	0	0	0	0	0	0
	Nederland	0,240	0,200	0,220	0,240	0,249	0,253	0,786	0,6	0,667	0,857	0,610	0,573

Indicatoren	Land	Brutowaarden						Genormaliseerde waarden					
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011	2012	2013	2014	2015	2016
10. TEA-activity	België	5,7	5,2	4,9	5,4	6,2		0,0385	0	0,064	0,024	0,6	0,6
	Duitsland	5,6	5,3	5,0	5,3	4,7		0	0,020	0,085	0	0	0
	Frankrijk	5,7	5,2	4,6	5,3			0,0385	0	0	0	0,24	0,24
	Nederland	8,2	10,3	9,3	9,5	7,2		1	1	1	1	1	1
11. Internationale oriëntatie van kmo's	België	37,0	37,0	28,0	32,7	22,9		1	1	1	1	0,592	0,593
	Duitsland	19,0	19,0	19,0	21,1	25,1		0,25	0,217	0,357	0,310	1	1
	Frankrijk	16,0	30,0	19,0	22,0			0,125	0,695	0,357	0,363	0,426	0,426
	Nederland	13,0	14,0	14,0	15,9	19,7		0	0	0	0	0	0
12. Percentage toegestane leningen aan kmo's	België	76,0		71,3	83,0	70,0	78,0	0,989	0,989	0,717	1	0,842	0,965
	Duitsland	71,9		86,8	75,0	76,0	75,0	0,875	0,875	1	0,822	1	0,862
	Frankrijk	76,4		71,3	77,0	71,0	79,0	1	1	0,717	0,867	0,868	1
	Nederland	40,4		32,0	38,0	38,0	50,0	0	0	0	0	0	0
13. Ondersteuning ondernemingsklimaat (doing business)	België	74,040	74,200	74,230	72,550	73,020	73,000	0,390	0,437	0,44058885	0	0	0
	Duitsland	79,590	79,240	79,550	79,200	79,880	79,870	1	1	1	1	1	1
	Frankrijk	70,490	70,290	70,040	75,340	76,210	76,270	0	0	0	0,420	0,465	0,476
	Nederland	75,880	77,140	77,100	76,030	76,330	76,380	0,592	0,765	0,742	0,523	0,483	0,492
14. Tewerkstellingsgraad	België	67,3	67,2	67,2	67,3	67,2	67,7	0	0	0	0	0	0
	Duitsland	76,5	76,9	77,3	77,7	78,0	78,6	1	1	1	1	1	1
	Frankrijk	69,3	69,4	69,5	69,4	69,5	70,0	0,217	0,227	0,228	0,202	0,213	0,211
	Nederland	76,4	76,6	75,9	75,4	76,4	77,1	0,989	0,969	0,861	0,779	0,852	0,862
15. Totaal afgestudeerden hoger onderwijs tussen 30-34 jaar (in %)	België	42,6	43,9	42,7	43,8	42,7	45,6	0,96	1	0,883	0,925	0,743	0,992
	Duitsland	30,6	31,8	32,9	31,4	32,3	33,2	0	0	0	0	0	0
	Frankrijk	43,1	43,3	44,0	43,7	45,0	43,6	1	0,950	1	0,918	0,907	0,832
	Nederland	41,2	42,2	43,2	44,8	46,3	45,7	0,848	0,860	0,928	1	1	1
16. Energie-intensiteit van de economie (kg olie-equivalent per 1000 euro)	België	153,3	146,8	152,1	141,6	141,3		0	0	0	0	0	0
	Duitsland	118,1	118,3	120,2	114,2	112,6		1	1	1	1	1	1
	Frankrijk	126,4	126,3	126,0	119,7	120,5		0,764	0,719	0,818	0,799	0,725	0,725
	Nederland	124,9	126,7	126,6	118,7	117,9		0,807	0,705	0,799	0,836	0,815	0,815
17. Aandeel hernieuwbare energie in bruto finaal energieverbruik (in %)	België	6,3	7,2	7,5	8,0	7,9		0,261	0,287	0,290	0,272	0,223	0,223
	Duitsland	11,4	12,1	12,4	13,8	14,6		1	0,851	0,817	0,902	0,936	0,936
	Frankrijk	11,1	13,4	14,1	14,7	15,2		0,957	1	1	1	1	1
	Nederland	4,5	4,7	4,8	5,5	5,8		0	0	0	0	0	0
18. Risico op armoede of sociale uitsluiting (in % van de totale bevolking)	België	21,0	21,6	20,8	21,2	21,1		0	0	0	0	0	0
	Duitsland	19,9	19,6	20,3	20,6	20,0		0,208	0,303	0,102	0,128	0,234	0,234
	Frankrijk	19,3	19,1	18,1	18,5	17,7		0,321	0,379	0,551	0,574	0,723	0,723
	Nederland	15,7	15,0	15,9	16,5	16,4		1	1	1	1	1	1

Bron: Berekeningen FOD Economie.

Lijst van grafieken

Grafiek 1-1. Lopende rekening, België.....	13
Grafiek 1-2. Relatieve aandelen van de intra-EU-uitvoer voor goederen	17
Grafiek 1-3. Handelsbeschermende maatregelen van derde landen tegen de EU	19
Grafiek 1-4. Bijdrage van de verschillende bestedingscomponenten aan de bbp-groei	19
Grafiek 1-5. Bruto binnenlands product.....	20
Grafiek 1-6. Begrotingsaldo (procedure bij buitensporige tekorten)	22
Grafiek 1-7. Overheidsschuld (procedure bij buitensporige tekorten).....	22
Grafiek 2-1. Reële productiviteit, loonkosten en loonkosten per eenheid.....	28
Grafiek 2-2. Nominale productiviteit en loonkost.....	29
Grafiek 2-3. Groei van de totale factorproductiviteit	31
Grafiek 2-4. Bijdrage aan groei van de globale toegevoegde waarde	32
Grafiek 2-5. Niveau van de industriële elektriciteitsprijzen per schijf, tweede helft van 2016.....	33
Grafiek 2-6. Goedkoopste maandelijkse tarieven voor triple play aanbiedingen, 2016	38
Grafiek 2-7. Geharmoniseerde consumptieprijnsindex	38
Grafiek 2-8. Ruilvoet van goederen en diensten.....	40
Grafiek 2-9. Euro-dollarkoers.....	38
Grafiek 2-10. Reële effectieve wisselkoers - deflator: consumptieprijns; 37 handelspartners	42
Grafiek 2-11. Reële effectieve wisselkoers -deflator: loonkost per eenheid, 37 handelspartners	42
Grafiek 3-1. European Innovation Scoreboard.....	45
Grafiek 3-2. Uitvoer van hightechproducten	46
Grafiek 3-3. O&O-uitgaven	47
Grafiek 3-4. Aandeel van het O&O-personeel.....	48
Grafiek 3-5. Octrooiaanvragen bij het EOB	49
Grafiek 3-6. Directe buitenlandse investeringsstromen	51
Grafiek 3-7. Aandeel vaste-breedbandabbonementen van 30-100 Mbps	53
Grafiek 3-8. Aandeel vaste-breedbandabbonementen van min 100 Mbps.	53
Grafiek 3-9. Dekkingsgraad van de bevolking door 4G-netwerken (LTE), 2016	53
Grafiek 3-10. Aandeel particulieren die goederen en diensten kopen via het internet, 2015-2016	54
Grafiek 3-11. Aandeel van de omzet uit elektronische hande, 2015-2016	55
Grafiek 3-12. DESI-index	38
Grafiek 3-13. Resultaat kredietaanvraag voor een banklening	60
Grafiek 3-14. Cumulatief marktaandeel grote elektriciteitsleveranciers, 2015.....	62
Grafiek 3-15. Marktaandeel grootste gasleverancier	67
Grafiek 3-16. Marktaandeel van de historische operator in vaste breedband, 2015.....	68
Grafiek 3-17. Marktaandeel van de historische mobiele operator	68
Grafiek 3-18. Tewerkstellingsgraad	69
Grafiek 3-19. Totaal afgestudeerden hoger onderwijs tussen 30-34 jaar.....	72
Grafiek 3-20. 25 tot 64-jarigen die een voortgezette vorming hebben gevolgd	73
Grafiek 4-1. Uitstoot van broeikasgassen	81
Grafiek 4-2. Aandeel van hernieuwbare energieën in het bruto finale energieverbruik	81
Grafiek 4-3. Energie-intensiteit van de economie	82
Grafiek A. Samengestelde indicator: globaal en per thema	91

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

Lijst van tabellen

Tabel 0-1. Ranglijst van de meest concurrerende economieën in 2016-2017 volgens het WEF.....	10
Tabel 0-2. Ranglijst van de meest concurrerende economieën in 2016 volgens het IMD	10
Tabel 1-1. Verloop van de uitvoer en marktaandeel voor goederen (in % van de Europese uitvoer).....	14
Tabel 1-2. Belangrijkste uitvoerbestemmingen van België in 2016, hun aandeel in de totale Belgische uitvoer en het verloop van de aandelen ten opzichte van 2015.....	14
Tabel 2-1. Niveaus van de productiviteit (nominaal), de loonkosten en de loonkost per eenheid.....	27
Tabel 2-2. Wijziging van de reële productiviteit, de loonkosten en de loonkosten per eenheid.....	28
Tabel 2-3. Sectorale ventilering van de loonkost per eenheid.....	30
Tabel 2-4. Industriële elektriciteitsprijzen in België en de buurlanden, tweede helft van 2016	33
Tabel 2-5. Industriële gasprijzen in België en buurlanden, tweede helft van 2016.....	35
Tabel 2-6. Rangschikking volgens het gemiddelde tarief van de 3 goedkoopste operatoren voor enkelvoudige diensten voor verschillende gebruikers.....	36
Tabel 3-1. Nettogroei van de populatie van de ondernemingen	58
Tabel 3-2. Indicatoren tweedekansondernemerschap.....	61
Tabel 3-3. Marktaandeel van Electrabel	61
Tabel 3-4. Tewerkstellingsgraad (tussen 20 en 64 jaar) en openstaande vacatures, 2016	61
Tabel 3-5. Ease of doing business indicator	77
Tabel 4-1. Personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting.....	85
Tabel A. Indicatoren van de samengestelde indicator	89
Tabel B. Indicatoren: bruto- en genormaliseerde waarden	93

Afkortingenlijst

ISO-afkortingen voor landen

AT	Oostenrijk
AU	Australië
BE	België
BG	Bulgarije
BR	Brazilië
CA	Canada
CH	Zwitserland
CL	Chili
CN	China
CY	Cyprus
CZ	Tsjechië
DE	Duitsland
DK	Denemarken
EE	Estland
ES	Spanje
FI	Finland
FR	Frankrijk
GB	Verenigd Koninkrijk
GR	Griekenland
HR	Kroatië
HU	Hongarije
ID	Indonesië
IE	Ierland
IL	Israël
IN	India
IS	IJsland
IT	Italië
JP	Japan
KR	Zuid-Korea
LT	Litouwen
LU	Luxemburg
LV	Letland
MT	Malta
MX	Mexico
NL	Nederland
NO	Noorwegen
NZ	Nieuw-Zeeland

“De voorwaarden scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België.”

PL	Polen
PT	Portugal
RO	Roemenië
RU	Rusland
SE	Zweden
SI	Slovenië
SK	Slowakije
TR	Turkije
US	Verenigde Staten van Amerika
ZA	Zuid-Afrika

Andere afkortingen

4G	Vierde generatie norm (LTE)
AD	Antidumping
AS	Antisubsidie
bbkv	Bruto binnenlandse kapitaalvorming
bbp	Bruto binnenlands product
BIPT	Belgisch Instituut voor Postdiensten en Telecommunicatie
BKG	Broeikasgassen
BRUGEL	Brusselse regulator voor de gas- en elektriciteitsmarkt
btw	Belasting op toegevoegde waarde
bv	Besloten vennootschap
bvba	Besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
cao	Collectieve arbeidsovereenkomst
CAW	Centrale Algemeen Welzijnswerk
CO ₂	Koolstofdioxide
CRB	Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CREG	Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas
cv	Coöperatieve vennootschap
CVTS	Continuing Vocational Training Survey
CWaPE	Waalse commissie voor energie
DESI	Digital Economy and Society Index
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
EDI	Electronic Data Interchange
EGCW	Expertengroep Concurrentievermogen en Werkgelegenheid
EOB	Europees Octrooibureau
ETCR	Reglementering in Energie, Transport en Communicatie
ETS	Emissions trading system
EU	Europese Unie

FPB	Federaal Planbureau
FOD	Federale Overheidsdienst
G20	Groep van 20
GEM	Global entrepreneurship monitor
GEN	Gewestelijk expresnet
GICP	Geharmoniseerde index van de consumptieprijzen
GJ	Gigajoule
ICT	Informatie en communicatietechnologie
IMD	Institute for Management Development
INR	Instituut voor de nationale rekeningen
kmo	Kleine of middelgrote ondernemingen
kWh	Kilowattuur
LPE	Loonkost per eenheid
LTE	Long Term Evolution
Mbps	Megabits per seconde
MWh	Megawattuur
NBB	Nationale Bank België
NGA	Next generation access
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
nv	Naamloze vennootschap
O&O	Onderzoek en ontwikkeling
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PBT	Procedure bij buitensporige tekorten
PMO	Procedure bij macro-economische onevenwichten
POD	Programmatorische overheidsdienst
REDI	Regional Entrepreneurship Development Index
REER	Reële effectieve wisselkoers
SAFE	Survey on the access to finance of enterprises
SBA	Small business act
TEA	Total early-stage entrepreneurial activity
TFP	Totale factorproductiviteit
TWh	Terawattuur
UNCTAD	United Nations Conference on Trade And Development
VDSL	Very high bitrate digital subscriber line
VREG	Vlaamse regulator van de energiemarkt
vte	Voltijdsequivalent
VW	Vrijwaring
WEF	World Economic Forum